ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:

ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

ΤΟΥ **ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΔΕΔΟΥΣΗ**

ΑΜ: 1012201603008

Θέμα: «Η Μάχη του Στάλινγκραντ (17 Ιουλίου 1942 - 2 Φεβρουαρίου 1943) και ο απόηχος στην ελληνική κοινωνία (1942 - 1944)»

Επιβλέπων Καθηγητής: ΘΑΝΑΣΗΣ ΧΡΗΣΤΟΥ

Συνεπιβλέπουσα Καθηγήτρια: ΕΥΓΕΝΙΑ ΓΙΑΝΝΟΥΛΗ

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2018

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ……..2

ΕΙΣΑΓΩΓΗ……4

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1.1. Οι σχέσεις των δύο ηγετών Χίτλερ – Στάλιν……6

1.2. Στο δρόμο προς την πόλη του Βόλγα…….12

Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

2.1. Η έναρξη των επιχειρήσεων……...….17

2.2. Τα ερείπια σύμμαχος του κόκκινου στρατού……..28

2.3. Ελεύθεροι σκοπευτές ο φόβος και ο τρόμος των Γερμανών……..….53

Γ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

3.1. Η ρωσική κοινωνία και πολιτεία κατά τη διάρκεια αλλά και μετά τη μάχη του Στάλινγκραντ……...….58

3.2. Ο αντίκτυπος της μάχης του Στάλινγκραντ στην ελληνική κοινωνία…….68

ΕΠΙΛΟΓΟΣ……..69

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ……...…….……71

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ……73

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το θέμα που επέλεξα για την μεταπτυχιακή μου εργασία αφορά την εξαιρετικής σημασίας μάχη στο Στάλινγκραντ της Ρωσίας, της πόλης στις όχθες του Βόλγα. Η σημασία της όπως είπαμε είναι ιδιαίτερα καθοριστική για την έκβαση του β' Παγκοσμίου Πολέμου, καθώς ο Χίτλερ υπέστη μεγάλες απώλειες τόσο σε έμψυχο δυναμικό όσο και σε υλικό. Δεν υπάρχουν αρκετές μελέτες γύρω από τη μάχη αυτή και μου κίνησε το ενδιαφέρον για να συλλέξω όσο δυνατόν περισσότερα βιβλία γι' αυτό το γεγονός, πηγές, κινηματογραφικές ταινίες (ντοκιμαντέρ) κ.α.

Κατά τα τη διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου οι ηγέτες των μεγάλων δυνάμεων είχαν ως πρωτεύον στόχο την κάλυψη των άμεσων αναγκών που προέκυπταν από τις πολεμικές επιχειρήσεις. Ο Χίτλερ δεν ήταν διατεθειμένος να παραδεχτεί ότι η Γερμανία βρισκόταν στα πρόθυρα της κατάρρευσης μέχρι τα τέλη της άνοιξης του 1945. Ο Στάλιν από την άλλη, στην διάρκεια του φθινοπώρου του 1941, το 1942 και τις αρχές του 1943, ήταν πιθανότατα ο μόνος ηγέτης από την πλευρά των συμμάχων που εξέφραζε την αγωνία του και τον φόβο του για μια μεγάλη ήττα αλλά και την εξάντληση των υλικών και ανθρωπίνων πόρων για τη χώρα του. Το παράδειγμα της προθυμίας του Λένιν να προχωρήσει σε τεράστιες παραχωρήσεις προς τη Γερμανία, προκειμένου να διατηρήσει τον έλεγχο του κυρίως όγκου της χώρας του στις αρχές του 1918, ήταν πάντοτε στο μυαλό του σαν εάν φωτεινό παράδειγμα. Η ανησυχία του για το ενδεχόμενο της απώλειας του ελέγχου στην πρώτη φάση του πολέμου στο ανατολικό μέτωπο , μαζί με τη μετέπειτα συνειδητοποίηση, μετά τη γερμανική ανασυγκρότηση που ακολούθησε τη μεγάλη σοβιετική νίκη στο Στάλινγκραντ, ότι ο δρόμος προς το Βερολίνο θα είχε φοβερό κόστος και έκανε τον Στάλιν τον μοναδικό που είχε σκεφτεί σωστά και σοβαρά την περίπτωση σύναψης μιας ξεχωριστής συνθήκης ειρήνης με τη Γερμανία, μια δυνατότητα την οποία ο Χίτλερ πάντοτε απέρριπτε. Η μάχη του Στάλινγκραντ ήταν μια από τις μεγαλύτερες, αν όχι η μεγαλύτερη στην ιστορία των πολέμων, που τελείωσε με το θρίαμβο του Κόκκινου Στρατού, την αντιστροφή των συσχετισμών και της πλάστιγγας στον πόλεμο εναντίον της ναζιστικής Γερμανίας.

Η μάχη του Στάλινγκραντ ήταν αποφασιστικής σημασίας όχι μόνο για την τύχη της ΕΣΣΔ, αλλά και για την πορεία συνολικά του πολέμου, δεδομένου ότι δύσκολα θα μπορούσε να σταματήσει η πολεμική μηχανή της Γερμανίας και των συμμάχων της, αν περνούσε στα χέρια τους οικονομική δύναμη τέτοιου μεγέθους, όπως αυτή των νοτίων σοβιετικών περιοχών.

Η κρισιμότητα της μάχης για την ΕΣΣΔ αλλά και για τον πόλεμο γενικότερα υπογραμμίζει το γεγονός ότι από το αποτέλεσμά της η Τουρκία θα αποφάσιζε να μπει στον πόλεμο στο πλευρό των δυνάμεων του Χίτλερ. Είχε και εδαφικές βλέψεις στις νότιες περιοχές της ΕΣΣΔ. Έτσι, όταν άρχισαν οι πολεμικές επιχειρήσεις συγκέντρωσε στα σοβιετοτουρκικά σύνορα 26 μεραρχίες στρατού έτοιμες ανά πάσα στιγμή να εισβάλουν στο σοβιετικό έδαφος. Τέλος, την έκβαση της μάχης του Στάλινγκραντ περίμενε και η Ιαπωνία, έτοιμη αν ηττούνταν οι Σοβιετικοί να βάλει αμέσως στο χέρι τις περιοχές της σοβιετικής Άπω Ανατολής.

Η τεράστια νίκη του Στάλινγκραντ δεν ακούστηκε μόνο στις γύρω περιοχές. Ο αντίκτυπός της έφτασε μέχρι την Ελλάδα. Η μεγαλειώδης νίκη του Σοβιετικού Στρατού στο Στάλινγκραντ σε συνδυασμό με τις νίκες στο Ανατολικό μέτωπο, κυρίως αυτή του Κούρσκ που έγινε τον Ιούλιο και Αύγουστο του 1943, τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας το Σεπτέμβρη του 1943, αλλά και το έντομο κλίμα απελευθέρωσης που υπήρχε στην Ελλάδα δημιούργησαν ένα πρόσφορο έδαφος για την έκρηξη του απελευθερωτικού κινήματος και την ανάπτυξη του ένοπλου αγώνα. Έτσι το κίνημα στην Ελλάδα πέρασε σε μια νέα φάση αρκετά ανώτερη από πλευράς οργάνωσης και πατριωτισμού.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία μου θα χωρίζεται σε 3 κεφάλαια με υποενότητες. Στην πρώτη ενότητα θα αναφερθώ στις «καλές» σχέσεις αρχικά του Χίτλερ και του Στάλιν και πώς αυτές αιφνιδίως διακόπηκαν. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα τοποθετήσω αναλυτικά όλα τα στρατιωτικά και πολιτικά γεγονότα γύρω από τη μάχη του Στάλινγκραντ και τον τρόπο διεξαγωγής του πολέμου. Τον τρόπο που πολέμησαν οι Ρωσικές δυνάμεις και πως κατατρόπωσαν έναν τόσο δυνατό αντίπαλο. Στο τρίτο κεφάλαιο θα αναφερθώ στην κοινωνία της Ρωσίας και στους κατοίκους της πόλης καθώς και τις μετακινήσεις των αμάχων. Τέλος, θα αναφερθώ στον απόηχο της μάχης αυτής στην ελληνική κοινωνία.

Θα ήθελα να παραθέσω επίσης κάποιες πληροφορίες. Ο Χίτλερ επεδίωξε την κατάληψη του Στάλινγκραντ, γιατί ήταν από τα μεγαλύτερα βιομηχανικά κέντρα στην περιοχή του Βόλγα. Επίσης, στον Καύκασο υπήρχαν κοιτάσματα πετρελαίου τα οποία ήταν μείζονος σημασίας για την κινητήρια δύναμη των τεθωρακισμένων μονάδων και όχι μόνο. Επιπρόσθετα η επίθεση είχε και προπαγανδιστικό χαρακτήρα. Αυτό γιατί η πόλη έφερε το όνομα του Στάλιν. Ο Ιωσήφ Στάλιν ήταν ο γενικός γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης. Η μάχη λοιπόν του Στάλινγκραντ ουσιαστικά αποτέλεσε μια προσωπική θα λέγαμε βεντέτα ανάμεσα στον Χίτλερ και τον Στάλιν.

Η μάχη είχε πολλές φάσεις αλλά ήδη από την πρώτη η πόλη του Βόλγα είχε ισοπεδωθεί. Βέβαια πολλά κτήρια άντεχαν για πολλές μέρες τους βομβαρδισμούς λόγω της αρχιτεκτονικής τους γεγονός που επέτρεψε στους σοβιετικούς να τα χρησιμοποιούν ως θέσεις μάχης. Θα μιλήσω αναλυτικά για το θέμα αυτό στην εργασία μου. Ο αντίκτυπος που είχε στην κοινωνία της πόλης ήταν μεγάλος. Ολόκληρες οικογένειες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους, ότι είχε μείνει από αυτές, να αφήσουν περιουσίες και το κυριότερο τα αγαπημένα τους πρόσωπα τις περισσότερες φορές σκεπασμένα από τα ερείπια. Υπήρχαν περιπτώσεις όπου κατά τη μεταφορά τους με μεταγωγικά από τη μια μεριά του Βόλγα στην άλλη «γαζώθηκαν» από γερμανικά Στούκας ενώ έφεραν σημαία άοπλων.

Δεν ήταν όμως μόνο ο αντίκτυπος της μάχης του Στάλινγκραντ στην ρωσική κοινωνία αλλά εξαπλώθηκε παντού μέχρι και την Ελλάδα. Τα καθημερινά κατορθώματα των ηρώων του Στάλινγκραντ έστελναν ελπιδοφόρα μηνύματα στα άλλα μέτωπα που μαίνονταν γερμανικά στρατεύματα. Έτσι και στη χώρα μας η μάχη αυτή ήχησε θετικά. Η μεγαλειώδης νίκη του Σοβιετικού Στρατού στο Στάλινγκραντ, οι

κατοπινές νίκες του στο Ανατολικό Μέτωπο – με κυριότερη αυτήν του Κουρσκ, τον Ιούλη και Αύγουστο του 1943, που οριστικά έγειρε την πλάστιγγα της στρατιωτικής πρωτοβουλίας στον Κόκκινο Στρατό, σε συνδυασμό με τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας το Σεπτέμβρη του 1943, άσκησαν ευνοϊκότατη επίδραση στην άνοδο του απελευθερωτικού κινήματος και στην Ελλάδα, ιδιαίτερα, δε, στην ανάπτυξη του ένοπλου αγώνα. Συνολικά, το κίνημα στην Ελλάδα πέρασε σε μια καινούρια, ανώτερη, φάση. Δικαίως λοιπόν ο Στάλιν, χαρακτήρισε τη μάχη στο Στάλινγκραντ ως «τη μεγαλύτερη στην ιστορία των πολέμων».

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1.1 Οι σχέσεις των δύο ηγετών Χίτλερ – Στάλιν

Ο Ιωσήφ Στάλιν , γεννήθηκε το 1878 στη Γεωργία του βορειοδυτικού Καυκάσου από φτωχή οικογένεια. Στα παιδικά του χρόνια φοίτησε για ένα διάστημα σε μία εκκλησιαστική σχολή και όταν τον απέβαλαν, έγινε μέλος του Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού Κόμματος και εξελίχθηκε σε επαγγελματία επαναστάτη. Εξορίσθηκε επανειλημμένως στη Σιβηρία και έγινε συνεργάτης του Λένιν και μέλος της κυβέρνησης, μετά την επανάσταση των μπολσεβίκων το 1917. Μετά τον πρόωρο θάνατο του Λένιν ο Στάλιν εκμεταλλεύθηκε την θέση του στο Κομουνιστικό Κόμμα για να κινηθεί προς την κατάκτηση της εξουσίας. Στρεφόμενος εναντίον άλλων μελών της ηγεσίας του κόμματος, εδραίωσε σταδιακώς τη θέση του, με αποτέλεσμα προς τα τέλη της δεκαετίας του 1920 να εξασφαλίσει τον ουσιαστικό έλεγχο του κομματικού και του κρατικού μηχανισμού. Με μία σειρά από εκκαθαρίσεις εξουδετέρωσε όλους όσοι κατά τη φαντασία του μπορούσαν να αμφισβητήσουν την απόλυτη εξουσία του.

Επομένως, ο Στάλιν είχε τον απόλυτο έλεγχο της χώρας ήδη μία δεκαετία πριν η Γερμανία εισέλθει στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Υπό την ηγεσία του η ΕΣΣΔ είχε πραγματοποιήσει τεράστια βήματα σε μία διαδικασία εκβιομηχάνισης η οποία χαρακτηριζόταν από μία τρομακτική σπατάλη ανθρώπινη και υλικών πόρων και προσανατολιζόταν σε μεγάλο βαθμό προς τη στρατιωτική ενίσχυση της χώρας, όχι όμως για την άμεση διεξαγωγή πολεμικών επιχειρήσεων. Επειδή η επιθετικότητα των Ιαπώνων στη Μαντζουρία το 1931 μετά την προσωρινή εκ μέρους τους κατοχή μεγάλων εκτάσεων στο ανατολικό ασιατικό άκρο του σοβιετικού κράτους αποτελούσε μία ένδειξη για ενδεχόμενη νέα ιαπωνική προώθηση, ο Στάλιν είχε φανεί ιδιαιτέρως πρόθυμος να εξευμενίσει τις αρχές του Τόκιο παραχωρώντας κάποια δικαιώματα στη Μαντζουρία τα οποία είχε αποκτήσει η Ρωσία τα προηγούμενα χρόνια. Από την άλλη πλευρά, σε συνοριακά επεισόδια το 1937 και το 1939, ο Στάλιν έδειξε απολύτως αποφασισμένος να μην επιτρέψει την καταπάτηση αυτών που θεωρούσε εδάφη της ΕΣΣΔ και του δορυφόρου της Μογγολίας. Έπειτα από σκληρές συγκρούσεις ο Κόκκινος Στρατός απέκτησε μία αποφασιστική τοπική υπεροχή απέναντι στις ιαπωνικές δυνάμεις.[1]

Με παρόμοιο τρόπο ο Στάλιν ελίχθηκε πολύ προσεκτικά απέναντι στις δυνάμεις που επιζητούσαν μία αναθεώρηση του ευρωπαϊκού status quo. Η ΕΣΣΔ διατήρησε καλές

[1] Γκέραρντ Γουάϊνμπεργκ, Οράματα Νίκης, Αθήνα 2008, σ. 151

σχέσεις με την Ιταλία του Μουσολίνι και δεν επέτρεψε να παρεμβληθεί στις διπλωματικές σχέσεις των δύο κρατών η ενεργός υποστήριξη στις αντιμαχόμενες παρατάξεις του Ισπανικού Εμφυλίου Πολέμου. Υπήρξαν επανειλημμένες προσπάθειες για τη διατήρηση καλών σχέσεων με τη Γερμανία του Χίτλερ, αλλά έως το 1939 αυτές οι προσπάθειες αντιμετώπιζαν την ψυχρότητα του Βερολίνου. Επάνω στη βάση της υπόθεσης ότι το καλύτερο θα ήταν οι καπιταλιστικές δυνάμεις να πολεμήσουν μεταξύ τους αντί να ενωθούν για να επιτεθούν στην ΕΣΣΔ. Ο Στάλιν ενεθάρρυνε τις δυτικές δυνάμεις να κινηθούν εναντίον της Γερμανίας και τη Γερμανία να κινηθεί εναντίον των δυτικών δυνάμεων. Από την πολεμική αναμέτρηση που θα ακολουθούσε θα εξασθενούσαν και οι δύο και η ΕΣΣΔ θα έσπευδε σε βοήθεια της πιο αδύναμης πλευράς, προκειμένου να συνεχίσει ο πόλεμος. Περίμενε ότι αυτή θα ήταν η Γερμανία.

Η άποψη του Στάλιν ότι η Γερμανία ήταν η πιο αδύναμη από τις δυο εμπόλεμες παρατάξεις δεν μπορεί παρά να ενισχύθηκε από την απόφαση της Γερμανίας να μην ξεκινήσει τον πόλεμο, την τελευταία στιγμή το 1938.[2]

Ήδη εκείνη την περίοδο οι Ιάπωνες είχαν εμπλακεί με δική τους πρωτοβουλία σε έναν πόλεμο φθοράς με την Κίνα, με αποτέλεσμα να μειωθεί σε μεγάλο βαθμό η απειλή για την ΕΣΣΔ στην ανατολική Ασία. Ήταν σαφές ότι οι Γερμανοί χρειάζονταν ενθάρρυνση, για να ξεκινήσουν έναν πόλεμο εναντίον των δυτικών δυνάμεων, και ο Στάλιν ήταν πρόθυμος να την παράσχει. Απέναντι στις παροτρύνσεις του Αμερικανού προέδρου Φράνκλιν Ρούζβελτ να συμμαχήσει η ΕΣΣΔ με τις δυτικές δυνάμεις, εν όψει του ρεαλιστικού κινδύνου μία νικηφόρος Γερμανία στη δυτική Ευρώπη να στραφεί στη συνέχεια εναντίον των Σοβιετικών και των Αμερικάνων[3], ο Στάλιν προτίμησε να συμμαχήσει με τον Χίτλερ. Δεν θα μάθουμε ποτέ εάν η Γερμανία θα είχε τολμήσει να εμπλακεί σε πόλεμο το 1939 χωρίς τη σοβιετική ενθάρρυνση. Ωστόσο, η Γερμανία, πραγματικά, εισήλθε σε μία πολεμική αναμέτρηση γνωρίζοντας ότι η ΕΣΣΔ δεν επρόκειτο να μείνει αδρανής και ουδέτερη και ότι δεν θα συμμαχούσε με τους αντιπάλους της. Επιπλέον, συμμετείχε στην επιχείρηση εναντίον της Πολωνίας και βοήθησε τη Γερμανία να ελαχιστοποιήσει τις επιπτώσεις ενός οικονομικού αποκλεισμού από την πλευρά των συμμαχικών δυνάμεων, του είδους που στην προηγούμενη μεγάλη σύγκρουση είχε τόσο καταστρεπτικά αποτελέσματα.[4]

---

[2] Γκέραρντ Γουάϊνμπεργκ , Οράματα Νίκης, Αθήνα 2008, σ. 164
[3] Mazower Mark, Hitler's New Order, 1939-45. Diplomacy and Statecraft, New York 1982, σελ. 22
[4] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 66

Μία ιδιαιτέρως σαφής ένδειξη για τις προτιμήσεις του Στάλιν καθίσταται εμφανής από τον τρόπο που οι δυνάμεις του, σαφώς κατόπιν οδηγιών από την κορυφή, χειρίστηκαν τα ίδια ζητήματα διασύνδεσης το 1939 και το 1945. Σε όλα τα επίπεδα ο Κόκκινος Στρατός συνεργάστηκε στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό με τον γερμανικό στρατό στην Πολωνία, όπου οι δύο δυνάμεις έτυχε να συναντηθούν. Όσοι Γερμανοί στρατιώτες είχαν αιχμαλωτιστεί από τους Πολωνούς επιστράφηκαν αμέσως και με μεγάλη ευγένεια στη Γερμανία, όταν απελευθερώθηκαν από τον Κόκκινο Στρατό. Και από τις δυο απόψεις η κατάσταση το 1945 ήταν ακριβώς αντίθετη. Η Μόσχα έκανε τη συνεργασία με τους Δυτικούς όσο το δυνατόν δυσκολότερη, σε κάθε σημείο όπου τα στρατεύματά τους επρόκειτο να συναντηθούν, και οι Αμερικανοί και Βρετανοί αιχμάλωτοι που απελευθερώθηκαν πέρασαν από μεγάλες δοκιμασίες πριν αποδοθούν στις αρχές των χωρών καταγωγής τους. Η συμφωνία με τη ναζιστική Γερμανία φάνηκε να αποφέρει στη σοβιετική πλευρά κάποια αξιόλογα εδαφικά κέρδη. Η ανατολική Πολωνία προσαρτήθηκε στις Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες της Λευκορωσίας και της Ουκρανίας. Αρχικώς οι Γερμανοί είχαν προτείνει να περιέλθει η Εσθονία στους Σοβιετικούς, η Λιθουανία στη Γερμανία και η Λετονία να διανεμηθεί μεταξύ των δύο χωρών στη γραμμή του ποταμού Ντβίνα.[5] Ο Στάλιν, όμως, ζήτησε ολόκληρη τη Λετονία και η γερμανική πλευρά έσπευσε να συμφωνήσει σε αυτήν την αξίωση. Μετά τη στρατιωτική συντριβή της Πολωνίας από τις γερμανικές και τις σοβιετικές δυνάμεις ο Στάλιν πρότεινε την ανταλλαγή του κεντρικού τμήματος της χώρας μεταξύ των ποταμών Βιστούλα και Μπούγκ, που αρχικώς είχε συμφωνηθεί να περάσει στη σοβιετική σφαίρα, με τη Λιθουανία. Στις γερμανοσοβιετικές διαπραγματεύσεις του τέλους Σεπτεμβρίου του 1939 η γερμανική πλευρά συμφώνησε με αυτήν την ανταλλαγή, αν και ένα μικρό τμήμα της Λιθουανίας γύρω από τη Μαριανούπολη έμελλε να γίνει γερμανικό μετά την κατάλυση της ανεξαρτησίας αυτής της χώρας.[6]

Στη διάρκεια των διαπραγματεύσεών τους με τους Σοβιετικούς πριν την έναρξη του πολέμου οι Γερμανοί είχαν επίσης συμφωνήσει να παραχωρήσουν τη Φινλανδία στους νέους τους συμμάχους, καθώς και κάποιες ασαφώς καθορισμένες περιοχές στα Βαλκάνια. Ήταν διατεθειμένοι να προχωρήσουν σε ακόμη μεγαλύτερες παραχωρήσεις, αλλά ο Στάλιν δεν ζήτησε περισσότερα. Αντί για αυτό είχε δώσει οδηγίες σε όλα τα κομουνιστικά κόμματα στον κόσμο να αντιταχθούν στον πόλεμο καταδικάζοντάς τον

[5] Rich, Norman, Hitler War aims: The establishment Of The New Order, Νέα Υόρκη 1974, σελ. 191
[6] Mazower Mark, Hitler's New Order, 1939-45. Diplomacy and Statecraft, New York 1982, σελ. 88

ως έναν πόλεμο μεταξύ των καπιταλιστικών κρατών.[7] Όπως εξήγησε ο Στάλιν τις θέσεις του στο Κρεμλίνο στις 7 Σεπτεμβρίου 1939: «Θα ήταν καλό εάν οι Γερμανοί κλόνιζαν την ισχύ των πλουσιότερων καπιταλιστικών χωρών, ειδικώς της Μεγάλης Βρετανίας».[8]

Λίγο πριν εισβάλει στην Πολωνία, ο Στάλιν είχε αναγνωρίσει το κράτος ανδρεικέλων της Σλοβακίας το οποίο δημιουργούσαν οι Γερμανοί στο ανατολικό τμήμα της Τσεχοσλοβακίας, την ίδια εποχή που επέτρεπαν και στην Ουγγαρία να καταλάβει τη Ρουθήνια, το ανατολικότερο τμήμα αυτής της χώρας. Η σοβιετική κυβέρνηση ήταν η μόνη εκτός των κυβερνήσεων του Άξονα που αποδέχθηκε με αυτόν τον τρόπο επισήμως την κατάλυση του κράτους της Τσεχοσλοβακίας, ένα σημείο που πρέπει να θυμόμαστε σε σχέση με τις μεταγενέστερες εξελίξεις στην πολιτική του Στάλιν απέναντι σε αυτή τη χώρα.

Στη χρονική περίοδο που ακολούθησε τις εχθροπραξίες στην Πολωνία η σοβιετική ηγεσία εξανάγκασε τα τρία κράτη της Βαλτικής να αποδεχθούν την εγκατάσταση σοβιετικών στρατιωτικών δυνάμεων σε βάσεις μέσα στο έδαφος τους. Η απόπειρα να υποχρεωθεί η Φινλανδία να προβεί σε εδαφικές και άλλες παραχωρήσεις απέτυχε λόγου των αντιρρήσεων που προέβαλαν οι Φινλανδοί. Κατά συνέπεια, ο Στάλιν διέταξε μία επίθεση εναντίον αυτής της χώρας και, προφανώς αναμένοντας μία γρήγορη νίκη, έδωσε εντολή να σχηματιστεί ένα φιλοσοβιετικό καθεστώς για τη Φινλανδία. Δεν είναι σαφές έως σήμερα εάν αυτό ήταν ένα πρώτο βήμα προς την ολοκληρωτική προσάρτηση της Φινλανδίας, επάνω στο μοντέλο το οποίο ο Στάλιν εφάρμοσε τον επόμενο χρόνο στα τρία κράτη της Βαλτικής. Σε κάθε περίπτωση ο πόλεμος δεν εξελίχθηκε όπως περίμενε.[9]

---

[7] Goda Norman, Black Marks: Hitler's Bribery of His Senior Officers in World War II Journal Of Modern History 72, Νέα Υόρκη 2000, σελ. 138-142

[8] Γκέραρντ Γουάϊνμπεργκ, Οράματα Νίκης, Αθήνα 2008, σ. 173

[9] Mazower Mark, Hitler's New Order, 1939-45. Diplomacy and Statecraft, New York 1982, σελ. 101

Οι Φινλανδοί πολέμησαν σκληρά και στην αρχή με επιτυχία, καθώς η ηγεσία του Κόκκινου Στρατού αποδεικνυόταν εντελώς ανίκανη.[10] Ανησυχώντας για τις ενδεχόμενες επιπτώσεις ο Στάλιν συγκέντρωσε μεγάλες δυνάμεις για να συντρίψει τη φινλανδική αντίσταση τον Φεβρουάριο του 1940.

Ο σοβιετικός ομόλογος Βιάτσεσλαβ Μολότοφ μαζί με τον υπουργό εξωτερικών της χιτλερικής Γερμανίας Γιόακιμ φον Ρίμπεντροπ, υπέγραψαν στη Μόσχα το σύμφωνο φιλίας και μη επίθεσης με τη Σοβιετική Ένωση. Οι ευρωπαϊκοί κύκλοι έμειναν κατάπληκτοι με αυτό το γεγονός το οποίο έδινε καθαρά το πράσινο φως στο Χίτλερ η Μόσχα να επιτεθεί στην Πολωνία και να οδηγήσει την ανθρωπότητα σε μια καταστροφική σύγκρουση. Αυτή η προσέγγιση της Μόσχας με τον ναζιστικό γερμανικό στρατό που ήταν ιδεολογικά αντίθετοι πυροδότησε μεγάλη επίκριση στη Δύση. Το σύμφωνο αυτό υπογράφτηκε στη Μόσχα στις 23 Αυγούστου του 1939 και είχε ισχύ μέχρι τις 22 Ιουνίου του 1941. Η Γερμανία όμως το παραβίασε εισβάλλοντας στη Σοβιετική Ένωση με την επιχείρηση Μπαρμπαρόσα. Το σύμφωνο αυτό απείχε πολύ από την έννοια της συμμαχίας αλλά σύμφερε γεωπολιτικά και τις δύο χώρες. Έτσι, ο Χίτλερ μπορούσε πλέον ανενόχλητος να προχωρήσει με τα σχέδιά του δυτικά αφού στην ανατολή είχε ηρεμία. Έτσι προχώρησε σε επίθεση κατά της Πολωνίας και μετά της Γαλλίας και της Νορβηγίας. Ο Στάλιν από τη μεριά του, έχοντας εξασφαλίσει τα νώτα του από το γερμανικό στρατό θα μπορούσε να κατακτήσει μια λωρίδα εδαφών που θα του εξασφάλιζε τα δυτικά σύνορα της Σοβιετικής Ένωσης. Εδώ αξίζει να προσθέσουμε ένα συμπληρωματικό πρωτόκολλο ανάμεσα στις συμβαλλόμενες χώρες που υπήρχε στο σύμφωνο Ρίμπεντροπ – Μολότοφ, με το οποίο Ρωσία και Γερμανία

[10] Goda Norman, Black Marks: Hitler's Bribery of His Senior Officers in World War II Journal Of Modern History 72, Νέα Υόρκη 2000, σελ. 157

προχώρησαν στο μοίρασμα της βορειοανατολικής Ευρώπης σε σφαίρες συμφερόντων. Τη Γερμανική, που περιλάμβανε την Πολωνία μέχρι ον ποταμό Βιστούλα και τη Λιθουανία και τη Σοβιετική που περιλάμβανε την Φιλανδία, Εσθονία, Λετονία και την Βεσσαραβία. Με τη συναίνεση της χιτλερικής Γερμανίας, η Σοβιετική Ένωση πέτυχε την κατάργηση των εδαφικών συνόρων της, όπως αυτά είχαν διαμορφωθεί και επικυρωθεί εις βάρος της με τους όρους της ειρήνης του Μπρεστ - Λιτόφσκ μεταξύ Ρωσίας και Γερμανίας στις 3 Μαρτίου 1918.[11]

ΟΚΤΑΣΕΛΙΔΟΣ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
Η ΠΡΩΤΗ ΠΡΩΐΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΤΕΤΑΡΤΗ 23
ΔΙΔΑΓΜΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ
Ἡ διεθνής κατάστασις εἰς νέαν φάσιν
ΚΑΤΑΠΛΗΞΙ ΚΑΘ' ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗΝ
ΕΚ ΤΗΣ ΑΝΑΓΓΕΛΙΑΣ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ
ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΟΣΟΒΙΕΤΙΚΟΥ ΣΥΜΦΩΝΟΥ
Ὁ φὸν Ρίμπεντροπ φθάνει σήμερον εἰς τὴν σοβιετικὴν πρωτεύουσαν
ΤΟ ΑΠΟΓΕΥΜΑ ΤΕ ΧΘΕΣ ΣΥΝΗΛΘΕΝ ΕΙΣ ΕΚΤΑΚΤΟΝ ΣΥΣΚΕΨΙΝ
ΤΟ ΑΓΓΛΙΚΟΝ ΥΠΟ ΡΙΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΕΙΣ ΝΤΑΟΥΝΙΓΚ ΣΤΡΗΤ
ΣΥΝΕΧΙΖΟΝΤΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑΙ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΙ ΕΙΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΝ
Ἡ ἕνωσις τοῦ Δάντσιγκ μετὰ τοῦ Ράϊχ θεωρεῖται πλέον ὡς ζήτημα ὡρῶν
Εἰς τὴν Ἄπω Ἀνατολὴν
ΟΙ ΙΑΠΩΝΕΣ ΕΚΥΚΛΩΣΑΝ ΤΟ ΧΟΓΚ - ΚΟΓΚ
Καὶ ἐκεῖ εἶναι κρισιμωτάτη ἡ κατάστασις

Όταν εφαρμόστηκε το Σύμφωνο Ρίμπεντροπ - Μολότοφ, ο Χίτλερ επιτέθηκε στην Πολωνία την 1η Σεπτεμβρίου 1939. Έτσι άνοιξε η αυλαία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, και ο Στάλιν με τη σειρά του λίγες ημέρες αργότερα, στις 17 Σεπτεμβρίου. Η λυκοφιλία μεταξύ των δύο ιδεολογικών εχθρών θα κρατήσει έως τις 22 Ιουνίου 1941, οπότε η εθνικοσοσιαλιστική Γερμανία θα επιτεθεί στην κομμουνιστική Σοβιετική Ένωση, στο πλαίσιο της Επιχείρησης Μπαρμπαρόσα.[12]

[11] Antony Beevor, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004, σ. 96
[12] Goda Norman, Black Marks: Hitler's Bribery of His Senior Officers in World War II Journal Of Modern History 72, Νέα Υόρκη 2000, σελ. 44

1.2 Στο δρόμο προς την πόλη του Βόλγα

Στις αρχές Σεπτεμβρίου ο Χίτλερ άλλαξε εκ νέου γνώμη και ενέκρινε τελικά την Επιχείρηση ΤΥΦΩΝΑΣ, δηλαδή την προέλαση προς τη Μόσχα. Παρ' όλ' αυτά, θα χανόταν και άλλος χρόνος επειδή οι μεραρχίες τεθωρακισμένων του Hoth ήταν ακόμα απασχολημένες στα περίχωρα του Λένινγκραντ. Οι δυνάμεις για την Επιχείρηση ΤΥΦΩΝΑΣ δεν κατάφεραν να ετοιμαστούν πριν τα τέλη Σεπτεμβρίου[13]. Η Μόσχα βρισκόταν λίγο περισσότερο από διακόσια μίλια μακριά από το σημείο που είχε σταματήσει η Ομάδα Στρατιών Κέντρου και ο χρόνος που απέμενε πριν από τη φθινοπωρινή λάσπη και το χειμώνα, λιγόστευε διαρκώς. Όταν ο επικεφαλής του σχεδιασμού της Επιχείρησης ΜΠΑΡΜΠΑΡΟΣΑ του Χάλντερ, ο Στρατηγός Friedrich Paulus, είχε διατυπώσει νωρίτερα το ερώτημα του χειμερινού πολέμου, ο Χίτλερ είχε απαγορεύσει κάθε αναφορά στο συγκεκριμένο θέμα.[14]

[13] Mazower Mark, Hitler's New Order, 1939-45. Diplomacy and Statecraft, New York 1982, σελ. 96
[14] Antony Beevor, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004, σ. 66

Ο Χίτλερ μέσα στη Wolfsschanze («Φωλιά του Λύκου») συνήθιζε να κοιτάει στο χάρτη επιχειρήσεων τις τεράστιες περιοχές που κατείχαν θεωρητικά οι δυνάμεις του. Σε έναν οραματιστή που είχε καταφέρει να αποκτήσει τον απόλυτο έλεγχο μιας χώρας και που διέθετε τον καλύτερα εκπαιδευμένο στρατό στον κόσμο, αυτό το θέαμα δημιουργούσε την αίσθηση ότι ήταν ακατανίκητος. Αυτός ο στρατηγός της πολυθρόνας δεν κατείχε ποτέ τις ικανότητες ενός πραγματικού στρατιωτικού επειδή αγνοούσε τις πρακτικές δυσκολίες. Κατά τη διάρκεια των σύντομων επιχειρήσεων στην Πολωνία, τη Σκανδιναβία, τη Γαλλία και τα Βαλκάνια, ο ανεφοδιασμός ήταν αρκετές φορές δύσκολος, αλλά δεν αποτέλεσε ποτέ ανυπέρβλητο εμπόδιο. Στη Ρωσία, ωστόσο, η διοικητική μέριμνα θα έπαιζε τον ίδιο αποφασιστικό ρόλο με την ισχύ πυρός, το ανθρώπινο δυναμικό, την ευκινησία και το ηθικό. Η θεμελιώδης ανευθυνότητα του Χίτλερ -αντιμετώπιζε με απροκάλυπτη περιφρόνηση τη μοίρα και αυτό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον από ψυχολογικής πλευράς- ήταν ότι είχε ξεκινήσει την πιο φιλόδοξη εισβολή στην Ιστορία αρνούμενος παρ' όλα αυτά να προσαρμόσει την οικονομία και τη βιομηχανία της Γερμανίας στις απαιτήσεις ενός ολοκληρωτικού πολέμου. Εκ των υστέρων, η κίνηση αυτή μοιάζει με εκείνη του παθιασμένου χαρτοπαίκτη που προσπαθεί υποσυνείδητα να αυξήσει τις πιθανότητες. Οι φρικτές συνέπειες τις οποίες θα είχε κάτι τέτοιο για εκατομμύρια ανθρώπων φαίνεται ότι απλώς δυνάμωναν τη μεγαλομανία του.[15]

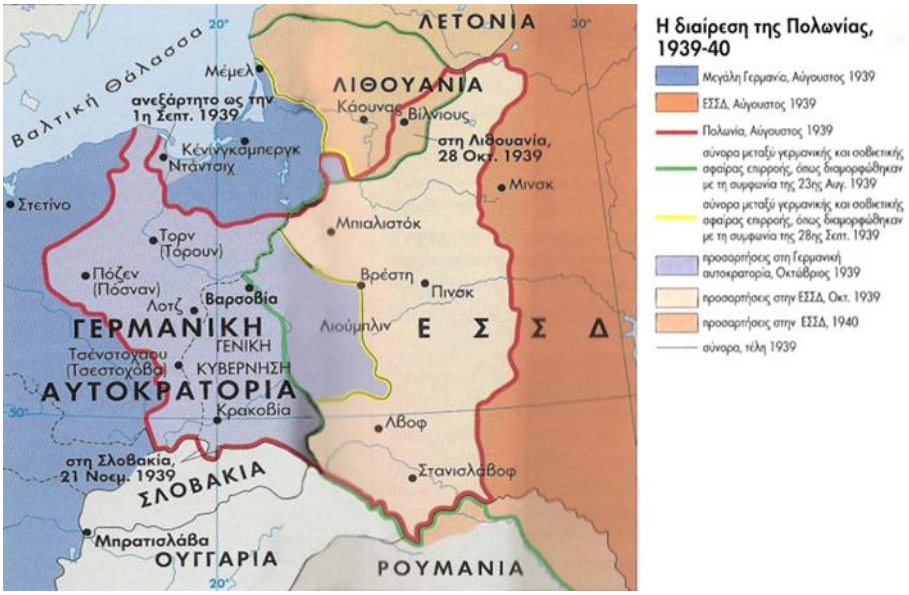

[15] Antony Beevor, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004, σ. 66

Ο Στρατάρχης von Bock είχε υπό τη διοίκηση του 1.500.000 άνδρες, αλλά οι τεθωρακισμένες μεραρχίες του είχαν εξασθενήσει λόγω της έλλειψης αναπληρωματικών αρμάτων και ανταλλακτικών. Όταν συγκέντρωσε τους διοικητές του την παραμονή της επίθεσης, όρισε την 7η Νοεμβρίου (την ημέρα επετείου της Ρωσικής Επανάστασης) ως τελική ημερομηνία περικύκλωσης της σοβιετικής πρωτεύουσας. Ο φιλόδοξος Bock ανυπομονούσε να γίνει γνωστός ως ο κατακτητής της Μόσχας.

Στο μεταξύ, η Stavka περίμενε να εκδηλωθεί γερμανική επίθεση εναντίον της Μόσχας από την ημέρα που η Ομάδα Στρατιών Κέντρου είχε σταματήσει την προέλασή της, στα μέσα Αυγούστου. Ο Στάλιν είχε στείλει το Στρατηγό Yeremenko να οργανώσει τα στρατεύματα ώστε να δημιουργηθεί ένα καινούργιο μέτωπο, το Μέτωπο Bryansk, ενώ δύο ακόμα μέτωπα, το Δυτικό και το Εφεδρικό, προετοιμάζονταν επίσης για να προστατεύσουν την πρωτεύουσα. Παρ' όλα τα προληπτικά μέτρα, οι δυνάμεις του Yeremenko αιφνιδιάστηκαν όταν, νωρίς το πρωί, στις 30 Σεπτεμβρίου, ο Schwerpunkte (ο κύριος όγκος) των αρμάτων του Γκουντέριαν έβαλλε εναντίον της νότιας πτέρυγάς τους, ξεπροβάλλοντας μέσα από μια φθινοπωρινή πρωινή ομίχλη. Ο ήλιος ανέτειλε, ξημερώνοντας μια ζεστή, καθαρή ημέρα, ιδανική για την επίθεση. Οι Γερμανοί δεν φοβούνταν επίθεση από αέρος. Τη συγκεκριμένη στιγμή, το λιγότερο από το πέντε τοις εκατό της αεροπορίας του Κόκκινου Στρατού που βρισκόταν στην Ευρωπαϊκή Ρωσία είχε καταφέρει να επιβιώσει.[16]

Κατά τη διάρκεια των πρώτων ημερών του Οκτωβρίου, η επίθεση εξελισσόταν τέλεια για τους Γερμανούς, με τις ομάδες τεθωρακισμένων και το Δεύτερο Αεροπορικό Στόλο του Στρατάρχη Kesselring να συνεργάζονται στενά. Ο Yeremenko ζήτησε από τη Stavka να του επιτρέψει να υποχωρήσει, αλλά δεν του δόθηκε η άδεια. Στις 3 Οκτωβρίου, οι μονάδες αιχμής του Γκουντέριαν οι οποίες βρίσκονταν στα δεξιά, έφτασαν στην πόλη Orel, εκατόν είκοσι πέντε μίλια πίσω από τις γραμμές του Yeremenko. Ο αιφνιδιασμός ήταν πλήρης[17]. Καθώς τα προπορευόμενα άρματα προσπερνούσαν τα τραμ τρέχοντας μέσα στους κεντρικούς δρόμους της πόλης, οι περαστικοί χαιρετούσαν τα πληρώματα υποθέτοντας ότι ήταν Ρώσοι. Ο Κόκκινος Στρατός δεν είχε καν χρόνο να ανατινάξει τα πιο σημαντικά στρατιωτικά εργοστάσια. Ο ίδιος ο Yeremenko και το επιτελείο του μόλις κατάφεραν να αποφύγουν την

[16] Mazower Mark, Hitler's New Order, 1939-45. Diplomacy and Statecraft, New York 1982, σελ. 102
[17] Doolin Dennis, Territorial Claims In The Sino-Soviet ConfilctQ Documents and Analyses. Στάνφορντ Καλιφόρνια, 1965, σελ. 38

αιχμαλωσία στις 6 Οκτωβρίου το μεσημέρι. Όλες οι επικοινωνίες είχαν κοπεί. Μέσα στο χάος των ημερών που ακολούθησαν, ο Στρατάρχης Budenny, ο οποίος υποτίθεται ότι ήταν αρχηγός του Εφεδρικού Μετώπου, έχασε το Στρατηγείο του, ενώ ο Yeremenko, ο οποίος είχε τραυματιστεί βαριά στο πόδι, χρειάστηκε να φυγαδευτεί με αεροπλάνο.[18]

Οι Σοβιετικοί ηγέτες στο Κρεμλίνο αρνήθηκαν αρχικά να παραδεχθούν το μέγεθος της απειλής. Στις 5 Οκτωβρίου, ένας πιλότος μαχητικού ανέφερε ότι μια φάλαγγα γερμανικών αρμάτων, μήκους δώδεκα μιλίων, προχωρούσε με γοργό ρυθμό προς το Yukhnov, το οποίο δεν απείχε περισσότερο από εκατό μίλια από τη Μόσχα. Παρ' όλο που και ο δεύτερος πιλότος ο οποίος στάλθηκε για αναγνώριση επαλήθευσε την αναφορά, η Stavka αρνιόταν ακόμη να το πιστέψει. Ακόμα κι όταν ένας τρίτος πιλότος επιβεβαίωσε για πολλοστή φορά αυτό που είχαν δει οι συνάδελφοί του, ο Μπέρια εξακολουθούσε να θέλει να συλλάβει και να ανακρίνει το διοικητή τους ως «κάπηλο πανικού»[19]. Το γεγονός όμως είχε καταφέρει επιτέλους να κινητοποιήσει το Κρεμλίνο. Ο Στάλιν συγκάλεσε σύσκεψη εκτάκτου ανάγκης της Κρατικής Επιτροπής Αμύνης. Διέταξε επίσης το Στρατηγό Ζούκοφ, ο οποίος χρησιμοποιώντας κτηνώδη βία είχε ατσαλώσει την άμυνα του Λένινγκραντ. Αφού ο στρατηγός είδε το χάος που επικρατούσε με τα ίδια του τα μάτια, πήρε διαταγή από τον Στάλιν να έλθει αεροπορικώς στη Μόσχα και να αναδιοργανώσει τα υπολείμματα της καταστροφής σε ένα νέο Δυτικό Μέτωπο[20]. Κάθε διαθέσιμη μονάδα θα έπρεπε να ριχτεί στη μάχη προκειμένου να κρατηθεί κάποια υποτυπώδης γραμμή μέχρις ότου μπορέσουν να αναπτυχθούν οι εφεδρείες της Stavka. Με την ίδια τη Μόσχα να κινδυνεύει, 100.000 άνδρες κινητοποιήθηκαν ως πολιτοφυλακή και 250.000 πολίτες, κυρίους γυναίκες, στάλθηκαν να σκάψουν αντιαρματικές τάφρους.

Το πρώτο χιόνι, που έπεσε το βράδυ, στις 6 Οκτωβρίου, έλιωσε γρήγορα, μετατρέποντας τους δρόμους σε παχιά λάσπη για περισσότερες από είκοσι τέσσερις ώρες. Παρ' όλ' αυτά, τα τεθωρακισμένα του Bock κατάφεραν, καθώς κατευθύνονταν προς τη Μόσχα, να επιτύχουν δυο μεγάλες διπλές κυκλώσεις, μία γύρω από το ίδιο το Bryansk και μία γύρω από την Vyazma, στην κεντρική οδό που οδηγεί στην

---

[18]Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 201

[19]Goda Norman, Black Marks: Hitler's Bribery of His Senior Officers in World War II Journal Of Modern History 72, Νέα Υόρκη, 2000, σελ. 111

[20]Doolin Dennis, Territorial Claims In The Sino-Soviet Confilct Documents and Analyses. Στάνφορντ Καλιφόρνια 1965, σελ. 52

πρωτεύουσα. Οι Γερμανοί υποστήριξαν ότι απέκοψαν 665.000 στρατιώτες του Κόκκινου Στρατού και ότι κατέστρεψαν ή αιχμαλώτισαν 1.242 άρματα - περισσότερα δηλαδή από όσα αριθμούσαν οι τρεις ομάδες τεθωρακισμένων του Bock.[21]

[21] Antony Beevor, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004, σ. 68

Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

2.1 Η έναρξη των επιχειρήσεων

Ο εδαφικός χώρος της Ανατολικής Ουκρανίας, μέχρι το Βόλγα ποταμό, ήταν το πεδίο μάχης. Η περιοχή της Ουκρανίας, νότια του ποταμού Ντόνετς, μέχρι και τη Μαύρη Θάλασσα, καλύπτεται από απέραντες καλλιέργειες για αυτό και ονομάζεται η περιοχή αυτή, μαύρη γη της Ουκρανίας. Βόρεια του Ντόνετς και ανατολικά του Ντον (ποταμός της Ουκρανίας), υπάρχει ατελείωτη στέπα. Νότια του Στάλινγκραντ και μέχρι τον ποταμό Μάνυτς εκτείνεται μια σειρά από λόφους ονόματι Γεργκένι , η οποία περιβάλλει δυτικά την άνυδρη και αλμυρή στέπα των Καλμούχων του Βόλγα, με χαρακτηριστικά της ερήμου. Σε γενικέ γραμμές παρατηρείται ότι το έδαφος από τα δυτικά προς τα ανατολικά είναι χωρίς βλάστηση, μια εικόνα θα έλεγε κάποιος μονότονη. Το κλίμα της περιοχής είναι τραχύ ηπειρωτικό.[22]

Η πόλη είναι κτισμένη στη δυτική όχθη του ποταμού Βόλγα και δεσπόζει στον ισθμό που αναφέρθηκε πιο πριν. Είναι μια σύγχρονη πόλη με μεγάλους δρόμους και πολλά εργοστάσια από μπετόν, με εξαιρετική αντοχή και μεγάλους υπόγειους χώρους. Αποτελούσε ένα από τα σημαντικότερα διοικητικά, οικονομικά και κυρίως συγκοινωνιακά κέντρα της Νοτιοανατολικής Ρωσίας. Επιπλέον λόγων των αναγκών του πολέμου είχε μετατραπεί σε σημαντικό κέντρο πολεμικής βιομηχανίας.[23]

Η κατάληψη του είχε ως αποτέλεσμα τη διακοπή των συγκοινωνιακών αρτηριών μεταξύ Μόσχας και Νοτιοανατολικής Ρωσίας γεγονός που θα σήμαινε την απώλεια των πετρελαίων του Καυκάσου καθώς και των υλικών που έστελναν οι σύμμαχοι μέσω του Ιράν. Η κυριαρχία στον ισθμό και στο Στάλινγκραντ αποτελούσε για τη Γερμανία ευκαιρία για επιθέσεις προς τα νότια δηλαδή στον Καύκασο καθώς και στα βόρεια στο Καλάν στα μετόπισθεν των αμυνόμενων Ρωσικών στρατιών πριν τη Μόσχα.

Οι απώλειες των Γερμανών κατά τις επιχειρήσεις του πρώτου έτους του πολέμου στο Ανατολικό Μέτωπο ήταν πολύ σημαντικές (337.342 νεκροί 950.000 τραυματίες). Το Φεβρουάριο του 1942, οι ρωσικές επιθέσεις άρχισαν να εξασθενούν λόγω των πάγων και φάνηκε ότι ήρθε και το τέλος των δοκιμασιών της Βέρμαχτ.[24] Η επίδραση τους στο ηθικό θα καθυστερούσε εξαιτίας της ιδιοσυγκρασίας των Γερμανών και της

---

[22] Mazower Mark, Hitler's New Order, 1939-45. Diplomacy and Statecraft, New York 1982, σελ. 221
[23]Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 88
[24] Goda Norman, Black Marks: Hitler's Bribery of His Senior Officers in World War II Journal Of Modern History 72, Νέα Υόρκη 2000, σελ. 33-75

σιδερένιας πειθαρχίας της Βέρμαχτ. Ο αριθμός των ταγμάτων, στις περισσότερες μεραρχίες, μειώθηκε σε έξι ή επτά αντί εννέα τα οποία προέβλεπε η κανονική σύνθεση του 1939 και η δύναμη του λόχου περιορίσθηκε στους 80, αντί των ως τότε 180 ανδρών.

Η δύναμη των παρατάξεων, πριν από την έναρξη των νέων επιθετικών επιχειρήσεων, στον απαιτούμενο αριθμό Μεγάλων Μονάδων (ανερχόταν πριν από τις επιχειρήσεις αυτές στο Ανατολικό μέτωπο σε 240 μεραρχίες από τις οποίες 61 συμμαχικές), οι σύμμαχοι της Γερμανίας υποχρεώθηκαν σε μεγαλύτερη συμμετοχή δυνάμεων. Στις επιχειρήσεις προς Στάλινγκραντ και Καύκασο έλαβαν μέρος 103 μεραρχίες συνολικά, από τις οποίες 24 τεθωρακισμένες και μηχανοκίνητες. Από τις μεραρχίες όμως αυτές , οι 43 συμμαχικές ήταν πολύ μικρότερης δυναμικότητας σε σχέση με τις γερμανικές.

Γενική Διάταξη

1. Ομάδα Στρατιών «Β»: Αρχικά υπό τη διοίκηση του Στρατάρχη Μποκ και στη συνέχεια του Στρατάρχη Βάιξ. Η 2η και 6η Στρατιές καθώς και η 4η Τεθωρακισμένη Στρατιά, από Κουρσκ μέχρι Χαρκόβ.[25]

2. Ομάδα Στρατιών «Α»: Υπό τη διοίκηση του Στρατάρχη Λιστ και στη συνέχεια κατά τη σύμπτυξη, του Στρατάρχη Κλάιστ. Η 17η Στρατιά και η 1η Τεθωρακισμένη Στρατιά από νότια του Χαρκόβ μέχρι την Αζοφική Θάλασσα.

3. Κατά την εξέλιξη των επιχειρήσεων υπήχθησαν υπό την «Β» ομάδα Στρατιών οι συμμαχικές στρατιές 2η Ουγγρική, 8η Ιταλική, 3η και 4η Ρουμανικές.

4. 11η Στρατιά: Υπό τη διοίκηση του Στρατάρχη Μανστάιν, στη χερσόνησο της Κριμαίας.[26]

Δυνάμεις και Διάταξη των Ρώσων

Κατά το διάστημα της διακοπής των επιχειρήσεων κατά μήκος του μετώπου, διέθεταν, απέναντι στους Γερμανούς, 160 μεραρχίες. Η Ανώτατη Διοίκηση των

[25] Mazower Mark, Hitler's New Order, 1939-45. Diplomacy and Statecraft, New York 1982, σελ. 221
[26] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 88

Ρωσικών Δυνάμεων (Στάβκα) στις αρχές Μαΐου διέθετε σε εφεδρεία 30 μεραρχίες[27] Πεζικού και 26 Ταξιαρχίες Τεθωρακισμένων. Επίσης, διέθετε ακόμη δύναμη 500.000 περίπου ανδρών, από εφέδρους που κλήθηκαν το Φθινόπωρο του 1941 και δε χρησιμοποιήθηκαν στις επιχειρήσεις. Στο Ρωσικό Στρατό σημειώθηκαν στο μεταξύ σημαντικές βελτιώσεις. Από αυτές σημαντικότερες ήταν η συγκρότηση μεραρχιών και σωμάτων πυροβολικού, η διάθεση αντιαρματικών στις μεραρχίες τους και η αντικατάσταση των παλαιού τύπου αρμάτων με τα γνωστά Τ 34 και KW1, τα οποία παράγονταν ήδη σε σειρά, σε πολύ μεγάλους αριθμούς. Θα πρέπει, επίσης, να σημειωθεί, η εντυπωσιακή εμφάνιση των εκτοξευτών πυραύλων Κατιούσα (Πολλαπλοί Εκτοξευτές Πυραύλων).

Γενική Διάταξη

Οι Ρώσοι διέθεταν για την κάλυψη της χερσονήσου Κερτ, στην Κριμαία, απέναντι στην 11η Γερμανική Στρατιά, το Μέτωπο (που αντιστοιχεί προς την Ομάδα Στρατιών) της Υπερκαυκασίας (Στρατηγός Κοζλώφ) από τις 44η και 51η Στρατιές (17 μεραρχίες πεζικού, 3 ανεξάρτητες ταξιαρχίες πεζικού, 2 μεραρχίες ιππικού και 4 ταξιαρχίες αρμάτων). Βορειότερα, απέναντι από το Χαρκόβ, οι Ρώσοι διέθεταν στα προγεφυρώματα δυτικά του Ντόνετς ποταμού το Νοτιοδυτικό Μέτωπο, υπό το Στρατάρχη Τιμοσένκο, με τις 6η και 9η Στρατιές (προγεφύρωμα Ιζιούμ), όπως και τις 28η και 57η Στρατιές (προγεφύρωμα Βολτσάνσκ). Σύνολο δυνάμεων του Νοτιοδυτικού Μετώπου 33 Μεραρχίες πεζικού, 9 μεραρχίες ιππικού και 16 ταξιαρχίες αρμάτων.

Τα Σχέδια και οι Αποστολές των Γερμανών

Σύμφωνα με τις οδηγίες επιχειρήσεων η κύρια επίθεση θα γινόταν στη νότια πτέρυγα του μετώπου και θα κλιμακωνόταν σε τέσσερις περιόδους.

- 1η Περίοδος: Διάσπαση της εχθρικής διατάξεως στην περιοχή Κούρσκ και κατάληψη Βορονέζ, με τις 2η Στρατιά και 4η Τεθωρακισμένη Στρατιά.

---

[27] Goda Norman, Black Marks: Hitler's Bribery of His Senior Officers in World War II Journal Of Modern History 72, Νέα Υόρκη 2000, σελ. 33-75

- 2η Περίοδος: Επιδίωξη καταστροφής, των ανατολικά του Χαρκόβ, μεταξύ Ντον και Ντόνετς ρωσικών δυνάμεων με την ταυτόχρονη προσβολή τους από την 6η Στρατιά, μετωπικά, και την 4η Τεθωρακισμένη Στρατιά από το βόρειο πλευρό, στρεφόμενη από Βερονέζ προς Νότο.[28]

3η Περίοδος

- Προώθηση προς Στάλινγκραντ

- Με τη «Β» Ομάδα Στρατιών (6η Στρατιά-4η Τεθωρακισμένη Στρατιά) να ενεργεί αρχικά μεταξύ Ντον και Ντόνετς προς τη μεγάλη καμπή του Ντον και τον ποταμό Βόλγα.

- Με την «Α» Ομάδα Στρατιών (17η Στρατιά- 1η Τεθ. Στρατιά) να ενεργεί αρχικά νότια του Ντόνετς και στη συνέχεια από τη συμβολή του κατά τον Ανάρρουν του Ντον προς τον ισθμό μεταξύ Βόλγα και Ντον.

- Και οι δύο ομάδες των στρατιών θα συναντιόταν κοντά στην περιοχή του Στάλινγκραντ καταλαμβάνοντας ή θέτοντας την υπό τον έλεγχο των πυρών τους.

- 4η Περίοδος

- Κατάληψη του Καυκάσου. Η κατάληψη του αριστερού πλευρού, κατά μήκος του Ντον, θα ανατιθόταν προοδευτικά στις συμμαχικές στρατιές (κατά σειρά 2η Ουγγρική, 8η Ιταλική, 3-4η Ρουμανικές).[29]

- Πριν από την έναρξη της μεγάλης θερινής επιθέσεως προβλέπονταν δύο δευτερεύουσες υποβοηθητικές επιχειρήσεις. Η πρώτη απέβλεπε στην απάλειψη του ρωσικού προγεφυρώματος του Ιζιούμ (ανατολικά Χαρκόβ) και η δεύτερη στην κατάληψη του Κερτς στην Κριμαία, απέναντι από τη χερσόνησο Κουμπάν (υποβοηθητική κατεύθυνση προς Καύκασο).[30]

---

[28] Mazower Mark, Hitler's New Order, 1939-45. Diplomacy and Statecraft, New York 1982, σελ. 154
[29] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 301
[30] Goda Norman, Black Marks: Hitler's Bribery of His Senior Officers in World War II Journal Of Modern History 72, Νέα Υόρκη, 2000, σελ. 221

Σχέδια και Αποστολές Ρώσων

Οι Ρώσοι επιδίωξαν από τις 12 Μαΐου να αναλάβουν την πρωτοβουλία των επιχειρήσεων, προκαταλαμβάνοντας τους Γερμανούς. Βάσει των σχεδίων τους προβλεπόταν:

1. Επίθεση από τα προγεφυρώματα του Ιζιούμ και Βολτσάνσκ για ανακατάληψη του Χαρκόβ, από το νοτιοδυτικό Μέτωπο (4 Στρατιές) και απώθηση των Γερμανών δυτικά του Δνείπερου.

2. Ταυτόχρονα, θα λάμβανε χώρα επιθετική ενέργεια στη Χερσόνησο της Κριμαίας, από το Μέτωπο της Υπερκαυκασίας (2 στρατιές και η φρουρά Σεβαστουπόλεως), για την εκδίωξη των Γερμανών και τη συνένωση των στρατιών των δύο Μετώπων ανατολικά του Δνείπερου ποταμού.

Αφού απέτυχε το σχέδιο αυτό, οι Ρώσοι, αναγκάστηκαν να συμπτυχθούν προς τα ανατολικά. Ο Στρατάρχης Τιμοσένκο διατάχθηκε να διατηρήσει τους δύο «στροφείς» στα άκρα του μετώπου υπό την κατοχή του (Βερονέζ και Ροστώβ) και να συμπτυχθεί προς τη μεγάλη καμπή του Ντον, ανταλλάσσοντας το χώρο με το χρόνο, με έσχατο όριο υποχωρήσεως τον ποταμό Βόλγα, μέχρι τη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για την ανάληψη της πρωτοβουλίας των επιχειρήσεων για την καταστροφή του εχθρού.[31]

Διεξαγωγή της Μάχης
Εξέλιξη Προκαταρτικών Επιχειρήσεων

Στις 8 Μαΐου άρχισαν οι επιχειρήσεις στην Κριμαία με την επίθεση των Γερμανών για την κατάληψη του Κερτς. Μέχρι τις 16 Μαΐου οι δυνάμεις της 11ης Στρατιάς, υποστηριζόμενες από το 8ο Αεροπορικό Σώμα (Πτέραρχος Ριχτόφεν), πέτυχαν την εκμηδένιση της 44ης και 51ης Στρατιάς του Μετώπου της Υπερκαυκασίας και απερίσπαστοι στράφηκαν για την κατάληψη της πολιορκούμενης Σεβαστούπολης. Στον τομέα του Χαρκόβ, κατά το χρόνο που οι δυνάμεις της «Β» Ομάδας Στρατιών λάμβαναν την επιθετική τους διάταξη για εξάλειψη των ρωσικών προγεφυρωμάτων, ο όγκος των τεθωρακισμένων του νοτιοδυτικού Μετώπου βρισκόταν ήδη σε κίνηση. Η ρωσική επίθεση ήταν επιτυχημένη και κατάφεραν να εισχωρήσουν μέσα σε δύο μέρες

[31] Antony Beevor, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004, σ. 561-569

σε βάθος 70 χιλιομέτρων, όταν αντιλήφθηκαν ότι βρίσκονταν μεταξύ σφύρας (1η Τεθ. Στρατιάς του Στρατηγού Κλάιστ) και άκμονα (6ης Στρατιάς του Στρατηγού Πάουλους). Ο Στρατάρχης Τιμοσένκο ζήτησε από τη Στάβκα την έγκριση συμπτύξεως των δυνάμεών του, όμως ο Στάλιν επέμεινε στη συνέχιση της επιθέσεως. Ο αγώνας διήρκεσε μέχρι τις 28 Μαΐου και οι Γερμανοί ανήγγειλαν τη συντριβή 27 μεραρχιών και 12 τεθωρακισμένων ταξιαρχιών του Ρωσικού Στρατού. Διακόσιες σαράντα χιλιάδες αιχμάλωτοι βρίσκονταν στα χέρια των νικητών καθώς και 2.026 πυροβόλα και 1.246 άρματα. Ανάμεσα στους νεκρούς ήταν και οι διοικητές των 6ης και 57ης ρωσικών στρατιών. Οι Ρώσοι στον παραπάνω αγώνα ηττήθηκαν, παρά την αριθμητική και ποιοτική υπεροχή τους σε άρματα, αντιμετωπίζοντας την ανωτερότητα των Γερμανών στην τακτική χρησιμοποίηση των μονάδων τεθωρακισμένων. Στη συντριβή τους συντέλεσαν επίσης, η αεροπορική υπεροχή των Γερμανών και η επέμβαση του Στάλιν. Ελάχιστος αριθμός εφεδρειών παρέμεινε στα χέρια της Στάβκα και οι Γερμανοί εκμεταλλεύθηκαν τις επιτυχίες τους, αφού δημιούργησαν ευρέα προγεφυρώματα ανατολικά του Ντόνετς ποταμού. Οι επιχειρήσεις στην Κριμαία συνεχίσθηκαν επίσης, με επιτυχία από τους Γερμανούς και τερματίσθηκαν με την κατάληψη της Σεβαστούπολης στις 4 Ιουλίου 1942.[32]

Η Εξόρμηση προς Στάλινγκραντ- Επιχείρηση BLU

Η επίθεση των Γερμανών άρχισε στις 28 Ιουλίου 1942 και . Οι στρατιές (2η-4η Τεθωρακισμένη) στο αριστερό της διατάξεως, κινήθηκαν προς τα ανατολικά (21 μεραρχίες από τις οποίες 4 αρμάτων και 3 μηχανοκίνητες). Σε διάστημα 24 ωρών, οι απέναντι σε αυτές, 13η και 40ή Ρωσικές Στρατιές (Μέτωπο Μπριάνσκ) σαρώθηκαν και τα υπολείμματά τους απωθήθηκαν ανατολικά του Ντον ποταμού. Στη γραμμή του Ντον, εγκαταστάθηκαν αμυντικά η 2η Γερμανική, όπως και η 2η Ουγγρική Στρατιά. Η 4η Τεθωρακισμένη Στρατιά στράφηκε προς τα νοτιοανατολικά για τη να συναντήσει την 6η Στρατιά που ενεργούσε νοτιότερα.[33]

Η επιτυχία υπήρξε και πάλι εντυπωσιακή. Οι ρωσικές στρατιές του Νοτιοδυτικού Μετώπου (21η, 28η και 57η) ανατράπηκαν. Τεθωρακισμένα της 4ης Τεθωρακισμένης Στρατιάς (Στρατηγός Χοθ) κατόρθωσαν να καταλάβουν την άθικτη γέφυρα στον

[32] Goda Norman, Black Marks: Hitler's Bribery of His Senior Officers in World War II Journal Of Modern History 72, Νέα Υόρκη, 2000, σελ. 301

[33]Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 111

ποταμό Ντον και να εισέλθουν στο Βορονέζ, ενώ άλλοι 30.000 Ρώσοι προστέθηκαν στον αριθμό των αιχμαλώτων του Γερμανικού Στρατού.

Στις 5 Ιουλίου ο πεδινός δρόμος μεταξύ Ντον και Ντόνετς ήταν ανοιχτός για την προέλαση προς τα ανατολικά των γερμανικών στρατιών. Στις 9 Ιουλίου η «Α» Ομάδα Στρατιών (33 μεραρχίες από τις οποίες 9 συμμαχικές) μπήκε στον αγώνα. Η 1η Τεθωρακισμένη Στρατιά επιτέθηκε προς τα βορειοανατολικά, για να συναντήσει την 4η Τεθωρακισμένη Στρατιά που συνέκλινε προς τα νοτιοανατολικά. Οι Ρώσοι προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν τη θύελλα των γερμανικών τεθωρακισμένων, μεταφέροντας δυνάμεις δυτικά της μεγάλης καμπής του Ντον και εξαπολύοντας συνεχείς επιθέσεις στην περιοχή Βορονέζ. Η συντονισμένη δράση όμως των 1ης και 4ης Τεθωρακισμένων Στρατιών και η υποστήριξη της γερμανικής αεροπορίας, ελάχιστα περιθώρια επιτυχίας άφηναν στους Ρώσους. Πολυπληθείς ρωσικοί σχηματισμοί εμπλέκονταν μεταξύ των τεθωρακισμένων γερμανικών φαλάγγων και στροβιλίζονταν πριν κατακερματισθούν και διαλυθούν. Ο αριθμός των Ρώσων αιχμαλώτων συνεχώς αυξανόταν. Ανήλθε από τη θερινή επίθεση του 1942 μέχρι τις 11 Αυγούστου σε 590.485 άνδρες.[34]

Στις 16 Ιουλίου ο Στρατηγός Χάλντερ ζήτησε από τους επιτελείς του ΟΚΗ (Ανώτατη Διοίκηση Στρατού) να μελετήσουν τη συνέχιση της προωθήσεώς της Βέρμαχτ προς το Στάλινγκραντ, χωρίς κατ΄ ανάγκη να προηγηθεί η πτώση του Ροστώβ, προς την κατεύθυνση του οποίου ενεργούσε ήδη η 17η Στρατιά της Ομάδας Στρατιών «Α». Δεν υπολόγισε όμως τις εμπνεύσεις και παρορμήσεις του Χίτλερ. Αυτός σε μια αδικαιολόγητη κρίση απαισιοδοξίας, φοβούμενος επανάληψη του ατυχήματος του προηγούμενου χρόνου στο Ροστώβ, διέταξε από τις 13 Ιουλίου την υπαγωγή υπό την «Α» Ομάδα Στρατιών της 4ης Τεθωρακισμένης Στρατιάς ενισχυμένης μάλιστα και με το 40ό Τεθωρακισμένο Σώμα Στρατού της 6ης Στρατιάς. Κατά τον τρόπο αυτό, ολόκληρη η δύναμη τεθωρακισμένων των δύο ομάδων στρατιών στράφηκε προς το Νότο, για την κάλυψη του Ροστώβ, ενώ προς την Ανατολή, προς Στάλινγκραντ, έμεινε η 6η Στρατιά στερούμενη την ισχύ κρούσεως (του 40ού ΤΣΣ), να προχωρά με βήμα σημειωτόν, εξαιτίας της αυξανόμενης ρωσικής αντιστάσεως.[35]

Εξαιτίας της γενικής συμπτύξεως των Ρώσων προς τα ανατολικά, στις 23 Ιουλίου, ο Χίτλερ που καταλήφθηκε από κύμα υπερβολικής αισιοδοξίας, στο νέο στρατηγείο του

---

[34]Mazower Mark, Hitler's New Order, 1939-45. Diplomacy and Statecraft, New York 1982, σελ. 324

[35] Mazower Mark, Hitler's New Order, 1939-45. Diplomacy and Statecraft, New York 1982, σελ. 329

(στη Βίνιτσα Δυτικής Ουκρανίας), έλαβε νέες αποφάσεις. Δεν θα δίνονταν πλέον μάχες με ενωμένες τις δυνάμεις για την καταστροφή του εχθρού. Αυτό γινόταν ήδη. Οι Ρώσοι έπαψαν ως στρατός να υφίστανται και επιβαλλόταν η καταδίωξη.

Ο Αρχηγός του Επιτελείου του ΟΚΗ Στρατηγός Χάλντερ, είχε τάση βέβαια πολύ λιγότερο προς τις υπερβολές αναγκάσθηκε όμως να διαβιβάσει προς τις δύο ομάδες στρατιών νέες οδηγίες (με αριθμό 43), με τις οποίες καθοριζόταν:

Ομάδα Στρατιών «Α» (Στρατάρχης Λιστ): Να καταλάβει τις πετρελαιοπηγές του Καυκάσου.

Ομάδα Στρατιών «Β» (Στρατάρχης Βάιξ):

1. Να μεριμνήσει για την ασφάλεια του Ντον μεταξύ Βορονέζ και μεγάλης καμπής του.
2. Να καταστρέψει τις προ του Στάλινγκραντ συγκεντρωμένες δυνάμεις και να καταλάβει την πόλη Βόλγα.
3. Να επεκτείνει το αμυντικό μέτωπο του Ντον μέχρι το Βόλγα.
4. Να εκπέμψει ταχυκίνητο συγκρότημα προς Αστραχάν και να αποφράξει το Βόλγα.[36]

Όπως φαίνεται από τις οδηγίες, ο Χίτλερ εκστασιασμένος από τις επιτυχίες και πιεζόμενος από το χρόνο, παραιτείται από τη διαδοχή των προσπαθειών, η οποία καθοριζόταν με προσοχή στις προηγούμενες οδηγίες. Το τρομερό συγκρότημα των 94 μεραρχιών διασπάστηκε και με τις ομάδες στρατιών καθορίζονταν διάφοροι ΑΝΣΚ, σε αποκλίνουσες κατευθύνσεις. Το Ροστώβ καταλήφθηκε στις 24 Ιουλίου αμαχητί σχεδόν και χωρίς να αποκτηθεί επέμβαση των δύο τεθωρακισμένων στρατιών που έφθασαν βόρεια ταυτόχρονα. Από τις 29 Ιουλίου η 4η Τεθωρακισμένη Στρατιά (ανατολικά του Ντον), στράφηκε προς το Στάλινγκραντ, και πάλι με υπαγωγή στη «Β» Ομάδα Στρατιών. Η 6η Στρατιά επανέλαβε τις προσπάθειές της προς εξόντωσης της μεγάλης καμπής του Ντον, σημειώνοντας , μεταξύ ποταμού Τσιρ και γέφυρας Καλάτς στο Ντον, εξαιρετική επιτυχία κατά των 1ης και 42ης Ρωσικών Στρατιών. Στα χέρια των Γερμανών περιήλθαν 73.101 αιχμάλωτοι, 1.099 άρματα και 1.057 πυροβόλα.

Στις 10 Αυγούστου η 6η Στρατιά του Πάουλους βρισκόταν στη δυτική όχθη του Ντον απέναντι από το Στάλινγκραντ, ενώ η 4η Τεθωρακισμένη Στρατιά του Στρατηγού Χοθ

[36] Antony Beevor, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004, σ. 561-569

αγωνιζόταν ανατολικά του ποταμού να διανοίξει την οδό Ροστόβ-Ακσάι-Στάλινγκραντ. Το ρωσικό μέτωπο, αναπτύγματος περίπου 80 μιλίων, υπερασπιζόταν από δύο στρατιές (62η και 64η) συνολικής δυνάμεως 11 μεραρχιών, πολλές από τις οποίες είχαν ελλιπή σύνθεση και υπολείμματα διαλυμένων τεθωρακισμένων ταξιαρχιών. Απέναντι σ' αυτές η 6η Στρατιά υπό την οποία υπαγόταν επιχειρησιακά και η 4η Τεθωρακισμένη Στρατιά, διέθεσε συνολικά 18 μεραρχίες (9 πεζικού – 4μηχανοκίνητες – 5 αρμάτων) και την υποστήριξη του 4ου Αεροπορικού Σώματος, το οποίο εξασφάλιζε στους Γερμανούς απόλυτη αεροπορική υπεροχή. Παρά την παραπάνω υπεροχή, οι πρώτες γερμανικές επιθέσεις για διάβαση του Ντον δεν είχαν αποτέλεσμα, ενώ η 4η Τεθωρακισμένη Στρατιά κατά την προώθησή της προς τα βόρεια συναντούσε δυσχέρειες.[37]

Οι προσπάθειες κατά το διάστημα 20-23 Αυγούστου επαναλήφθηκαν.. Το 14ο Τεθωρακισμένο Σώμα Στρατού (Στρατηγός Βιτερσχάιμ), κατόπιν δημιουργίας προγεφυρώματος στον Ντον στην περιοχή Βορτυάτι, κατόρθωσε να διασπάσει τη ρωσική άμυνα και να φθάσει κοντά στη σιδηροδρομική γέφυρα Ρύνον στο Βόλγα (στα βόρεια προάστια του Στάλινγκραντ), ενώ η 4η Τεθωρακισμένη Στρατιά, αφού κατόρθωσε να αποτρέψει την αντίσταση της 64ης Ρωσικής Στρατιάς, έφθασε στην όχθη του ποταμού, νότια της πόλεως. Επακολούθησαν και νέες επιθέσεις, κατόπιν των οποίων επιτεύχθηκε η πλήρης απομόνωση της πόλης στην καμπή του Βόλγα. Τη νύκτα 23/24 Αυγούστου η γερμανική αεροπορία, με όλη τη διαθέσιμη δύναμή της προχώρησε σε σφοδρό βομβαρδισμό της πόλεως. Την επομένη, 25 Αυγούστου, οι αρχές της πόλεως κήρυξαν το Στάλινγκραντ σε κατάσταση πολιορκίας.[38]

Η Ομάδα Στρατιών «Α» μετά την πτώση του Ροστώβ, συνέχισε την προέλασή της προς τον Καύκασο. Στις 9 Αυγούστου καταλήφθηκαν στην περιοχή Μαϊκόπ οι πρώτες πετρελαιοπηγές, οι οποίες είχαν ήδη καταστραφεί από τους Ρώσους. Οι δυσχέρειες όμως στη συνέχεια (το ορεινό του εδάφους και η αντίσταση των κατοίκων της περιοχής που επιστρατεύθηκαν) δεν επέτρεψαν την επίτευξη του τελικού ΑΝΣΚ. Το γεγονός όμως αυτό, εξαιτίας της τρομερής εμπλοκής της 6ης Στρατιάς στο Στάλινγκραντ, έπαψε να έχει πρωταρχική σημασία. Το κέντρο βάρους του αγώνα είχε μεταφερθεί ήδη 500 χιλιόμετρα βορειότερα, στον «ισθμό» μεταξύ Ντον και Βόλγα, όπου έμελλε να κριθεί

[37] Antony Beevor, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004, σ. 561-569
[38] Mazower Mark, Hitler's New Order, 1939-45. Diplomacy and Statecraft, New York 1982, σελ. 321

όχι μόνο η έκβαση της εκστρατείας του 1942, αλλά και η ίδια η τύχη ολόκληρου του πολέμου.

Ο Αγώνας στο Στάλινγκραντ

Κατά την έναρξη της επιθέσεως δεν παρουσιάσθηκαν σοβαρές δυσκολίες και η προώθηση ήταν γρήγορη γιατί τα διάφορα κτίρια των προαστίων ήταν ξύλινα και είχαν καταστραφεί. Στη συνέχεια όμως η προχώρηση στα τεράστια τετράγωνα της βιομηχανικής περιοχής επιβραδύνθηκε και τελικά ανακόπηκε.

Το «δίδυμο Στούκας-Πάντζερς», το οποίο είχε θριαμβεύσει στα πεδία των μαχών, δεν μπορούσε να δώσει λύση, και το χειρότερο ήταν η κατάσταση στα τεθωρακισμένα της άμεσης υποστηρίξεως των ομάδων πεζικού, αν και αυτό αντέκρουε στις αρχές και στους κανόνες χρησιμοποιήσεως των Πάντζερς, από τη δημιουργία του όπλου των τεθωρακισμένων στο γερμανικό στρατό. Στα παραπάνω θα πρέπει να προστεθεί η ευχέρεια με την οποία οι Ρώσοι μπορούσαν να τα εξουδετερώσουν τα άρματα, χρησιμοποιώντας διάφορα όπλα και μέσα (φλογοβόλα, Α/Τ, μολότωφ κτλ.), με εκπληκτική δεξιοτεχνία.[39]

Την πρώτη επίθεση διαδέχθηκε δεύτερη και μετά τρίτη γενική επίθεση, χωρίς ουσιώδη αποτελέσματα. Οι Ρώσοι μάχονταν από τετράγωνο σε τετράγωνο, από όροφο σε όροφο, σε κάθε δωμάτιο, για την κυριαρχία των διαδρόμων, της εισόδου, του υπογείου και του κλιμακοστασίου. Απωθούμενοι στο τέλος ενός τετραγώνου, μετά από συνεχή πάλη όλη την ημέρα, τη νύκτα επανέρχονταν μέσα από τους υπονόμους και πάλι, και η πάλη ξανάρχιζε με μεγαλύτερη ένταση.[40]

Κατά την τρίτη επίθεση, χρησιμοποιήθηκαν από τους Γερμανούς 11 μεραρχίες από τις οποίες , οι τρεις τεθωρακισμένες. Ο αγώνας συνεχίσθηκε χωρίς ανάπαυλα μέχρι τα μέσα του Σεπτεμβρίου. Μετά από σκληρό αγώνα της 4ης Τεθωρακισμένης Στρατιάς οι Γερμανοί κατόρθωσαν να διαχωρίσουν τις δύο ρωσικές στρατιές (62η- 64η) και φάνηκε προς στιγμή ότι η εξασθενημένη ρωσική φρουρά θα ανατρεπόταν[41]. Τη νύκτα όμως 14/15 Σεπτεμβρίου εισήλθε στην πόλη η 13η Μεραρχία της Φρουράς και ο αγώνας ξανάρχισε αγριότερος.

---

[39] Mazower Mark, Hitler's New Order, 1939-45. Diplomacy and Statecraft, New York 1982, σελ. 110
[40] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 321
[41] Antony Beevor, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004, σ. 561-569

Κατά τα τέλη Σεπτεμβρίου φάνηκε ότι η επίθεση των Γερμανών προς το Βόλγα και τον Καύκασο, η οποία είχε τόσο καλή έναρξη και μέσα σε λίγες εβδομάδες επιβεβαίωσε την ικανότητα της Βέρμαχτ να » κάνει τον κόσμο να τρέμει «, όπως καυχώταν ο Χίτλερ, δεν μπορούσε να συνεχισθεί. Παρότι τα όρια του Γ΄Ράιχ είχαν μεταφερθεί στο Βόλγα και η σημαία του αγκυλωτού σταυρού είχε υψωθεί στην κορυφή του Καυκάσου, η νίκη είχε χαθεί στο λαβύρινθο των υπονόμων του Στάλινγκραντ και η έκβαση του πολέμου φαινόταν πιο αβέβαιη από πριν.

Οι μεραρχίες των γερμανικών στρατιών είχαν εξαντληθεί. Ο Χίτλερ, επειδή δεν μπορούσε να απωθήσει περισσότερο τους Ρώσους, άρχισε να απομακρύνει τους πιο ικανούς από τους στρατηγούς του λόγω των παραπόνων τους. Καταρχήν απομακρύνθηκαν δύο διοικητές σωμάτων τεθωρακισμένων, επειδή παραπονέθηκαν για την κακή χρησιμοποίηση των αρμάτων μέσα στο Στάλινγκραντ. Επακολούθησε η απομάκρυνση του Στρατάρχη Λιστ, διοικητή της «Α» Ομάδας Στρατιών και του Στρατηγού Χάλντερ, αρχηγού του επιτελείου του ΟΚΗ.[42]

Ο Στρατηγός Πάουλους στις 4 Οκτωβρίου, εξαπέλυσε και νέα γενική επίθεση. Με αυτήν κατάφερε σοβαρό πλήγμα κατά του ισχυρότερου σημείου άμυνας του αντιπάλου, δηλαδή των τριών μεγάλων εργοστασίων του βορείου τμήματος της πόλεως, δηλαδή «Ερυθρός Οκτώβριος», «Οδόφραγμα» και «Εργοστάσιο Τρακτέρ». Η επίθεση διήρκεσε τέσσερις εβδομάδες, χωρίς να καταστεί και πάλι δυνατή η εκδίωξη των Ρώσων. Το εργοστάσιο «Ερυθρός Οκτώβριος» καταλήφθηκε, ενώ ο αγώνας στα άλλα δύο συνεχιζόταν μέσα σε αυτά.[43]

Οι τελευταίες αντιστάσεις των Ρώσων κοντά στην όχθη του ποταμού Βόλγα φαίνονταν ανίκητες αλλά και η κατάσταση για τους Γερμανούς δεν ήταν δυνατόν να παραμείνει όπως είχε. Κατόπιν ο Στρατηγός Πάουλους γύρω στα τέλη Οκτωβρίου διέταξε την ετοιμασία νέας επιθεσης. Στις 18 Νοεμβρίου η εξάντληση και η έλλειψη πυρομαχικών επέβαλαν τη διακοπή του αγώνα. Τη νύκτα, σταμάτησαν οι πυροβολισμοί και οι εκρήξεις και οι αντίπαλοι άρχισαν όπως συνήθως να αποσύρουν τους τραυματίες τους. Την επομένη δεν επαναλήφθηκε η πάλη. Ένας τρομερός θόρυβος κάλυψε τη βοή της μάχης του Στάλινγκραντ. Ήταν ο βροντερός φραγμός των δύο χιλιάδων πυροβόλων του Ρωσικού Στρατού, ο οποίος είχε αρχίσει την αντεπίθεση.

---

[42] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 321

[43] Mazower Mark, Hitler's New Order, 1939-45. Diplomacy and Statecraft, New York 1982, σελ. 110

2.2 Τα ερείπια σύμμαχος του κόκκινου στρατού

Θα γίνει το Στάλινγκραντ[44] ένα δεύτερο Βερντέν;» έγραφε ο Συνταγματάρχης Groscurth στις 4 Οκτωβρίου. «Αυτό αναρωτιέται κανείς με ανησυχία». Μετά την ομιλία του Χίτλερ στο Sportpalast του Βερολίνου τέσσερις ημέρες νωρίτερα, κατά τη διάρκεια της οποίας υποστήριξε ότι κανείς δεν επρόκειτο να τους κουνήσει από τη θέση τους στο Βόλγα, ο Groscurth και άλλοι αισθάνθηκαν ότι δεν θα επιτρεπόταν στην 6η Στρατιά να διακόψει αυτή τη μάχη, ανεξαρτήτως των συνεπειών που θα προκύπταν για την ίδια. «Έχει γίνει θέμα γοήτρου μεταξύ του Χίτλερ και του Στάλιν».

Η μεγάλη γερμανική επίθεση εναντίον της βιομηχανικής περιοχής του βόρειου Στάλινγκραντ είχε αρχίσει με επιτυχίες στις 27 Σεπτεμβρίου, αλλά στο τέλος της δεύτερης ημέρας οι γερμανικές μεραρχίες ήξεραν πολύ καλά ότι τα δύσκολα δεν είχαν έρθει ακόμα. Το συγκρότημα του εργοστασίου «Κόκκινος Οκτώβρης» και το εργοστάσιο οπλισμού «Κόκκινο Οδόφραγμα» είχαν μετατραπεί σε φρούρια εξίσου θανάσιμα με το Βερντέν. Ίσως να ήταν ακόμα χειρότερα γιατί τα σοβιετικά στρατεύματα ήταν καλύτερα οχυρωμένα.

Μόλις οι αξιωματικοί της 308ης Μεραρχίας Τυφεκιοφόρων από τη Σιβηρία, του Gurtiev, έφτασαν στο εργοστάσιο «Κόκκινο Οδόφραγμα» και στις παρακαμπτήριες σιδηροδρομικές γραμμές του, κατέλαβαν αμέσως θέσεις στο «μαύρο όγκο των εργαστηρίων επιδιόρθωσης, στις βρεγμένες και γλιστερές σιδηροδρομικές γραμμές που είχαν ήδη αρχίσει να σκουριάζουν σε πολλά σημεία, στο χάος των κατεστραμμένων βαγονιών, στους σωρούς των ατσάλινων δοκών που είχαν σκορπιστεί καλύπτοντας μια έκταση τόσο μεγάλη όσο και η πλατεία μιας πόλης, στις στοίβες του κάρβουνου και της κοκκινωπής σκουριάς και στις πανύψηλες καπνοδόχους που είχαν τρυπηθεί σε πολλά σημεία τους από τα γερμανικά βλήματα».[45]

Ο Gurtiev ανέθεσε σε δυο συντάγματα να υπερασπισθούν τις εργοστασιακές εγκαταστάσεις και σε ένα τρίτο να τις καλύψει πλευρικά, όπως επίσης τη βαθιά χαράδρα που ξεκινούσε από την περιοχή των εργατικών κατοικιών -οι οποίες είχαν ήδη τυλιχτεί στις φλόγες- και κατέληγε στο Βόλγα. Η χαράδρα έγινε σύντομα γνωστή ως «Το Φαράγγι του Θανάτου». Οι άνδρες από τη Σιβηρία δεν έχασαν καιρό. «Αμίλητοι και βλοσυροί έσκαψαν στο πετρώδες έδαφος με τις αξίνες τους, άνοιξαν πολεμίστρες στους τοίχους των εργαστηρίων, κατασκεύασαν αμπρί, καταφύγια και χαρακώματα

---

[44] Groscurth, *θα γίνει το Στάλινγκραντ*, επιστολή στον αδερφό του, σ.528
[45] Antony Beevor, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004, σ. 261

επικοινωνίας». Ένας σταθμός διοικήσεως στήθηκε σε ένα μεγάλο κοίλωμα το οποίο προστάτευαν τοίχοι από μπετόν και βρισκόταν κάτω από τα τεράστια υπόστεγα. 0 Gurtiev ήταν γνωστός για τη σκληρότητα του ως εκπαιδευτής. Όσο περίμενε αυτός και η μονάδα του σαν εφεδρεία στην ανατολική όχθη του Βόλγα για να περάσουν απέναντι, είχε βάλει τους στρατιώτες του να σκάψουν χαρακώματα και στη συνέχεια διέταξε άρματα να περάσουν από πάνω. Η τεχνική του αυτή του «σιδερώματος» ήταν ο καλύτερος τρόπος για να μάθουν να σκάβουν βαθιά.

Για καλή τύχη των Σιβηριανών, τα χαρακώματα, τους ήταν έτοιμα προτού κάνουν την εμφάνισή τους τα Στούκας. Οι «στρίγκλες» - οι «μουσικοί» όπως αποκαλούσαν οι Ρώσοι τα βομβαρδιστικά που πραγματοποιούσαν βυθίσεις, με τις σειρήνες τους να ουρλιάζουν, προξένησαν λιγότερες απώλειες από ό,τι συνήθως. Οι Σιβηριανοί είχαν φτιάξει στενά χαρακώματα για να μειώσουν την έκθετη τους στα θραύσματα των βομβών, αλλά τα συνεχόμενα ωστικά κύματα των εκρήξεων έκαναν το έδαφος να δονείται σαν να γινόταν, σεισμός, προκαλώντας έναν έντονο πόνο στο στομάχι. Ο εκκωφαντικός θόρυβος άφηνε τους πάντες προσωρινά κουφούς. Μερικές φορές τα ωστικά κύματα ήταν τόσο έντονα, που θρυμμάτιζαν οτιδήποτε γυάλινο και αποσυντόνιζαν τους ασυρμάτους.

Αυτές οι αεροπορικές επιθέσεις, γνωστές και ως «σπιτική θαλπωρή», οι οποίες αποσκοπούσαν στην εξασθένιση της αντίστασης του εχθρού, διήρκεσαν το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας. Το επόμενο πρωί το «Κόκκινο Οδόφραγμα» βρέθηκε και πάλι κάτω από τους ισοπεδωτικούς βομβαρδισμούς των μοιρών των Heinkel III και των πυρών του πυροβολικού και των όλμων. Ξαφνικά οι Γερμανοί έπαψαν πυρ. Πριν ακόμα τους ακούσουν να φωνάζουν «Έτοιμοι!» οι άνδρες από τη Σιβηρία είχαν προετοιμαστεί γι' αυτό που ήξεραν πολύ καλά ότι προμήνυε η δυσοίωνη σιωπή. Μερικά λεπτά αργότερα ακούστηκε το τρίξιμο και οι μεταλλικές στριγκλιές των ερπυστριών των τεθωρακισμένων πάνω στα χαλάσματα.

Το γερμανικό πεζικό διαπίστωσε τις επόμενες ημέρες ότι η μεραρχία των ανδρών από τη Σιβηρία του Gurtiev δεν είχε απλώς πάρει θέσεις και τους περίμενε. «Οι Ρώσοι επιτίθενται[46] κάθε ημέρα με το πρώτο φως και πάλι λίγο πριν σκοτεινιάσει» ανέφερε ένας υπαξιωματικός της 100ής Μεραρχίας Jager. Αυτή η φρικιαστική σε απώλειες τακτική των επανειλημμένων αντεπιθέσεων του Chuikov είχε αφήσει έκπληκτους τους Γερμανούς στρατηγούς, παρ' όλο που όφειλαν να αναγνωρίσουν ότι η κίνηση αυτή

[46] Philipp Westrich, *επιστολή υπαξιωματικού 100η Μεραρχία Jager, BA-MA RW4/v.*, 264, σ. 66

έφθειρε τα στρατεύματά τους. Το πιο επιτυχημένο αμυντικό μέτρο, πάντως, ήταν τα βαρέα όπλα που βρίσκονταν στην ανατολική όχθη του Βόλγα, όταν κατάφερναν να συντονίσουν τα σχέδια πυρός τους.

Αποσπάσματα της 414ης Μεραρχίας Αντιαρματικών είχαν κρύψει πυροβόλα των 45 και 96 mm μέσα στα χαλάσματα του εργοστασίου «Κόκκινος Οκτώβρης» χρησιμοποιώντας μεγάλα κομμάτια άχρηστου μετάλλου για καμουφλάζ και προστασία. Από τις θέσεις που είχαν λάβει μπορούσαν να βάλλουν έως και σε απόσταση 150 μέτρων και ακόμα λιγότερο. Μέχρι το ξημέρωμα της 28ης Σεπτεμβρίου, δυο συντάγματα της 193ης Μεραρχία Τυφεκιοφόρων είχαν επίσης διασχίσει το Βόλγα και είχαν προετοιμάσει τις θέσεις τους. Η «υποδοχή τους» από Στούκας συνεχίστηκε με έντονο ρυθμό καθ' όλη τη διάρκεια της επόμενης ημέρας. Η γερμανική προέλαση έκανε επιτακτική την ανάγκη για επιπλέον ενισχύσεις. Η 39η Μεραρχία Τυφεκιοφόρων Φρουρών διατάχθηκε να διασχίσει τον Βόλγα παρ' όλο που δεν είχε παρά το ένα τρίτο της κανονικής της δύναμης.

Οι επιθέσεις των Γερμανών έγιναν πιο έντονες κατά τη διάρκεια του Οκτωβρίου, ειδικά όταν ενισχύθηκαν από την 94η Μεραρχία Πεζικού, τη 14η Μεραρχία Τεθωρακισμένων καθώς επίσης και από πέντε τάγματα μάχιμου μηχανικού τα οποία μεταφέρθηκαν αεροπορικώς στο Στάλινγκραντ. Στη σοβιετική πλευρά, οι μονάδες ήταν εντελώς αποκομμένες καθώς οι επικοινωνίες κατέρρεαν διαρκώς. Παρ' όλ' αυτά, οι Ρώσοι είτε μόνοι είτε σε ομάδες συνέχισαν να μάχονται ακόμα και χωρίς διαταγές. Σε έναν τομέα του «Κόκκινου Οδοφράγματος», ο σκαπανέας Kossi- chenko και ένας οδηγός άρματος, του οποίου το όνομα παραμένει άγνωστο, και οι δύο με το ένα χέρι θρυμματισμένο, έβγαζαν τις περόνες των χειροβομβίδων με τα δόντια. Τη νύχτα, οι σκαπανείς έτρεχαν προς το μέρος των Γερμανών κουβαλώντας ακόμα περισσότερες αντιαρματικές νάρκες, δύο τη φορά, «κρατώντας τες κάτω από τις μασχάλες τους σαν καρβέλια ψωμιού», για να τις θάψουν μέσα στα χαλάσματα. «Οι γερμανικές επιθέσεις», έγραψε ο Grossman, «εξασθένισαν σταδιακά λόγω του επίμονου, ακλόνητου πείσματος των Σιβηριανών». Ένα γερμανικό τάγμα μηχανικού έχασε το σαράντα τοις εκατό των ανδρών του κατά τη διάρκεια μιας μόνο επίθεσης. Ο διοικητής που πήγε να δει τους άνδρες του μετά τη σφαγή, επέστρεψε σιωπηλός και παγωμένος.[47]

Οι μεραρχίες του Chuikov είχαν σφυροκοπηθεί έντονα, ήταν εξαντλημένες και κινδύνευαν να ξεμείνουν από πυρομαχικά. Παρ' όλ' αυτά, στις 5 Οκτωβρίου ο

[47] Antony Beevor, Στάλινγκραντ, Αθήνα 2004, σ. 264

Στρατηγός Golikov, ο υποδιοικητής του Yeremenko, διέσχισε το Βόλγα για να διαβιβάσει τη διαταγή του Στάλιν προς όλα τα στρατεύματα να κρατήσουν την πόλη και να επανακτήσουν τα κατεχόμενα από τους Γερμανούς εδάφη. 0 Chuikov αγνόησε την απραγματοποίητη αυτή οδηγία. Γνώριζε ότι για να καταφέρουν να υπερασπιστούν την πόλη χρειάζονταν απαραιτήτως τη βοήθεια μαζικών βομβαρδισμών του πυροβολικού από την απέναντι όχθη. Οι οδηγίες του Yeremenko έμειναν σύντομα μετέωρες, καθώς οι Γερμανοί, μετά από μια ήσυχη ημέρα στις 6 Οκτωβρίου, επιτέθηκαν με σφοδρότητα στο εργοστάσιο κατασκευής τρακτέρ «Στάλινγκραντ» από τα νοτιοδυτικά με τη 14η Μεραρχία Τεθωρακισμένων και από τα δυτικά με την 60ή Μηχανοκίνητη. Ένα από τα τάγματα της 60ής εξολοθρεύτηκε κυριολεκτικά από ομοβροντίες Katyusha[48] οι οποίες βλήθηκαν στο μέγιστο δυνατό βεληνεκές. Οι Ρώσοι κατάφεραν να αυξήσουν το βεληνεκές φέρνοντας τα φορτηγά με τους εκτοξευτές τόσο πολύ στην άκρη της όχθης του Βόλγα, έτσι που οι πίσω ρόδες τους κρέμονταν στον αέρα. Στο μεταξύ, ένα μέρος της 16ης Μεραρχίας Τεθωρακισμένων επιτέθηκε στο βόρειο βιομηχανικό προάστιο της Spartakovka, αναγκάζοντας τα υπολείμματα της 112ης Μεραρχίας Τυφεκιοφόρων και της 124ης Ειδικής Ταξιαρχίας να υποχωρήσουν. Οι δυνάμεις του Chuikov, που είχαν πλέον περιοριστεί σε ένα συγκεκριμένο σημείο κατά μήκος της δυτικής όχθης, αισθάνονταν ότι πιέζονταν διαρκώς προς τον ποταμό.[49]

Το πέρασμα του Βόλγα έγινε εξαιρετικά ευάλωτο, καθώς η περίμετρος της 62ης Στρατιάς είχε μειωθεί εξαιρετικά. Τα πυρά των πυροβολαρχιών αλλά και των πολυβόλων των Γερμανών έφταναν μέχρι την αποβάθρα. Ένα Τάγμα Ναυτικών του Βόλγα από το Yaroslavl είχε κατασκευάσει μια στενή πλωτή γέφυρα από το νησί του Zaitsevsky μέχρι τη δυτική όχθη, διευκολύνοντας έτσι τη μετακίνηση των μεταφορέων τροφίμων και πυρομαχικών, που πηγαινοέρχονταν σαν μυρμήγκια κατά τη διάρκεια της νύχτας. Το μικρό της μέγεθος δυσκόλευε τα γερμανικά πυροβόλα να εντοπίσουν το στόχο, αλλά γι' αυτούς που περπατούσαν πάνω στα διαρκώς ταλαντευόμενα ξύλα της, τα βλήματα που εκρήγυντο και από τις δύο πλευρές της γέφυρας μέσα στα νερά του ποταμού, έκαναν κάθε διαδρομή τρομακτική. Οι μεταφορικές βάρκες ήταν απαραίτητες για τη διαπεραίωση μεγαλύτερων και βαρέων αντικειμένων, αλλά και για την απομάκρυνση των τραυματιών. Οι φορτηγίδες κουβαλούσαν καινούργια τεθωρακισμένα στη δυτική όχθη. «Μόλις πέσει το σκοτάδι», έγραφε ο Grossman, «οι

[48] Antony Beevor, Στάλινγκραντ, Αθήνα 2004, σ. 561-569
[49] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 340

άνδρες που είναι υπεύθυνοι για τη διάσχιση του ποταμού βγαίνουν από τα αμπρί, τα καταφύγια, τα χαρακώματα και τις κρυψώνες τους».

Κοντά στην αποβάθρα της ανατολικής όχθης υπήρχαν φούρνοι εκστρατείας μέσα σε καταφύγια, υπόγεια μαγειρεία που παρείχαν ζεστό φαγητό σε ισοθερμικά δοχεία, ακόμα και λουτρά. Παρά τις σχετικές ανέσεις, η κατάσταση στην ανατολική όχθη ήταν εξίσου σκληρή όσο και αυτή που επικρατούσε στην ίδια την πόλη. Οι φορτηγίδες και τα πληρώματά τους, που ανήκαν στον 71ο Λόχο Ειδικών Υπηρεσιών, τελούσαν υπό την άμεση διοίκηση του καινούργιου διοικητή της NKVI), του Υποστράτηγου Rogatin, ο οποίος ήταν επίσης διοικητής του στρατιωτικού γραφείου της Περιφέρειας του Ποταμού.[50]

Οι απώλειες μεταξύ των πληρωμάτων των ποταμόπλοιων ήταν οι ίδιες με αυτές των ταγμάτων της πρώτης γραμμής. Για παράδειγμα, το ατμόπλοιο Lastochka (το «Χελιδόνι»), ενώ απομάκρυνε τραυματίες, δέχτηκε δέκα άμεσα χτυπήματα κατά τη διάρκεια μιας διαδρομής. Τα επιζώντα μέλη του πληρώματος επισκεύασαν τις τρύπες κατά τη διάρκεια της ημέρας και ήταν έτοιμα να σαλπάρουν και πάλι το ίδιο βράδυ. Αρκετές από τις απώλειες οφείλονταν σε ατυχήματα που προκλήθηκαν λόγω της πίεσης. Στις 6 Οκτωβρίου, ένα υπερφορτωμένο πλοίο ανατράπηκε και βρήκαν το θάνατο δεκαέξι από τους είκοσι έναν άνδρες του πληρώματος. Λίγο αργότερα, ένα άλλο πλοιάριο πλεύρισε σε λάθος σημείο και τριάντα τέσσερις άνδρες σκοτώθηκαν στο ναρκοπέδιο που υπήρχε στη στεριά. Το συγκεκριμένο περιστατικό έκανε τις αρχές, αν και αργά, να «περιφράξουν τα ναρκοπέδια με συρματοπλέγματα».[51]

Η πίεση της δουλειάς οδηγούσε συχνά στο μεθύσι, όταν φυσικά δινόταν η ευκαιρία. Στις 12 Οκτωβρίου, την ώρα που οι στρατιώτες της NKVD έψαχναν για λιποτάκτες, πραγματοποιώντας επιτόπιους ελέγχους στα σπίτια που βρίσκονταν στο παραποτάμιο χωριό Tumak, έγιναν μάρτυρες μιας «ατιμωτικής σκηνής». Ένας λοχαγός, ένας κομισάριος, ένας λοχίας από τον ανεφοδιασμό, ένας δεκανέας από το στολίσκο του Βόλγα και ο τοπικός γραμματέας του Κομουνιστικού Κόμματος είχαν «μεθύσει μέχρι αναισθησίας», όπως το έθετε η έκθεση, και βρίσκονταν ξαπλωμένοι στο πάτωμα «σε κατάσταση ύπνου, μαζί με γυναίκες». Οι άνδρες της NKVD τους έσυραν παρά την

[50] Goda Norman, Black Marks: Hitler's Bribery of His Senior Officers in World War II Journal Of Modern History 72, Νέα Υόρκη, 2000, σελ. 441

[51] Antony Beevor, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004, σ. 580

άθλια κατάσταση στην οποία βρίσκονταν μπροστά στον «επικεφαλής των στρατευμάτων της NKVD στο Στάλινγκραντ, στον Υποστράτηγο Rogatin».

Αλλά και στην απέναντι όχθη του ποταμού υπήρξαν περίεργα σκάνδαλα. Στις 11 Οκτωβρίου, στο αποκορύφωμα της μάχης για το εργοστάσιο κατασκευής τρακτέρ «Στάλινγκραντ», μερικά Τ-34 της 84ης Ταξιαρχίας Τεθωρακισμένων που μετέφεραν στρατιώτες της 37ης Μεραρχίας Τυφεκιοφόρων Φρουρών -οι οποίοι κρατιούνταν από τον πύργο και από τα καπάκια της μηχανής- αντεπιτέθηκαν στη γερμανική 14η Μεραρχία Τεθωρακισμένων στη νοτιοδυτική πλευρά των εγκαταστάσεων. Και οι δύο σοβιετικοί σχηματισμοί είχαν μόλις φτάσει στη δυτική όχθη. Ο οδηγός ενός άρματος δεν κατάφερε να εντοπίσει τον κρατήρα που είχε ανοίξει μια οβίδα και έπεσε με το άρμα μέσα. Σύμφωνα με την έκθεση, «ο επικεφαλής του λόχου πεζικού που ήταν μεθυσμένος» εξοργίστηκε από το τράνταγμα και πήδησε κάτω, «έκανε το γύρο του άρματος, άνοιξε την καταπακτή και σκότωσε τον οδηγό πυροβολώντας τον δύο φορές».

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης εβδομάδας του Οκτωβρίου επικράτησε μια ασυνήθιστη ηρεμία. Όπως σωστά υποπτεύθηκε ο Chuikov, οι Γερμανοί προετοίμαζαν μια ακόμα μεγαλύτερη επίθεση, πιθανότατα με ενισχύσεις.

Ο Χίτλερ πίεζε τον Paulus, όπως ακριβώς ο Στάλιν τον Chuikov. Στις 8 Οκτωβρίου, η Ομάδα Στρατιών Β, κατόπιν διαταγών του Χίτλερ, προετοιμάστηκε για μια ακόμα μεγάλη επίθεση, η οποία όφειλε να ξεκινήσει το αργότερο στις 14 Οκτωβρίου εναντίον της βόρειας περιοχής του Στάλινγκραντ. Ο Paulus και οι αξιωματικοί του επιτελείου του είχαν θορυβηθεί από τις απώλειες που είχαν υποστεί τα στρατεύματά τους. Ένας από τους αξιωματικούς του σημείωσε μάλιστα στο ημερολόγιο του ότι η 94η Μεραρχία Πεζικού είχε συρρικνωθεί στους 535 στρατιώτες στην πρώτη γραμμή, «το οποίο σημαίνει[52] ότι η μέση δύναμη μάχης κάθε τάγματος πεζικού είναι τρεις αξιωματικοί, έντεκα υπαξιωματικοί και εξήντα δύο άνδρες!» Περιέγραψε επίσης την 76η Μεραρχία Πεζικού ως «εξουθενωμένη». Μονάχα η 305η Μεραρχία Πεζικού, η οποία είχε συγκροτηθεί στις βόρειες ακτές της λίμνης Κωνσταντίας, θα μπορούσε να ενισχύσει τους σχηματισμούς της 6ης Στρατιάς που είχαν ήδη εμπλακεί στη μάχη.[53]

Οι Γερμανοί δεν δίστασαν να κάνουν γνωστές τις προετοιμασίες τους προκαλώντας με κοροϊδίες και πετώντας φυλλάδια. Το μόνο ερώτημα που έμενε αναπάντητο ήταν

---

[52] Πολεμικό ημερολόγιο της 6ης στρατιάς, BA-MA, RH20-6, 10 Οκτ., 1942, σ. 221

[53] Antony Beevor, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004, σ. 266

ποιος θα ήταν ο ακριβής στόχος. Οι λόχοι αναγνώρισης των σοβιετικών μεραρχιών έβγαιναν έξω κάθε βράδυ προσπαθώντας να αιχμαλωτίσουν όσο το δυνατόν περισσότερες «γλώσσες». Δύστυχοι φρουροί και στρατιώτες που μετέφεραν μερίδες συσσιτίου αιχμαλωτίζονταν και μεταφέρονταν πίσω από τις ρωσικές γραμμές για ανάκριση. Οι αιχμάλωτοι, τρομοκρατημένοι ως συνήθως από τη γερμανική προπαγάνδα για τις μεθόδους ανάκρισης των μπολσεβίκων, ομολογούσαν ό,τι ήξεραν. Το Τμήμα Πληροφοριών του Στρατηγείου της 62ης Στρατιάς είχε καταλήξει μετά από έναν συνδυασμό πληροφοριών ότι η κύρια επίθεση θα εκδηλωνόταν και πάλι εναντίον του εργοστασίου τρακτέρ. Οι εργάτες που είχαν παραμείνει εκεί και στο «Κόκκινο Οδόφραγμα», οι οποίοι συνέχιζαν να επιδιορθώνουν τα άρματα και τα αντιαρματικά πυροβόλα ακόμα και την ώρα που η μάχη μαινόταν γύρω τους, είτε επιστρατεύτηκαν στα τάγματα της πρώτης γραμμής είτε, στην περίπτωση που ήταν ειδικοί, απομακρύνθηκαν στην απέναντι όχθη του Βόλγα.[54]

Ευτυχώς για την 62η Στρατιά, η ανάλυση των πληροφοριών αποδείχθηκε σωστή. Ο στόχος των Γερμανών ήταν να εκκαθαρίσουν το εργοστάσιο τρακτέρ και τις πλινθοδομές στη νότια πλευρά του και στη συνέχεια να πιέσουν τους Ρώσους προς το Βόλγα. Η ριψοκίνδυνη απόφαση του Chuikov να αποσύρει συντάγματα από τον Τύμβο του Μαμάγιεφ και να τα τοποθετήσει στο βόρειο τομέα βγήκε σε καλό. Παρ' όλ' αυτά, ο ίδιος τρομοκρατήθηκε όταν άκουσε ότι η Stavka είχε μειώσει τη χορήγηση πυρομαχικών του πυροβολικού στο Μέτωπο Στάλινγκραντ. Αυτή ήταν η πρώτη ένδειξη ότι κάπου προετοιμαζόταν μια μεγάλη αντεπίθεση. Συνειδητοποίησε ξαφνικά, με ανάμεικτα συναισθήματα, ότι το Στάλινγκραντ αποτελούσε το δόλωμα μιας τεράστιας παγίδας.[55]

Τη Δευτέρα 14 Οκτωβρίου και ώρα Γερμανίας 06:00", άρχισε η επίθεση της 6ης Στρατιάς αρχικά σε ένα στενό μέτωπο με τη χρήση κάθε διαθέσιμου Στούκας του 4ου Αεροπορικού Στόλου του Πτέραρχου von Richthofen. «Όλος ο ουρανός γέμισε με αεροπλάνα», έγραψε ένας στρατιώτης της 389ης Μεραρχίας Πεζικού που περίμενε μαζί με τους συντρόφους του τη διαταγή της επίθεσης, «όλα τα αντιαεροπορικά πυροβόλα βάλλουν, οι βόμβες βρυχώνται, τα αεροπλάνα συντρίβονται[56] - μια τεράστια θεατρική παράσταση την οποία παρακολουθήσαμε με ανάμεικτα συναισθήματα από

[54]Mazower Mark, Hitler's New Order, 1939-45. Diplomacy and Statecraft, New York 1982, σελ. 12
[55] Antony Beevor, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004, σ. 266
[56] Πολεμικό ημερολόγιο της 6ης στρατιάς, BA-MA, RH20-6, 10 Οκτ., 1942, σ. 221

τα χαρακώματά μας». Τα πυρά του πυροβολικού και των όλμων των Γερμανών διέλυαν τα αμπρί, ενώ τα βλήματα φωσφόρου πυρπολούσαν κάθε εύφλεκτο υλικό.

«Η μάχη έλαβε τερατώδεις διαστάσεις» έγραψε ένας αξιωματικούς του Chuikov. «Οι άνδρες στα χαρακώματα επικοινωνίας παραπατούσαν και αισθάνονταν λες και βρίσκονταν στο κατάστρωμα κάποιου πλοίου κατά τη διάρκεια καταιγίδας». Οι κομισάριοι αισθάνθηκαν την ανάγκη να εκφραστούν πιο ποιητικά. «Όσοι από εμάς είδαμε το σκοτεινό ουρανό του Στάλινγκραντ αυτές τις ημέρες», έγραψε ο Dobronin στον Shcherbakov στη Μόσχα, «δεν πρόκειται ποτέ να τον ξεχάσουμε. Είναι απειλητικός και αυστηρός, με πορφυρές φλόγες».

Η μάχη άρχισε με την κύρια επίθεση εναντίον του εργοστασίου τρακτέρ από τα νοτιοδυτικά. Το μεσημέρι, ένα μέρος του XIV Σώματος Τεθωρακισμένων άρχισε και πάλι να πιέζει από τη βόρεια μεριά. Ο Chuikov δεν δίστασε. Έστρεφε την κύρια τεθωρακισμένη δύναμη του, την 84η Ταξιαρχία Τεθωρακισμένων, εναντίον της κύριας επίθεσης των τριών μεραρχιών πεζικού που είχαν για αιχμή του δόρατος την 14η Μεραρχία Τεθωρακισμένων.[57] «Η υποστήριξη μας από τα βαρέα όπλα υπήρξε ασυνήθιστα σφοδρή» έγραψε ένας υπαξιωματικός της 305ης Μεραρχίας Πεζικού. «Αρκετές πυροβολαρχίες με Nebelwerfer, συνεχείς βομβαρδισμοί από Στούκας και αυτοκινούμενα πυροβόλα σε πυκνότητες άγνωστες μέχρι τώρα βομβάρδισαν τους Ρώσους, οι οποίοι μέσα στο φανατισμό τους αντιστάθηκαν σκληρά». «Ήταν μια φρικτή, εξουθενωτική μάχη», έγραψε ένας αξιωματικός της 14ης Μεραρχίας Τεθωρακισμένων, «πάνω και κάτω από το έδαφος, σε ερείπια, σε υπόγεια και στους υπονόμους των εργοστασίων. Τα άρματα σκαρφάλωσαν πάνω σε σωρούς από χαλάσματα και παλιοσίδερα και σύρθηκαν στριγκλίζοντας μέσα από τα χαοτικά κατεστραμμένα συνεργεία, ανοίγοντας πυρ από κοντινή απόσταση σε μικρές αποθήκες. Πολλά από τα άρματα τραντάχθηκαν ή και ανατινάχτηκαν από τις εχθρικές νάρκες». Τα βλήματα που προσέκρουαν στις εγκαταστάσεις του εργοστασίου, οι οποίες ήταν φτιαγμένες από ατόφιο σίδερο, πετούσαν βροχή από σπίθες μέσα στη σκόνη και τον καπνό.[58]

Παρ' όλο που η αντοχή των Σοβιετικών στρατιωτών υπήρξε πραγματικά εκπληκτική, ήταν αδύνατον να αντέξουν την πίεση στο κέντρο της επίθεσης. Κατά τη διάρκεια του πρώτου πρωινού, τα γερμανικά άρματα διέρρηξαν τις γραμμές τους, αποκόβοντας την

---

[57] Πολεμικό ημερολόγιο της 6ης στρατιάς, BA-MA, RH20-6, 10 Οκτ., 1942, σ. 225
[58] Πολεμικό ημερολόγιο της 6ης στρατιάς, BA-MA, RH20-6, 10 Οκτ., 1942, σ. 227

37η Μεραρχία Φρουρών του Zholudev και την 112η Μεραρχία Τυφεκιοφόρων. Ο Στρατηγός Zholudev θάφτηκε ζωντανός μέσα στο καταφύγιο του μετά από μια έκρηξη. Εκείνη την ημέρα δεν ήταν ο μόνος που έπαθε κάτι τέτοιο. Οι στρατιώτες του τον έβγαλαν έξω και τον μετέφεραν στο Στρατηγείο. Κάποιοι άλλοι πήραν τα όπλα των νεκρών και συνέχισαν να μάχονται. Σαν άλλα προϊστορικά τέρατα, τα γερμανικά άρματα, καλυμμένα με σκόνη, όρμησαν στις τεράστιες αποθήκες των εργοστασιακών εγκαταστάσεων, συνθλίβοντας τα κομμάτια γυαλιού των φεγγιτών κάτω από τις ερπύστριές τους. Κατά τη διάρκεια των μαχών εκ του συστάδην που ακολούθησαν, δεν υπήρξαν ξεκάθαρες πρώτες γραμμές. Οι Ομάδες Φρουρών του Zholudev οι οποίες είχαν υπερκερασθεί, επιτίθονταν από το πουθενά. Λόγω των συνθηκών, ένας σοφός Γερμανός αξιωματικός του υγειονομικού αποφάσισε να στήσει το σταθμό πρώτων βοηθειών μέσα σε μια υψικάμινο.[59]

Τη δεύτερη ημέρα, το Στρατηγείο της 6ης Στρατιάς αισθάνθηκε ότι μπορούσε να αναφέρει με βεβαιότητα: «Το μεγαλύτερο μέρος του εργοστασίου τρακτέρ βρίσκεται στα χέρια μας. Υπάρχουν μονάχα μερικοί θύλακες αντίστασης πίσω από το μέτωπο μας». Η 305η Μεραρχία Πεζικού ανάγκασε τους Ρώσους να υποχωρήσουν κατά μήκος των σιδηροδρομικών γραμμών στις πλινθοδομές. Εκείνο το βράδυ, μετά την εισβολή της 14ης Μεραρχίας Τεθωρακισμένων στο εργοστάσιο, το 103ο Σύνταγμα Γρεναδιέρων Τεθωρακισμένων της κατάφερε με θάρρος, παρά τις αιφνιδιαστικές επιθέσεις του ρωσικού πεζικού, να φτάσει μέχρι τις δεξαμενές πετρελαίου που βρίσκονταν στην όχθη του Βόλγα. Ευτυχώς για την 62η Στρατιά, ο Chuikov είχε πειστεί να μετακινήσει το Στρατηγείο του λόγω των κακών επικοινωνιών. Οι μάχες δεν σταμάτησαν ούτε στιγμή. Η 84η Ταξιαρχία Τεθωρακισμένων υποστήριξε ότι είχε καταστρέψει «περισσότερα από τριάντα μεσαία και βαρέα φασιστικά άρματα» έχοντας η ίδια χάσει μονάχα δεκαοκτώ. Οι ανθρώπινες απώλειες της ταξιαρχίας δεν είχαν «ακόμα υπολογιστεί» όταν στάλθηκε η έκθεση δύο ημέρες αργότερα. Παρ' όλο που ο αριθμός των γερμανικών αρμάτων ο οποίος αναφέρεται είναι σίγουρα υπερβολικός, αναμφίβολα οι νεαροί διοικητές της ταξιαρχίας επέδειξαν ιδιαίτερο θάρρος εκείνη την ημέρα.[60]

Ο Babachenko, κομισάριος ενός συντάγματος ελαφρού πυροβολικού, ανακηρύχθηκε «Ήρωας της Σοβιετικής Ένωσης» εκείνη την ημέρα, όταν η

---

[59] Πολεμικό ημερολόγιο της 6ης στρατιάς, BA-MA, RH20-6, 10 Οκτ., 1942, σ. 229
[60] Πολεμικό ημερολόγιο της 6ης στρατιάς, BA-MA, RH20-6, 10 Οκτ., 1942, σ. 231

πυροβολαρχία του αποκόπηκε. Το αποχαιρετιστήριο μήνυμα των υπερασπιστών που ακούστηκε στον ασύρματο του Στρατηγείου έλεγε: «Τα πυροβόλα κατεστραμμένα. Η Πυροβολαρχία περικυκλωμένη. Θα συνεχίσουμε να πολεμάμε και δεν θα παραδοθούμε. Χαιρετισμούς σε όλους». Χρησιμοποιώντας, όμως, χειροβομβίδες, τουφέκια και οπλοπολυβόλα, οι πυροβολητές κατάφεραν να διασπάσουν την περικύκλωση του εχθρού και να δημιουργήσουν μια καινούργια θέση, βοηθώντας στην αποκατάσταση της αμυντικής γραμμής του τομέα.[61]

Υπήρξαν αμέτρητες περιπτώσεις θάρρους από απλούς στρατιώτες, που δεν έγιναν ποτέ γνωστές - «πραγματικού ηρωισμού της μάζας», όπως το έθεσαν οι κομισάριοι, καθώς επίσης και περιστατικά προσωπικού ηρωισμού, στα οποία δόθηκε ευρεία δημοσιότητα όπως του διοικητή λόχου της 37ης Μεραρχίας Τυφεκιοφόρων Φρουρών, του υπολοχαγού Gonychar. για παράδειγμα, που κατάφερε με ένα εχθρικό πολυβόλο και τέσσερις άνδρες να τρέψει σε φυγή μια επιτιθέμενη γερμανική δύναμη. Αν και κανείς δεν γνωρίζει πόσοι στρατιώτες του Κόκκινου Στρατού σκοτώθηκαν εκείνη την ημέρα, το σίγουρο είναι ότι το ίδιο βράδυ μεταφέρθηκαν στην ανατολική όχθη του Βόλγα συνολικά 3.500 τραυματίες. Οι νοσοκόμοι και οι τραυματιοφορείς ήταν απασχολημένοι με τόσα πολλά περιστατικά, που πολλοί από τους τραυματίες αναγκάστηκαν να συρθούν μόνοι τους μέχρι την όχθη.[62]

Οι Γερμανοί διοικητές οι οποίοι βρίσκονταν στη στέπα απαιτούσαν να μάθουν διαρκώς τα νεότερα της προόδου μέσα στην πόλη. «Οι τοίχοι των εργοστασίων, οι γραμμές συναρμολόγησης, όλη η υπερκατασκευή καταρρέει κάτω από την καταιγίδα των βομβών», έγραψε ο Στρατηγός Strecker σε έναν φίλο του, «αλλά ο εχθρός εμφανίζεται και πάλι, και εκμεταλλεύεται τα καινούργια ερείπια ισχυροποιώντας τις θέσεις του». Η δύναμη αρκετών γερμανικών ταγμάτων είχε μειωθεί στους πενήντα άνδρες. Τη νύχτα έστελναν στις πίσω γραμμές τα πτώματα των συντρόφων τους για να θαφτούν. Αναπόφευκτα, ένας κυνισμός άρχισε να αναπτύσσεται μεταξύ των Γερμανών στρατιωτών σχετικά με την ηγεσία τους. «Ο στρατηγός μας», έγραψε ένας στρατιώτης της 389ης Μεραρχίας Πεζικού στους δικούς του, «που λέγεται Jeneke (Jaenecke), έλαβε προχτές το παράσημο του Σταυρού των Ιπποτών. Ο στόχος του έχει πλέον επιτευχθεί».[63]

---

[61] Πολεμικό ημερολόγιο της 6ης στρατιάς, BA-MA, RH20-6, 10 Οκτ., 1942, σ. 233

[62] Goda Norman, Black Marks: Hitler's Bribery of His Senior Officers in World War II Journal Of Modern History 72, Νέα Υόρκη, 2000, σελ. 332

[63] Antony Beevor, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004, σ. 270

Κατά τη διάρκεια των έξι επόμενων ημερών, μετά τις 14 Οκτωβρίου, η Λουφτβάφε συνέχισε τη σκυταλοδρομία των αεροπορικών βομβαρδισμών επιτιθέμενη εναντίον των περασμάτων του Βόλγα και των στρατευμάτων. Δεν υπήρχε σχεδόν καμία στιγμή που να μην πετούσε κάποιο γερμανικό αεροσκάφος. «Η βοήθεια της δύναμης των μαχητικών μάς είναι απαραίτητη» σημείωσε το πολιτικό τμήμα του Μετώπου Στάλινγκραντ σε μια κωδικοποιημένη κριτική για την αεροπορία του Κόκκινου Στρατού η οποία προωθήθηκε στη Μόσχα. Στην πραγματικότητα, η 8η Αεροπορική Στρατιά είχε στη διάθεσή της λιγότερα από διακόσια αεροσκάφη όλων των τύπων, από τα οποία μόλις είκοσι τέσσερα ήταν μαχητικά. Όμως και οι πιλότοι της Λουφτβάφε, όπως και τα στρατεύματα που βρίσκονταν στο έδαφος, πίστευαν ότι ήταν πολύ πιθανόν οι Ρώσοι υπερασπιστές του Στάλινγκραντ να αποδεικνύονταν ακατανίκητοι. «Δεν μπορώ να καταλάβω», έγραψε ένας από τους στρατιώτες, «πώς οι άνδρες μπορούν και επιβιώνουν μέσα σε μια τέτοια κόλαση, αλλά οι Ρώσοι στέκονται αμετακίνητοι μέσα στα ερείπια, τις τρύπες, τα υπόγεια και το χάος των μεταλλικών σκελετών που κάποτε ήταν εργοστάσια». Οι πιλότοι γνώριζαν ότι σύντομα η αποτελεσματικότητά τους 0α μειωνόταν ραγδαία καθώς η ημέρα γινόταν όλο και πιο μικρή και ο καιρός όλο και πιο ακατάλληλος για πτήσεις.[64]

Η επιτυχημένη πίεση των Γερμανών στο Βόλγα κάτω από τις εργοστασιακές εγκαταστάσεις απέκοψε τα υπολείμματα της 112ης Μεραρχίας Τυφεκιοφόρων και των ταξιαρχιών της πολιτοφυλακής, οι οποίες είχαν αντιμετωπίσει το XIV Σώμα των Τεθωρακισμένων στα βόρεια και τα δυτικά. Την ώρα που τα περικυκλωμένα τμήματα της 37ης Μεραρχίας Τυφεκιοφόρων Φρουρών του Zholudev συνέχιζαν να μάχονται μέσα στις εγκαταστάσεις του εργοστασίου, τα υπολείμματα των άλλων σχηματισμών στριμώχνονταν όλο και περισσότερο στα νότια. Αν οι Γερμανοί πίεζαν παράλληλα με την όχθη του ποταμού και απέκοβαν τη μεραρχία του Gorishny από τα μετόπισθεν, η επιβίωση της 62ης Στρατιάς θα απειλούνταν.[65]

Το καινούργιο Στρατηγείο του Chuikov κινδύνευε διαρκώς. Η ομάδα προστασίας του ριχνόταν τακτικά στη μάχη. Η επικοινωνία με την 62η Στρατιά χανόταν τόσο συχνά, που ο Chuikov αναγκάστηκε να ζητήσει άδεια για να μεταφέρει ένα μέρος του Στρατηγείου στα μετόπισθεν, στην αριστερή όχθη, αφήνοντας στην ανατολική μια προκεχωρημένη ομάδα, συμπεριλαμβανομένου ολόκληρου του στρατιωτικού

---

[64] Goda Norman, Black Marks: Hitler's Bribery of His Senior Officers in World War II Journal Of Modern History 72, Νέα Υόρκη, 2000, σελ. 339

[65] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 41

συμβουλίου. Ο Yeremenko και ο Χρουστσόφ, γνωρίζοντας την αντίδραση του Στάλιν, αρνήθηκαν κατηγορηματικά.

Στις 16 Οκτωβρίου, οι Γερμανοί πίεσαν από το εργοστάσιο τρακτέρ προς το «Κόκκινο Οδόφραγμα», αλλά ο συνδυασμός των πυρών των ρωσικών αρμάτων που ήταν θαμμένα στα ερείπια και των στριγγών ομοβροντιών των Katyusha από τις όχθες του ποταμού ανέκοψε την επίθεσή τους. Το ίδιο βράδυ, οι υπόλοιποι άνδρες της 138ης Μεραρχίας Τυφεκιοφόρων του Lyud- nikov διέσχισαν το Βόλγα. Μετά την αποβίβασή τους χρειάστηκε να περάσουν πάνω από «εκατοντάδες τραυματίες που σέρνονταν προς την αποβάθρα». Τα καινούργια στρατεύματα σχημάτισαν μια λοξή γραμμή αμύνης βόρεια του «Κόκκινου Οδοφράγματος».[66]

Ο Στρατηγός Yeremenko διέσχισε και αυτός τον ποταμό εκείνο το βράδυ προκειμένου να εκτιμήσει από πρώτο χέρι την κατάσταση. Στηριζόμενος πάνω σε ένα μπαστούνι λόγω των τραυματισμών του τον προηγούμενο χρόνο, ανέβηκε κουτσαίνοντας την όχθη και έφτασε μέχρι το κατάμεστο καταφύγιο του Στρατηγείου της 62ης Στρατιάς. Οι κρατήρες και οι διαλυμένοι κορμοί των δέντρων των αμπρί που είχαν δεχθεί άμεσα χτυπήματα ήταν ενδεικτικά της κατάστασης που επικρατούσε. Άνθρωποι και αντικείμενα είχαν καλυφθεί από τη σκόνη και τη στάχτη. Ο Στρατηγός Zholudev ξέσπασε σε κλάματα την ώρα που του περιέγραφε την καταστροφή της μεραρχίας του στο εργοστάσιο τρακτέρ. Την επόμενη ημέρα, μετά την επιστροφή του Yeremenko, το Στρατηγείο του Μετώπου προειδοποίησε τον Chuikov ότι θα του χορηγούνταν ακόμα λιγότερα πυρομαχικά.[67]

Αφού οι Γερμανοί απέκοψαν τις σοβιετικές δυνάμεις στα βόρεια του εργοστασίου κατασκευής τρακτέρ «Στάλινγκραντ» τη νύχτα στις 15 Οκτωβρίου, ο Chuikov είχε κάθε άλλο παρά ενθαρρυντικά νέα από τις συγκεκριμένες δυνάμεις και «πολλές αιτήσεις» για υποχώρηση στην απέναντι όχθη του Βόλγα από τα στρατηγεία της 112ης Μεραρχίας Τυφεκιοφόρων και της 115ης Ειδικής Ταξιαρχίας. Και τα δύο στρατηγεία είχαν προφανώς δώσει «ψευδείς πληροφορίες», υποστηρίζοντας ότι τα συντάγματά τους είχαν κυριολεκτικά διαλυθεί. Η αίτηση για υποχώρηση, που ήταν συνώνυμη της προδοσίας σύμφωνα με τη διαταγή του Στάλιν, απορρίφθηκε. Κατά τη διάρκεια μιας διακοπής των μαχών αρκετές ημέρες αργότερα, ο Chuikov έστειλε το Συνταγματάρχη Kamynin στους θυλάκους για να διαπιστώσει την κατάσταση των συνταγμάτων τους.

---

[66] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 50
[67] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 54

Ο Kamynin διαπίστωσε ότι η 112η Μεραρχία Τυφεκιοφόρων είχε ακόμα στη διάθεσή της 598 άνδρες, ενώ 115η Ειδική Ταξιαρχία 890. Σύμφωνα με την έκθεση, ο ανώτερος κομισάριος «αντί να οργανώσει μια ενεργό άμυνα... δεν βγήκε καν από το καταφύγιο του και προσπάθησε πανικόβλητος να πείσει το διοικητή του να υποχωρήσει στην απέναντι όχθη του Βόλγα». Για «την προδοσία τους απέναντι στην άμυνα του Στάλινγκραντ» και τη «χαρακτηριστική δειλία», οι κατηγορούμενοι ανώτεροι αξιωματικοί και κομισάριοι θα δικάζονταν αργότερα από το στρατοδικείο του Στρατιωτικού Συμβουλίου της 62ης Στρατιάς. Η μοίρα τους δεν καταγράφηκε πουθενά αλλά το πιθανότερο είναι ότι ο Chuikov δεν έδειξε έλεος.[68]

Στις 19 Οκτωβρίου κορυφώθηκαν οι επιθέσεις αντιπερισπασμού του Μετώπου Ντον στα βορειοδυτικά και της 64ης Στρατιάς στο Νότο. Μπορεί οι προσπάθειες αυτές να ελάφρωσαν για μερικές ημέρες μονάχα το βάρος από τις πλάτες της 62ης Στρατιάς, αλλά κατά τη διάρκεια αυτού του διαστήματος αναπνοής που της εξασφάλισαν, τα αποδεκατισμένα συντάγματά της πρόλαβαν να αποτραβηχθούν στην απέναντι όχθη του Βόλγα και να ανασχηματισθούν με ενισχύσεις. Η ψυχολογική βοήθεια που δέχτηκαν ήρθε με μια αναπάντεχη μορφή. Διαδόθηκαν φήμες ότι ο ίδιος ο Σύντροφος Στάλιν είχε θεαθεί στην πόλη. Ένας γέρος μπολσεβίκος, ο οποίος είχε πολεμήσει και στην πολιορκία της Tsaritsyn, υποστήριξε μάλιστα ότι ο Μεγάλος Ηγέτης είχε εμφανιστεί και στο πρώην Στρατηγείο του. Η υποτιθέμενη εμφάνισή του, όμοια με τη θαυματουργή εμφάνιση του Αγίου Ιακώβου μπροστά στον ισπανικό στρατό κατά τη διάρκεια των μαχών με τους Μαυριτανούς, δεν είχε καμία σχέση με την αλήθεια.

Υπήρξε όμως ένας διακεκριμένος πολίτης ο οποίος επιθυμούσε διακαώς να επισκεφθεί τη δυτική όχθη. Επρόκειτο για το βετεράνο Dmitry Manuilsky, υπεύθυνο για τη Γερμανία της Κομουνιστικής Διεθνούς, ο οποίος είχε επιχειρήσει ανεπιτυχώς μαζί με τον Karl Radek να ξεκινήσει μια δεύτερη γερμανική επανάσταση τον Οκτώβρη του 1923, λίγο πριν ξεψυχήσει ο Λένιν. Αργότερα, θα γινόταν ο Ουκρανός που έφερε τη μεγαλύτερη ευθύνη για την ισοπέδωση της Ουκρανίας από τον Στάλιν το 1933. Όπως φάνηκε μετά, ο Manuilsky είχε συγκεκριμένους λόγους για τους οποίους ήθελε να επισκεφθεί τη δυτική όχθη, αλλά ο Chuikov του το αρνήθηκε.[69]

Στο Βερολίνο, η διάθεση του Γκαίμπελς αμφιταλαντευόταν για μια ακόμα φορά μεταξύ της πεποίθησης ότι η πτώση του Στάλινγκραντ ήταν επικείμενη -έδωσε μάλιστα

---

[68] Antony Beevor, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004, σ. 300-345
[69] Antony Beevor, Στάλινγκραντ, Αθήνα 2004, σ. 247

διαταγή στις 19 Οκτωβρίου, όλοι όσοι επρόκειτο να τιμηθούν με το Σταυρό των Ιπποτών να επιστρέψουν στη Γερμανία για να κάνουν δηλώσεις— και στιγμών επιφυλακτικότητας. Αγωνιώντας ότι ο γερμανικός λαός μπορεί να αισθανόταν απογοήτευση από την αργή πρόοδο των επιχειρήσεων, θεώρησε ότι έπρεπε να τους θυμίσει πόσο μακριά είχαν καταφέρει να φτάσουν οι γερμανικές στρατιές τους προηγούμενους δεκαεπτά μήνες. Έδωσε διαταγή να τοποθετηθούν πινακίδες στις γερμανικές πόλεις που να δείχνουν την απόσταση μέχρι το Στάλινγκραντ. Τρεις ημέρες αργότερα διέταξε να αποφευχθεί πάση θυσία η αναφορά ονομάτων όπως «Κόκκινος Οκτώβρης» και «Κόκκινο Οδόφραγμα» στα άρθρα που περιέγραφαν τις σκληρές μάχες, μήπως και ενθαρρύνονταν «διάφοροι κομουνίζοντες κύκλοι».

Στις κεντρικές περιοχές της πόλης, οι μάχες μέσα στα σπίτια και οι κατά τόπους επιθέσεις και αντεπιθέσεις εξελίσσονταν παράλληλα με τις τρομακτικές μάχες στο βόρειο βιομηχανικό τομέα. Η υπεράσπιση του «σπιτιού του Pavlov», η οποία διήρκεσε πενήντα οκτώ ημέρες, υπήρξε ένα από τα πιο γνωστά γεγονότα της μάχης του Στάλινγκραντ.[70]

Στα τέλη Σεπτεμβρίου, μια διμοιρία του 42ου Συντάγματος Φρουρών κατέλαβε ένα τετραώροφο κτίριο μπροστά σε μια πλατεία, περίπου τριακόσια μέτρα από την κορυφή της όχθης του ποταμού. Ο επικεφαλής της διμοιρίας, ο υπολοχαγός Afanasev, είχε τυφλωθεί κατά τη διάρκεια των πρώτων ημερών της μάχης. Έτσι ο λοχίας Jakob Pavlov ανέλαβε τη διοίκησή της. Οι στρατιώτες του Pavlov ανακάλυψαν στα υπόγεια του κτιρίου αρκετούς αμάχους που είχαν κρυφτεί εκεί αναζητώντας καταφύγιο. Μια από αυτούς, η Mariya Ulyanova, συμμετείχε ενεργά στην υπεράσπιση του κτιρίου. Οι άνδρες του Pavlov άνοιξαν περάσματα στους τοίχους των υπογείων για να επικοινωνούν καλύτερα και τρύπες στους εξωτερικούς τοίχους έτσι ώστε να δημιουργήσουν καλύτερες θέσεις πυρός για τα πολυβόλα τους και τις μακριές κάννες των αντιαρματικών τουφεκιών. Όταν πλησίαζε κάποιο άρμα, οι άνδρες του Pavlov έτρεχαν είτε στο υπόγειο είτε στον τελευταίο όροφο από όπου θα μπορούσαν να το χτυπήσουν από κοντινή απόσταση. Τα πληρώματα των αρμάτων δεν μπορούσαν να στρέψουν αρκετά ψηλά τα πυροβόλα τους για να απαντήσουν στα πυρά. Ο Chuikov αρεσκόταν να λέει ότι οι άνδρες του Pavlov σκότωσαν περισσότερους στρατιώτες του εχθρού από όσους έχασαν οι Γερμανοί κατά την κατάληψη του Παρισιού. (Ο Jakob Pavlov, ο οποίος ανακηρύχθηκε «Ήρωας της Σοβιετικής Ένωσης», χειροτονήθηκε στη

[70] Mariya, AMPSB 7555/13530, 23 Οκτ. 1942

συνέχεια Αρχιμανδρίτης του Sergievo -πρώην Zagorsk- όπου με το όνομα Κύριλλος, και χωρίς να εκμεταλλευτεί τη φήμη του από τις μάχες του Στάλινγκραντ, προσέλκυσε χιλιάδες πιστούς. Ζει ακόμα, αλλά είναι πολύ καταβεβλημένος.)

Μια ακόμα ιστορία, περισσότερο ίσως ένα μικρό χρονογράφημα σταχυολογημένο από επιστολές, έχει ως ήρωά του τον παρατηρητή του 384ου Συντάγματος Πυροβολικού, τον υπολοχαγό Charnosov. Από το παρατηρητήριο του, το οποίο βρισκόταν στην κορυφή ενός κατεστραμμένου κτιρίου, έδινε πληροφορίες στο πυροβολικό ώστε να βάλλει εναντίον του εχθρού. Στο τελευταίο γράμμα του προς τη σύζυγο του έγραφε: «Γεια σου Shura! Στέλνω φιλιά στα δυο μικρά πουλάκια, τον Slavik και την Lydusia. Είμαι καλά στην υγεία μου. Τραυματίστηκα δυο φορές, δεν είναι τίποτα σοβαρό, μόνο γρατζουνιές, οπότε καταφέρνω ακόμα να κατευθύνω χωρίς πρόβλημα την πυροβολαρχία μου. Η ώρα της σκληρής μάχης έφτασε για την πόλη του αγαπημένου μας ηγέτη, την πόλη του Στάλιν. Κατά τη διάρκεια των τελευταίοι σκληρών μαχών εκδικούμαι για την αγαπημένη μου γενέτειρα, το Σμολένσκ, αλλά το βράδυ κατεβαίνω στο υπόγειο, όπου δυο ξανθά παιδιά κάθονται στα γόνατα μου. Μου θυμίζουν τον Slavik και την Lyda». Στο πτώμα του βρέθηκε και το προηγούμενο γράμμα της συζύγου του. «Είμαι πολύ χαρούμενη που πολεμάς καλά», του είχε γράψει, «και που σου απένειμαν μετάλλιο. Πολέμα μέχρι την τελευταία σταγόνα του αίματος σου και μην τους αφήσεις να σε πιάσουν, γιατί τα στρατόπεδα συγκέντρωσης είναι χειρότερα από το θάνατο».[71]

Αυτή η ανταλλαγή γραμμάτων θεωρούνταν υποδειγματική αλλά και τυπική εκείνων των ημερών. Μπορεί να πρόκειται για αυθεντικές επιστολές αλλά, όπως πολλές άλλες, αποκάλυπταν μέρος της αλήθειας μονάχα. Όταν οι στρατιώτες κάθονταν κάτω σε κάποια γωνία του χαρακώματος ή του μισοσκότεινου υπογείου για να γράψουν στους δικούς τους, συχνά δυσκολεύονταν να εκφραστούν. Το μοναδικό κομμάτι χαρτί που είχαν στη διάθεσή τους, το οποίο στη συνέχεια δίπλωναν σε σχήμα τρίγωνου, σαν χάρτινο καραβάκι, λόγω έλλειψης φακέλων, έμοιαζε είτε πολύ μεγάλο είτε πολύ μικρό για να χωρέσει αυτά που είχαν στο μυαλό τους. Το περιεχόμενο των γραμμάτων συνοψιζόταν συνήθως σε τρία θέματα: ερωτήσεις για την οικογένειά τους, παρηγοριά «Τα καταφέρνω καλά - είμαι ακόμα ζωντανός» και συνεχής έγνοια για τη μάχη(«καταστρέφουμε διαρκώς το ανθρώπινο δυναμικό και τον εξοπλισμό τους. Μέρα ή νύχτα, δεν τους αφήνουμε σε ησυχία». Οι στρατιώτες του Κόκκινου Στρατού οι

[71] Antony Beevor, Στάλινγκραντ, Αθήνα 2004, σ. 240-250

οποίοι βρίσκονταν στο Στάλινγκραντ γνώριζαν ότι τα μάτια του έθνους ήταν στραμμένα πάνω τους, αλλά οι περισσότεροι προσάρμοζαν το περιεχόμενο των γραμμάτων τους επειδή γνώριζαν ότι τα Ειδικά Τμήματα θα τα λογόκριναν με προσοχή. Ακόμα και όταν ήθελαν να ξεφύγουν γράφοντας στις γυναίκες ή στις αγαπημένες τους, η μάχη παρέμενε διαρκώς στο νου τους - ίσως επειδή η αξία ενός άνδρα οριζόταν από τη γνώμη που είχαν γι' αυτόν οι σύντροφοι και ο διοικητής του. «Mariya»,[72] έγραψε κάποιος Kolya, «νομίζω ότι θα θυμάσαι το τελευταίο βράδυ που περάσαμε μαζί. Γιατί τώρα, αυτή τη στιγμή, συμπληρώνουμε ακριβώς ένα χρόνο από τη ημέρα που χωριστήκαμε. Και ήταν πολύ δύσκολο για μένα να σε αποχαιρετήσω. Είναι λυπηρό αλλά έπρεπε να χωρίσουμε, γιατί έτσι διέταζε η πατρίδα. Και εκτελούμε αυτή τη διαταγή όσο καλύτερα μπορούμε. Η πατρίδα απαιτεί από εμάς που υπερασπιζόμαστε αυτή την πόλη να αντισταθούμε μέχρι τέλους. Και εμείς θα εκτελέσουμε αυτή τη διαταγή».

Η πλειονότητα των Ρώσων στρατιωτών έμοιαζε να έχει κρύψει κάθε προσωπικό συναίσθημα κάτω από το μανδύα του σκοπού του Μεγάλου Πατριωτικού Πολέμου. Πρέπει να φοβούνταν περισσότερο τη λογοκρισία από όσο τους Γερμανούς αντιπάλους τους»· παρ' όλο που είχαν υποστεί πλύση εγκεφάλου από το σταλινικό καθεστώς, η ιδέα της αυτοθυσίας είχε διαδοθεί σαν κάτι περισσότερο από ιδεολογικό σλόγκαν. Έμοιαζε σχεδόν αταβιστική, ένας ηθικός εξαναγκασμός εναντίον του εισβολέα. «Μπορεί να με κατηγορήσουν», έγραψε ένας υπολοχαγός του Κόκκινου Στρατού που βρισκόταν στο Στάλινγκραντ στη μερικών εβδομάδων σύζυγο του, «αν διαβάσουν αυτό το γράμμα και μάθουν ότι ο λόγος που πολεμάω είναι για σένα. Αλλά δεν μπορώ να ξεχωρίσω πού τελειώνεις εσύ και πού αρχίζει η πατρίδα. Εσύ κι εκείνη είστε το ίδιο για μένα».

Η συγκριτική μελέτη των γραμμάτων που έστειλαν σπίτι τους οι στρατιώτες και οι αξιωματικοί και των δύο πλευρών αποδεικνύεται ιδιαίτερα αποκαλυπτική. Σε πολλά από τα γράμματα των Γερμανών τα οποία βρίσκονταν αυτή την εποχή στο Στάλινγκραντ κάνουν συχνά την εμφάνισή τους πονεμένα, απελευθερωμένα από ψευδαισθήσεις, ίσως ακόμα και δύσπιστα σχόλια για το τι ακριβώς συνέβαινε, λες και αυτός ο πόλεμος δεν ήταν πλέον ο
ίδιος για τον οποίο είχαν ξεκινήσει. «Συχνά αναρωτιέμαι», έγραφε ένας Γερμανός υπολοχαγός στη σύζυγο του, «γιατί να υπάρχει όλος αυτός ο πόνος. Έχει τρελαθεί η

[72] Mariya, AMPSB 7555/13530, 23 Οκτ. 1942

ανθρωπότητα; Αυτοί οι φρικτοί καιροί θα σημαδέψουν πολλούς από εμάς για πάντα». Παρά την αισιόδοξη προπαγάνδα της επικείμενης νίκης, οι περισσότερες σύζυγοι αισθάνονταν τι πραγματικά συνέβαινε: «Δεν μπορώ να σταματήσω να ανησυχώ. Ξέρω ότι πολεμάς διαρκώς. Θα είμαι για πάντα η πιστή σύζυγος σου. Η ζωή μου ανήκει σε σένα και στον κόσμο μας».

Υπήρχε πάντως και ένας εκπληκτικά μεγάλος αριθμός δυσαρεστημένων Ρώσων στρατιωτών που είτε είχαν ξεχάσει ότι τα γράμματα λογοκρίνονταν είτε αισθάνονταν τόσο απογοητευμένοι, που πλέον αδιαφορούσαν. Πολλοί παραπονιούνταν για τις μερίδες του συσσιτίου: «Θεία Lyuba», έγραφε ένας νεαρός στρατιώτης, «σε παρακαλώ στείλε μου λίγο φαγητό. Ντρέπομαι που σου ζητάω κάτι τέτοιο αλλά η πείνα με αναγκάζει». Πολλοί παραδέχονταν ότι είχαν αναγκαστεί να ψάχνουν στα σκουπίδια, ενώ άλλοι έλεγαν στις οικογένειές τους ότι οι στρατιώτες αρρώσταιναν «λόγω του κακού φαγητού και των ανθυγιεινών συνθηκών». Ένας στρατιώτης που υπέφερε από δυσεντερία έγραφε: «Αν συνεχιστεί έτσι η κατάσταση, δεν θα αποφύγουμε την επιδημία». Η πρόβλεψη του στρατιώτη σύντομα αποδείχθηκε αληθινή. Το προσωπικό του Νοσοκομείου 4.169 χρειάστηκε να απομονώσει τους στρατιώτες που έπασχαν από τύφο. Οι γιατροί θεώρησαν ότι «οι τραυματίες κόλλησαν τύφο από τους ντόπιους την ώρα που μεταφέρονταν στο νοσοκομείο και ότι έτσι είχε εξαπλωθεί».[73]

Εκτός από τα παράπονα για το κακό φαγητό και τις συνθήκες που επικρατούσαν, υπήρχε και μια έντονη διάθεση ηττοπάθειας. Οι κομισάριοι, οι οποίοι φοβούνταν και τη σκιά τους μέσα στη σταλινική νύχτα, ήταν εμφανώς αναστατωμένοι από τα αποτελέσματα της λογοκρισίας που ασκούσε η NKVD στην αλληλογραφία. «Μονάχα στην 62η Στρατιά, το πρώτο μισό του Οκτώβρη, αποκαλύφθηκαν στρατιωτικά μυστικά σε 12.747 γράμματα» ανέφερε το πολιτικό γραφείο στη Μόσχα. «Αρκετά γράμματα περιέχουν εμφανείς αντισοβιετικές δηλώσεις, εγκωμιάζουν το φασιστικό στρατό και φανερώνουν δυσπιστία για τη νίκη του Κόκκινου Στρατού». Αναφέρονται μάλιστα και συγκεκριμένα παραδείγματα. «Εκατοντάδες και χιλιάδες άνθρωποι πεθαίνουν [74] καθημερινά» έγραφε ένας στρατιώτης στη σύζυγο του. «Όλα είναι πλέον τόσο δύσκολα που δεν βλέπω διέξοδο. Μπορούμε να θεωρήσουμε ότι το Στάλινγκραντ έχει πλέον παραδοθεί». Σε μια εποχή που οι περισσότεροι Ρώσοι άμαχοι επιβίωναν τρώγοντας μονάχα σούπα από τσουκνίδες και άλλα αγριόχορτα, ένας στρατιώτης του 245ου

[73] Antony Beevor, Στάλινγκραντ, Αθήνα 2004, σ. 240
[74] Mariya, AMPSB 7555/13530, 23 Οκτ. 1942

Συντάγματος Τυφεκιοφόρων έγραφε στην οικογένειά του: «Μπορεί στα μετόπισθεν να φωνάζουν ότι όλα πρέπει να πάνε στο μέτωπο, αλλά εμείς στο μέτωπο δεν έχουμε τίποτα. Το φαγητό είναι απαίσιο και λίγο. Όσα λένε δεν είναι αλήθεια». Κάθε μορφή ειλικρίνειας απέβαινε μοιραία. Ένας υπολοχαγός που έγραψε στους δικούς του ότι «τα γερμανικά αεροσκάφη είναι πολύ καλά... Οι στρατιώτες των αντιαεροπορικών μας δεν έχουν καταφέρει να ρίξουν παρά μονάχα λίγα», χαρακτηρίστηκε επίσης προδότης.

Οι λογοκριτές δεν αποτελούσαν το μοναδικό κίνδυνο. Ένας εντελώς αδαής δεκαοχτάχρονος Ουκρανός, ο οποίος είχε στρατολογηθεί στη μεραρχία του Rodimtsev, είπε στους συναδέλφους του στρατιώτες ότι δεν θα έπρεπε να πιστεύουν όσα ακούνε για τον εχθρό: «Στα κατεχόμενα εδάφη ζουν ο πατέρας και η αδερφή μου. Οι Γερμανοί που είναι εκεί δεν κλέβουν και δεν σκοτώνουν κανέναν. Τους φέρονται καλά. Η αδερφή μου δουλεύει για τους Γερμανούς». Οι σύντροφοι του τον συνέλαβαν επιτόπου. «Έπεται η ανάκρισή του» κατέληγε η έκθεση που στάλθηκε στη Μόσχα.

Η αλήθεια είναι ότι εκείνη την εποχή η πολιτική καταπίεση είχε αρχίσει να φθίνει ανάμεσα στις τάξεις του Κόκκινου Στρατού. Ο Στάλιν, στα πλαίσια μιας εσκεμμένης πολιτικής τόνωσης του ηθικού, είχε ήδη ανακοινώσει την εισαγωγή παρασήμων που έφεραν μια ιδιαίτερα αντιδραστική χροιά όπως, για παράδειγμα, τα παράσημα του Κουτούζοφ και του Σουβόροφ. Η πιο απροκάλυπτη μεταρρύθμισή του όμως, η οποία ανακοινώθηκε στις 9 Οκτωβρίου, ήταν το Διάταγμα 307 το οποίο καθιέρωνε πάλι τον ένα διοικητή. 0 ρόλος των κομισάριων υποβιβάστηκε σε καθαρά συμβουλευτικό και «εκπαιδευτικό».

Οι κομισάριοι διαπίστωσαν συγκλονισμένοι πόσο πολύ τους απεχθάνονταν και τους περιφρονούσαν οι αξιωματικοί του Κόκκινου Στρατού. Οι αξιωματικοί της Αεροπορίας λέγεται ότι υπήρξαν ιδιαίτερα προσβλητικοί. Τα πολιτικά τμήματα του Μετώπου Στάλινγκραντ θρηνούσαν για την «απολύτως λανθασμένη στάση» που προέκυψε. Ένας διοικητής συντάγματος είπε στον κομισάριο του: «Χωρίς την άδειά μου δεν έχεις δικαίωμα να μπεις και να μου μιλήσεις». Άλλοι κομισάριοι θεώρησαν ότι το «βιοτικό τους επίπεδο είχε πέσει» επειδή ήταν «αναγκασμένοι να τρώνε με τους στρατιώτες». Ακόμα και οι νεότεροι υπολοχαγοί τόλμησαν να παρατηρήσουν ότι δεν υπήρχε πλέον λόγος οι κομισάριοι να παίρνουν το μισθό του αξιωματικού «αφού τώρα πια δεν είναι υπεύθυνοι για τίποτα1 θα διαβάσουν καμιά εφημερίδα και θα πέσουν για ύπνο». Τα πολιτικά τμήματα θεωρούνταν πλέον ένα «περιττό παράρτημα». Σε μια προσπάθεια να ζητήσει υποστήριξη, ο Dobronin έγραψε στον Shcherbakov ότι η αποδυνάμωση των κομισάριων αποτελούσε μια «αντεπαναστατική πρωτοβουλία». 0

Dobronin είχε ήδη αποκαλύψει τα συναισθήματά του όταν τον Οκτώβρη είχε αναφέρει, χωρίς να κάνει κριτική, ότι κάποιος στρατιώτης είχε πει: «Εφηύραν τα Παράσημα του Κουτούζοφ και του Σουβόροφ. Το μόνο που μένει τώρα είναι να δώσουν και παράσημα του Αγίου Νικολάου και του Αγίου Γεωργίου, και αυτό θα είναι το τέλος της Σοβιετικής Ένωσης».[75]

Φυσικά, οι πολιτικές αρχές εξακολουθούσαν να παίρνουν πολύ στα σοβαρά τα βασικά κομουνιστικά παράσημα του Ήρωα της Σοβιετικής Ένωσης, της Κόκκινης Σημαίας και του Κόκκινου Αστέρα παρ' όλο που ο Κόκκινος Αστέρας είχε καταντήσει σαν τη μερίδα του Σταχάνοφ, καθώς τον απένειμαν σε κάθε άνδρα που κατάφερνε να καταστρέψει ένα γερμανικό άρμα. Οι πάντες καταθορυβήθηκαν όταν τη νύχτα της 26ης Οκτωβρίου ο επικεφαλής του τμήματος ανθρώπινου δυναμικού της 64ης Στρατιάς έχασε μια βαλίτσα η οποία περιείχε σαράντα παράσημα του Κόκκινου Αστέρα, την ώρα που περίμενε κάποιο πλοίο για να διασχίσει το Βόλγα. Ο τρόμος τους ήταν τέτοιος, που θα μπορούσε κανείς να υποθέσει ότι μόλις είχαν χαθεί τα αμυντικά σχέδια όλου του Μετώπου Στάλινγκραντ. Την επόμενη ημέρα η βαλίτσα εντοπίστηκε τελικά, δυο μίλια μακριά. Έλειπε μονάχα ένα μετάλλιο. Ίσως κάποιος στρατιώτης να αποφάσισε, αφού είχε πιει λίγο παραπάνω, ότι οι προσπάθειές του στο μέτωπο δεν είχαν αναγνωριστεί αρκετά. Ο επικεφαλής του τμήματος ανθρώπινου δυναμικού πέρασε από στρατοδικείο με την κατηγορία της «εγκληματικής αμέλειας».

Η στάση των στρατιωτών απέναντι σε αυτά τα σύμβολα θάρρους υπήρξε πολύ πιο υγιής. Όταν κάποιος από τους στρατιώτες βραβευόταν με κάποιο παράσημο, οι σύντροφοι του το πετούσαν μέσα σε μια κούπα με βότκα και τον έβαζαν να την πιει μέχρι την τελευταία σταγόνα ώστε να πιάσει το παράσημο με τα δόντια.

Οι πραγματικοί ήρωες τύπου Σταχάνοφ της 62ης Στρατιάς δεν ήταν οι καταστροφείς αρμάτων αλλά οι ελεύθεροι σκοπευτές. Σύντομα αναπτύχθηκε μια καινούργια, θρησκευτική σχεδόν, λατρεία του «ελεύθερου σκοπευτή». Καθώς πλησίαζε η 25η επέτειος της Οκτωβριανής Επανάστασης, η προπαγάνδα που περιέβαλε τη μαύρη αυτή τέχνη έγινε όλο και πιο ενθουσιώδης ξεκινώντας «ένα νέο κύμα σοσιαλιστικής άμιλλας για το ποιος θα σκοτώσει τους περισσότερους Φρίτσιδες». Κάθε ελεύθερος σκοπευτής που κατάφερνε να σκοτώσει σαράντα Γερμανούς έπαιρνε το παράσημο «Ανδρείας» και τον τίτλο του «Ευγενούς Ελεύθερου Σκοπευτή».

---

[75] Antony Beevor, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004, σ. 277-279

Ο πιο διάσημος ελεύθερος σκοπευτής, παρ' όλο που δεν είχε την καλύτερη επίδοση, ήταν ο Zaitsev, που ανήκε στη μεραρχία του Batyuk. Κατά τη διάρκεια των εορτασμών της Οκτωβριανής Επανάστασης κατάφερε να σκοτώσει εκατόν σαράντα εννέα Γερμανούς. Είχε υποσχεθεί εκατόν πενήντα, αλλά του έλειπε ένας. Ο καλύτερος σκόρερ ήταν γνωστός μονάχα ως «Zikan». Είχε καταφέρει να σκοτώσει διακόσιους είκοσι τέσσερις Γερμανούς μέχρι τις 20 Νοεμβρίου. Για την 62η Στρατιά ο λιγομίλητος Zaitsev, ένας βοσκός από τους πρόποδες των Ουραλίων, αντιπροσώπευε πολύ περισσότερα από οποιονδήποτε άλλο ήρωα. Τα νέα των θανατηφόρων επιτυχιών του διαδίδονταν από στόμα σε στόμα σε ολόκληρο το μέτωπο.

Ο Zaitsev, το όνομα του οποίου σημαίνει «λαγός» στα ρωσικά, τέθηκε επικεφαλής μιας ομάδας νεαρών ελεύθερων σκοπευτών. Οι μαθητές του έγιναν γνωστοί ως zaichata, δηλαδή «λαγουδάκια». Έτσι έγινε η αρχή του «κινήματος των ελεύθερων σκοπευτών» μέσα στην 62η Στρατιά. Οργανώθηκαν μάλιστα και συσκέψεις που αποσκοπούσαν στη διάδοση του δόγματος του «ελευθεροσκοπευτισμού» και στην ανταλλαγή ιδεών για θέματα τεχνικής. Το Νοτιοδυτικό Μέτωπο και το Μέτωπο Ντον έδωσαν συνέχεια στο «κίνημα των ελεύθερων σκοπευτών» με δικούς τους ήρωες, όπως ο λοχίας Passar της 21ης Στρατιάς, ο οποίος ειδικευόταν στο να σημαδεύει το κεφάλι. Είχε καταφέρει να σκοτώσει εκατόν τρεις στρατιώτες του εχθρού.[76]

Υπήρχαν όμως και ελεύθεροι σκοπευτές μη ρωσικής καταγωγής οι οποίοι ξεχώρισαν για τις επιτυχίες τους: ο Kucherenko, ένας Ουκρανός ο οποίος είχε σκοτώσει δεκαεννέα Γερμανούς και ένας Ουζμπέκος από την 169η Μεραρχία Τυφεκιοφόρων, ο οποίος κατάφερε να σκοτώσει πέντε μέσα σε τρεις ημέρες.[77] Ο ελεύθερος σκοπευτής Kovbasa (το όνομα του οποίου σημαίνει «λουκάνικο» στα ουκρανικά) της 64ης Στρατιάς λειτουργούσε μέσα σε ένα δίκτυο τριών χαρακωμάτων. Το ένα το χρησιμοποιούσαν για να κοιμάται και τα άλλα δύο για βολές, τα οποία ήταν συνδεδεμένα μεταξύ τους. Επιπλέον, έσκαβε ψεύτικες θέσεις στα πλάγια των χαρακωμάτων του, μπροστά ακριβώς από τις θέσεις των εχθρικών διμοιριών και στερέωνε λευκές σημαίες πάνω σε μοχλούς τους οποίους μπορούσε να κινήσει από απόσταση με τη βοήθεια σχοινιών. Ο Kovbasa περιέγραψε με περηφάνια ότι μόλις οι Γερμανοί έβλεπαν μια από τις μικρές λευκές σημαίες του να ανεμίζουν, δεν άντεχαν και ανασηκώνονταν από το χαράκωμά τους για να κοιτάξουν καλύτερα, φωνάζοντας παράλληλα «Rus, komm, komm!»

[76] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 332
[77] Antony Beevor, Στάλινγκραντ, Αθήνα 2004, σ. 561

(«Ρώσε, έλα, έλα!»). Ο Kovbasa τους πυροβολούσε τότε υπό γωνία. Ο Danielov του 161ου Συντάγματος Τυφεκιοφόρων συνήθιζε επίσης να σκάβει ψεύτικα χαρακώματα μέσα στα οποία τοποθετούσε σκιάχτρα που είχε συναρμολογήσει από υπολείμματα του εξοπλισμού των στρατιωτών του Κόκκινου Στρατού. Στη συνέχεια περίμενε κάποιον άπειρο Γερμανό στρατιώτη να ανοίξει πυρ εναντίον τους. Τέσσερις έπεσαν θύματα της παγίδας του. Ο λοχίας Dolymin της 13ης Μεραρχίας Τυφεκιοφόρων Φρουρών, ο οποίος είχε εγκατασταθεί σε μια σοφίτα, σημάδεψε και σκότωσε όλους τους χειριστές ενός εχθρικού πολυβόλου και ενός πεδινού πυροβόλου. Οι πιο πολύτιμοι στόχοι, πάντως, παρέμεναν οι Γερμανοί παρατηρητές του πυροβολικού. «Επί δύο ημέρες (ο δεκανέας Studeritov) παρακολουθούσε έναν αξιωματικό παρατηρητή και τον σκότωσε με την πρώτη βολή». Μέχρι την ημέρα της επετείου της Επανάστασης, ο Studentov είχε καταφέρει να αυξήσει τις επιτυχίες του από εκατόν είκοσι τέσσερις σε εκατόν εβδομήντα.[78]

Κάθε ελεύθερος σκοπευτής είχε τη δική του τεχνική και τις δικές του αγαπημένες κρυψώνες. 0 Ilin, ο «Ευγενής Ελεύθερος Σκοπευτής», στον οποίο είχε αποδοθεί ο θάνατος «εκατόν ογδόντα πέντε Φρίτσιδων», συνήθιζε να κρύβεται μέσα σε κάποιο μεγάλο βαρέλι ή σωλήνα. Η περιοχή δραστηριοποίησης του κομισάριου κάποιου συντάγματος τυφεκιοφόρων Φρουρών, Ilin, υπήρξε ο τομέας του «Κόκκινου Οκτώβρη». «Οι φασίστες θα πρέπει να μάθουν τη δύναμη που έχουν τα όπλα στα χέρια των Σοβιετικών υπερανθρώπων» δήλωσε, υποσχόμενος να εκπαιδεύσει δέκα ακόμα ελεύθερους σκοπευτές[79].

Μερικές σοβιετικές πηγές υποστηρίζουν ότι οι Γερμανοί έφεραν τον επικεφαλής της Σχολής Ελεύθερων Σκοπευτών τους για να βγάλει από τη μέση τον Zaitsev, αλλά χωρίς επιτυχία. Ο Zaitsev, μετά από κυνήγι αρκετών ημερών, εντόπισε την κρυψώνα του κάτω από ένα κομμάτι λαμαρίνας και τον σκότωσε. Παρ' όλο που η τηλεσκοπική διόπτρα του κυνηγετικού του τουφεκιού, η οποία υποτίθεται ότι υπήρξε το πιο πολύτιμο τρόπαιο του Zaitsev, εκτίθεται ακόμα και σήμερα στο Μουσείο Ενόπλων Δυνάμεων στη Μόσχα, η δραματική αυτή ιστορία παραμένει ανεπιβεβαίωτη. Παρά το γεγονός ότι κάθε πλευρά του «ελευθεροσκοπευτισμού» περιγραφόταν λεπτομερώς και με ιδιαίτερη ευχαρίστηση στις αναφορές προς τον Shcherbakov, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η συγκεκριμένη ιστορία δεν θίγεται σε καμία από αυτές.

---

[78] Mazower Mark, Hitler's New Order, 1939-45. Diplomacy and Statecraft, New York 1982, σελ.224

[79]Goda Norman, Black Marks: Hitler's Bribery of His Senior Officers in World War II Journal Of Modern History 72, Νέα Υόρκη, 2000, σελ. 112

Ο Grossman είχε εντυπωσιαστεί από το χαρακτήρα και τη ζωή των ελεύθερων σκοπευτών. Εκτός από τον ίδιο τον Zaitsev, τον οποίο γνώρισε πολύ καλά, γνώρισε και τον Anatoly Chekov. Ο Chekov είχε πιάσει δουλειά σε κάποιο χημικό εργοστάσιο μαζί με τον πατέρα του που ήταν αλκοολικός. Από μικρός «είχε μάθει τη σκοτεινή πλευρά της ζωής», αλλά ανακάλυψε επίσης πως έτρεφε μεγάλη αγάπη για τη γεωγραφία. Τις ατελείωτες ώρες και ημέρες που κρυβόταν περιμένοντας υπομονετικά να εμφανιστεί κάποιο θύμα, ονειρευόταν τόπους μακρινούς. Ο Chekov αποδείχθηκε ένας προικισμένος από τη φύση φονιάς, που γεννά κάθε πόλεμος. Διέπρεψε στη Σχολή Ελεύθερων Σκοπευτών και στα είκοσι δύο του χρόνια έμοιαζε να μη γνωρίζει το φόβο στο Στάλινγκραντ - «όπως το γεράκι δεν φοβάται ποτέ τα ύψη». Η ικανότητά του να κρύβεται καμουφλαρισμένος στην κορυφή ψηλών κτιρίων υπήρξε εκπληκτική. Για να μην προδώσει τη θέση στην οποία κρυβόταν η λάμψη του πυροβολισμού του, επινόησε ένα είδος προστατευτικού που το τοποθέτησε στην άκρη της κάννης του όπλου του, ενώ δεν πυροβολούσε ποτέ όταν το φως δεν ήταν καλό. Μια επιπλέον προφύλαξη την οποία έπαιρνε προκειμένου να μειώσει τη λάμψη της κάννης ήταν να προσπαθεί πάντοτε να λαμβάνει θέση μπροστά σε έναν λευκό τοίχο.[80]

Μια ημέρα πήρε τον Grossman μαζί του. Ο πιο εύκολος και συνήθης στόχος ήταν οι στρατιώτες που μετέφεραν τα δοχεία με το συσσίτιο στις θέσεις της πρώτης γραμμής. Δεν άργησε να εμφανιστεί ένας στρατιώτης. Χρησιμοποιώντας την τηλεσκοπική διόπτρα του, ο Chekov σημάδεψε δυο ίντσες πάνω από τη μύτη του. Ο Γερμανός στρατιώτης έπεσε προς τα πίσω, ρίχνοντας κάτω τα δοχεία με το φαγητό. Ο Chekov ρίγησε από χαρά. Ένας δεύτερος στρατιώτης εμφανίστηκε. Ο Chekov τον σκότωσε. Ένας τρίτος Γερμανός σύρθηκε προς τα μπροστά. Ο Chekov τον σκότωσε και αυτόν[81]. «Τρεις» μουρμούρισε ο Chekov. Το σύνολο θα καταγραφόταν αργότερα. Το ρεκόρ του ήταν δεκαεπτά νεκροί μέσα σε τρεις ημέρες. Το να σκοτώσεις κάποιον που κουβαλάει μπουκάλια με νερό μετρά για περισσότερους πόντους, παρατήρησε ο Chekov, καθώς αυτό ανάγκαζε τους άλλους στρατιώτες να πίνουν μολυσμένο νερό. Ο Grossman αναρωτήθηκε αν αυτό το αγόρι που ονειρευόταν ξένους τόπους και που «δεν ήταν ικανό να πειράξει μύγα», ήταν ένας «άγιος του Πατριωτικού Πολέ-μου».

Η λατρεία των ελεύθερων σκοπευτών οδήγησε στρατιώτες, χειριστές άλλων όπλων να μιμηθούν το παράδειγμά τους. Ο Manenkov της 95ης Μεραρχίας Τυφεκιοφόρων

---

[80] Antony Beevor, Στάλινγκραντ, Αθήνα 2004, σ. 373-400
[81] Antony Beevor, Στάλινγκραντ, Αθήνα 2004, σ. 378-409

δοξάστηκε με το μακρύ και δυσκίνητο PTR (αντιαρματικό) τουφέκι του. Ανακηρύχθηκε «Ήρωας της Σοβιετικής Ένωσης» αφού κατάφερε να καταστρέψει έξι άρματα κατά τη διάρκεια των μαχών γύρω από το εργοστάσιο παραγωγής όπλων «Κόκκινο Οδόφραγμα». Ο υπολοχαγός Vinogradov της 149ης Μεραρχίας Πυροβολικού έγινε διάσημος για τις ρίψεις χειροβομβίδων. Όταν ο ίδιος και είκοσι έξι άλλοι σύντροφοι του αποκόπηκαν και έμειναν χωρίς φαγητό για τρεις ημέρες, ο Vinogradov ζήτησε, με το πρώτο μήνυμα που κατάφερε να στείλει, να τους φέρουν χειροβομβίδες και όχι τρόφιμα. Ακόμα και όταν τραυματίστηκε και κουφάθηκε, ο Vinogradov ήταν «ακόμα ο καλύτερος κυνηγός Φρίτσιδων». Μια φορά κατάφερε να παρακολουθήσει και να σκοτώσει έναν Γερμανό διοικητή συντάγματος και να του πάρει τα χαρτιά που έφερε επάνω του.[82]

Τη νύχτα στις 17 Οκτωβρίου, και ενώ οι γερμανικές μεραρχίες πίεζαν στα νότια του εργοστασίου παραγωγής τρακτέρ προς την αμυντική γραμμή του εργοστασίου «Κόκκινο Οδόφραγμα», ο Chuikov άλλαξε για ακόμα μια φορά τη θέση του Στρατηγείου του. Κατέληξε στην όχθη του ποταμού, σε ένα σημείο που βρισκόταν περίπου στην ίδια ευθεία με τον Τύμβο του Μαμάγιεφ. Οι Γερμανοί κατάφεραν την επόμενη ημέρα με μια ισχυρή επίθεση να σπάσουν τις γραμμές και να προχωρήσουν προς το Βόλγα, αλλά οι Ρώσοι αντεπιτέθηκαν με λύσσα και τους ανάγκασαν να υποχωρήσουν.[83]

Τα μόνα καθησυχαστικά νέα ήρθαν από το Συνταγματάρχη Kamynin που είχε σταλεί σε έναν θύλακο αντίστασης βόρεια του εργοστασίου τρακτέρ στο Rynok και την Spartakovka. Η κατάσταση είχε αποκατασταθεί και οι στρατιώτες πολεμούσαν σε γενικές [84]

γραμμές με θάρρος. Παρ' όλα αυτά, υπήρχαν ακόμα προβλήματα με τις ταξιαρχίες της πολιτοφυλακής. Τη νύχτα στις 25 Οκτωβρίου, ένα ολόκληρο τμήμα της 124ης Ειδικής Ταξιαρχίας, «πρώην εργάτες του εργοστασίου τρακτέρ "Στάλινγκραντ", ξεκίνησαν για να προσχωρήσουν στις τάξεις των Γερμανών. Μονάχα ένας φρουρός δεν συμφώνησε με την ιδέα, αλλά αναγκάστηκε να υποχωρήσει όταν τον απείλησαν. Στη μέση του πουθενά, ο φρουρός υποκρίθηκε ότι είχε κάποιο πρόβλημα με τα πανιά που είχε τυλίξει στα πόδια του και έμεινε πίσω. Άδραξε την ευκαιρία, ξέφυγε από τους άλλους και επέστρεψε τρέχοντας πίσω στις ρωσικές γραμμές. Οι λιποτάκτες άνοιξαν πυρ εναντίον

---

[82] Antony Beevor, Στάλινγκραντ, Αθήνα 2004, σ. 173-200
[83] Antony Beevor, Στάλινγκραντ, Αθήνα 2004, σ. 373-400
[84] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 53

του αλλά χωρίς επιτυχία. Ο φρουρός, ο στρατιώτης, κατάφερε να φτάσει στο σύνταγμά του με ασφάλεια, αλλά στη συνέχεια τον συνέλαβαν και τον πέρασαν από στρατοδικείο «επειδή δεν έλαβε αποφασιστικά μέτρα για να ενημερώσει τους διοικητές του το επικείμενο έγκλημα και να εμποδίσει τους προδότες από το να λιποτακτήσουν».

Η μάχη της φθοράς συνεχίστηκε γύρω από τα εργοστάσια «Κόκκινος Οκτώβρης» και «Κόκκινο Οδόφραγμα» με συνεχείς επιθέσεις και αντεπιθέσεις. Σύμφωνα με έναν αξιωματικό, το διοικητήριο ενός τάγματος της 305ης Μεραρχίας Πεζικού βρισκόταν «τόσο κοντά στον εχθρό, που ο διοικητής του συντάγματος μπορούσε να ακούσει τις ρωσικές ζητωκραυγές "Urrah! " ακόμα και μέσα από το τηλέφωνο». Ένας Ρώσος διοικητής συντάγματος βρέθηκε μέσα στη δίνη της μάχης. Όταν συνειδητοποίησε ότι το διοικητήριο του κινδύνευε να καταληφθεί από τον εχθρό, ζήτησε μέσω του ασυρμάτου να βληθούν Katyusha εναντίον της ίδιας της θέσης του.[85]

Οι Γερμανοί στρατιώτες όφειλαν να παραδεχτούν ότι «οι σκύλοι πολεμούν σαν λιοντάρια». Οι απώλειές τους αυξάνονταν διαρκώς. Η κραυγή «Sani! Hilfe!» «Νοσοκόμε! Βοήθεια!» ακουγόταν τόσο συχνά όσο οι εκρήξεις και ο ήχος των βλημάτων πάνω στα ερείπια. Παρ' όλ' αυτά, η 62η Στρατιά είχε συρρικνωθεί σε αρκετά προγεφυρώματα στη δυτική όχθη, που είχαν βάθος μόλις μερικές εκατοντάδες μέτρα. Κάθε δρόμος που χανόταν σήμαινε ότι οι Ρώσοι ήταν αναγκασμένοι να υποχωρήσουν όλο και περισσότερο προς το Βόλγα. Το εργοστάσιο παραγωγής όπλων «Κόκκινο Οδόφραγμα» κινδύνευε να καταληφθεί. Καθώς το τελευταίο σημείο διάσχισης της 62ης Στρατιάς βρισκόταν κάτω από τα άμεσα πυρά των γερμανικών πολυβόλων, όλες οι διαθέσιμες ενισχύσεις έπρεπε να ριχτούν σε αυτό τον τομέα προκείμενου να το σώσουν. Η δύναμη των σοβιετικών μεραρχιών είχε μειωθεί σε μερικές εκατοντάδες άνδρες, οι οποίοι αντεπιτίθονταν κάθε βράδυ. «Το βράδυ αισθανόμαστε σαν στο σπίτι μας» έγραφε ο Chuikov.[86] «Πατέρα», έγραφε ένας Γερμανός δεκανέας στο σπίτι του, «μου έλεγες συνέχεια: "Να είσαι πιστός στο σκοπό σου και θα κερδίσεις». Δεν θα ξεχάσεις αυτές τις λέξεις καθώς έχει φτάσει η στιγμή που κάθε λογικός άνθρωπος στη Γερμανία θα καταραστεί την τρέλα αυτού του πολέμου. Είναι αδύνατον να σου περιγράψω τι ακριβώς συμβαίνει εδώ. Οποιοσδήποτε στο Στάλινγκραντ έχει κεφάλι και χέρια, γυναίκες και άνδρες, συνεχίζει να μάχεται». Ένας άλλος Γερμανός στρατιώτης έγραφε στους δικούς με πικρία: «Μην ανησυχείτε, μην ταράζεστε, γιατί

[85] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 54
[86] Antony Beevor, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004, σ. 286

όσο πιο σύντομα βρεθώ κάτω από το χώμα τόσο λιγότερο θα υποφέρω. Συχνά σκεφτόμαστε ότι η Ρωσία θα έπρεπε να συνθηκολογήσει, αλλά αυτοί οι αμόρφωτοι άνθρωποι είναι πολύ χαζοί για να το καταλάβουν».[87] Ένας τρίτος στρατιώτης παρατηρώντας τα ερείπια που τον περιέβαλλαν, έγραφε: «Ορίστε ένα ρητό από την Καινή Διαθήκη που μου περνάει συχνά από το μυαλό: Δεν θα μείνει εδώ λίθος για λίθο που δεν θα καταστραφεί. Αλήθεια σας λέω».[88]

[87] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 70
[88] Antony Beevor, Στάλινγκραντ, Αθήνα 2004, σ. 373-400

2.3 Ελεύθεροι σκοπευτές ο φόβος και ο τρόμος των Γερμανών

Το Στάλινγκραντ αποτελούσε το καλύτερο ορμητήριο για τους Σοβιετικούς ελεύθερους σκοπευτές. Μέσα στα χαλάσματα, μέσα σε τρύπες από οβίδες, σε κατεστραμμένα οχήματα και τανκ πάντα οι Γερμανοί αξιωματικοί περίμεναν να ακούσουν τον ήχο ενός mosin nagant (σοβιετικού όπλου) και να προσευχηθούν να μην είναι και το τελευταίο πράγμα που θα ακούσουν. Μιλάμε για τους σοβιετικούς ελεύθερους σκοπευτές μια ελίτ ομάδα στρατιωτών με απώτερο στόχο αρχικά την κάλυψη, την εξουδετέρωση κάποιου στόχου (κυρίως αξιωματικών) και την αλλαγή θέσης για την επιλογή νέου στόχου.[89]

Η τακτική αυτή του κόκκινου στρατού απέδωσε καρπούς και γρήγορα έγινε ο φόβος και ο τρόμος των Γερμανών που δεν είχαν συνηθίσει σε τέτοιου είδους πόλεμο. Οι αξιωματικοί τους έπεφταν ο ένας μετά τον άλλο και αναγκάζονταν πολλές φορές να προβιβάσουν απλούς στρατιώτες σε αξιωματικούς. Πολλές είναι αυτές οι ιστορίες για σοβιετικούς σκοπευτές που μετρούν εκατοντάδες επιτυχημένες αποστολές. Η πιο χαρακτηριστική από αυτές του διάσημου σοβιετικού ελεύθερου σκοπευτή Βασίλη Ζάιτσεφ. [90]

[89] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 70
[90] Antony Beevor, Στάλινγκραντ, Αθήνα 2004, σ. 373-400

Οποιαδήποτε εξιστόρηση της επικής μάχης του Στάλινγκραντ δεν θα μπορούσε να αγνοήσει τον Σοβιετικό αρχιλοχία Βασίλι Ιβάνοβιτς Ζάιτσεφ, ο οποίος σκότωσε 242 Γερμανούς αξιωματικούς και οπλίτες, δρώντας ως ελεύθερος σκοπευτής στη «θάλασσα» των ερειπίων της πόλης. Στις 20 Σεπτεμβρίου, έφθασε στο Στάλινγκραντ ένας ελεύθερος σκοπευτής, με το όνομα Βασίλι Ιβάνοβιτς Ζάιτσεφ, ο οποίος είχε εξασκήσει τις σκοπευτικές του ικανότητες, κυνηγώντας ελάφια στα δάση της ιδιαίτερής του πατρίδας, στο Ελινίνσκι, στους πρόποδες των Ουραλίων.[91]

Το όνομά του (το οποίο στα ρωσικά σημαίνει λαγός), πολύ σύντομα θα γινόταν συνώνυμο του θρύλου. Τις επόμενες δέκα ημέρες, 40 Γερμανοί έπεσαν νεκροί από τον «λαγό» της 284ης Μεραρχίας Πεζικού. Μέχρι το τέλος Οκτωβρίου, ο αριθμός των Γερμανών αξιωματικών και στρατιωτών, οι οποίοι είχαν πέσει θύματα της θανατηφόρας τέχνης του, έφθασε τους 100.[92]

Ο Ζάιτσεφ τιμήθηκε με το Παράσημο του Λένιν και η φήμη του, η οποία άρχισε να εξαπλώνεται σε ολόκληρη τη Σοβιετική Ένωση, ώθησε τον διοικητή της 62ης Στρατιάς, στρατηγό Βασίλι Τσουίκοφ, να τον καλέσει σε προσωπική συνέντευξη και να του αναθέσει τον σχηματισμό ενός ανεπίσημου σχολείου ελεύθερων σκοπευτών, μέσα στο Στάλινγκραντ. Οι μαθητευόμενοι υφίσταντο μια ταχύρρυθμη εκπαίδευση δύο ημερών και αμέσως μετά προωθούντο στην πρώτη γραμμή του μετώπου, η οποία απείχε μόλις μερικές εκατοντάδες μέτρα.[93]

Απόφοιτος της σχολής Ζάιτσεφ ήταν και η δεκαοκτάχρονη Τάνια Τσέρνοβα, η οποία θεωρείτο άριστη σκοπευτής: 80 Γερμανοί δεν κατόρθωσαν να αποφύγουν τα βόλια του όπλου της και ο εκπαιδευτής της, ο Ζάιτσεφ, δεν απέφυγε τα βέλη του έρωτά της. Παράλληλα με την εκπαίδευση των ελεύθερων σκοπευτών, ο Ζάιτσεφ συνέχιζε τον μοναχικό του πόλεμο. Βέβαια, δεν ήταν ο φονικότερος σκοπευτής των Σοβιετικών. Ένας άλλος συνάδελφός του, ο οποίος αποκαλείτο απλώς «Ζικάν», κατείχε τα πρωτεία, έχοντας φονεύσει 224 Γερμανούς ως τις 20 Νοεμβρίου. Αυτό όμως, που έκανε τον Ζάιτσεφ να ξεχωρίζει, ήταν η τεράστια δημοτικότητα, την οποία είχαν λάβει οι εκτελεστικές του ικανότητες από έναν πολιτικό κομισάριο, με την επωνυμία Ντανίλοφ, αρχισυντάκτη της προπαγανδιστικής εφημερίδας «Στην Άμυνα της Πατρίδας μας», η οποία διανεμόταν τότε στο μέτωπο. Οι Γερμανοί θεωρούσαν θέμα τιμής την εξόντωση του Ζάιτσεφ. Με επείγον σήμα, ζητήθηκε από το Βερολίνο να αποσταλεί στο

---

[91] Antony Beevor, Στάλινγκραντ, Αθήνα 2004, σ. 373-400
[92] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 64
[93] Mazower Mark, Hitler's New Order, 1939-45. Diplomacy and Statecraft, New York 1982, σελ. 32

Στάλινγκραντ ο ικανότερος σκοπευτής του Γερμανικού Στρατού και εκείνος ανταποκρίθηκε πρόθυμα, στέλνοντας τον συνταγματάρχη των SS Χάιντς φον Κρούπ Θόρβαλντ, ο οποίος ηγείτο της Σχολής Ελεύθερων Σκοπευτών στο Γκνόσεν και θεωρείτο σε ολόκληρη τη Γερμανία ένας σκοπευτής φαινόμενο (σύμφωνα με ανεπιβεβαίωτες πηγές, ο Γερμανός σκοπευτής ήταν ο ταγματάρχης Κένιγκς).[94]

Οι δύο αντίπαλοι επέλεξαν να στήσουν το σκηνικό της μονομαχίας τους κοντά στην πλατεία της «9ης Ιανουαρίου». Ο Ζάιτσεφ επέλεξε μια θέση ανατολικά της πλατείας, απ' όπου μπορούσε να εποπτεύει τις γερμανικές θέσεις. Αμέσως, άρχισε να μελετά επισταμένα κάθε χαρακτηριστικό του τοπίου, ετοιμάζοντας πρόχειρα σχέδια και απομνημονεύοντας την παραμικρή λεπτομέρεια του σκηνικού. Μαζί του ήταν ο Νικολάι Κουλίκοφ, ως παρατηρητής και ο Ντανίλοφ, ο οποίος επέμενε να καταγράψει κάθε δευτερόλεπτο της θρυλικής αναμέτρησης. Μετά από μερικές ημέρες εκνευριστικής αναμονής, οι τρεις Σοβιετικοί αντιλήφθηκαν την κίνηση ενός γερμανικού κράνους πίσω από έναν τοίχο, σε απόσταση 250 μέτρων.[95] Ήταν απόγευμα και ο ήλιος, ο οποίος έδυε μπροστά τους, καθιστούσε δύσκολο να διακρίνουν σκιές και αντανακλάσεις. Ο Ντανίλοφ, που παρατηρούσε εκείνη τη στιγμή μέσω μιας διόπτρας, αναπήδησε ενθουσιασμένος πάνω από το χαράκωμα, φωνάζοντας: «Τον είδα!».[96]

---

[94] Antony Beevor, Στάλινγκραντ, Αθήνα 2004, σ. 423
[95] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 71
[96] Antony Beevor, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004, σ. 276

Το αμέσως επόμενο δευτερόλεπτο, ο άτυχος κομισάριος βρισκόταν στην άλλη πλευρά του ορύγματος, με μια βολίδα καρφωμένη στο στήθος του. Οι δύο σκοπευτές μελέτησαν το τραύμα του Ντανίλοφ, ώστε να εξαγάγουν ορισμένα συμπεράσματα για την κατεύθυνση και το ύψος, από το οποίο έβαλλε ο εχθρός. Οπωσδήποτε το κράνος ήταν ένα κλασικό τέχνασμα, κινούμενο από κάποιον βοηθό του Θόρβαλντ. Από τη φορά του τραύματος, ο Ζάιτσεφ αντιλήφθηκε πως ο συνταγματάρχης βρισκόταν χαμηλά, ευθεία μπροστά, σε απόσταση όχι μεγαλύτερη από δέκα μέτρα από τον τοίχο, όπου εμφανίσθηκε το κράνος, ώστε να μπορεί να δίνει προφορικές εντολές στον βοηθό του. Πού ήταν, όμως, κρυμμένος ο περίφημος αντίπαλός του;

Ο εντοπισμός του εχθρού Ας αφήσουμε τον Ζάιτσεφ να περιγράψει τις δραματικές εκείνες στιγμές: «Στα αριστερά, βρισκόταν ένα εγκαταλελειμμένο άρμα μάχης και στα δεξιά, υπήρχε ένα πολυβολείο. Πού ήταν; Στο άρμα; Όχι, ένας έμπειρος σκοπευτής δεν θα επέλεγε μια τέτοια θέση. Στο πολυβολείο ίσως; Ούτε εκεί, καθώς η θυρίδα του ήταν κλειστή. Μεταξύ του άρματος και του πολυβολείου υπήρχε ένα κομμάτι στρεβλωμένης χαλύβδινης πλάκας, που σκέπαζε έναν σωρό από χαλάσματα, στο κέντρο της πλατείας. Τοποθέτησα τον εαυτό μου στη θέση του εχθρού και σκέφτηκα ποια θέση θα ήταν η καλύτερη, προφανώς αυτή γιατί βάλλοντας από το εσωτερικό, δεν θα προδιδόταν από τη λάμψη της εκπυρσοκρότησης. Ναι, σίγουρα ήταν εκεί, κάτω από τον σωρό, στη μέση των δύο στρατοπέδων. Σκέφτηκα ότι έπρεπε να σιγουρευτώ. Τοποθέτησα ένα γάντι σε ένα μικρό ξύλο και το σήκωσα. Ακούστηκε ένας πυροβολισμός. Άφησα προσεχτικά το ξύλο στην ίδια θέση, απ' όπου το είχα σηκώσει και εξέτασα την τρύπα που είχε προκαλέσει η βολίδα στο γάντι. Η φορά της σήμαινε, ότι ο ναζί ήταν κάτω από τη χαλύβδινη πλάκα. «Εδώ είναι η οχιά μας», ψιθύρισε ο Κουλίκοφ.[97]

Η αναμονή του ελεύθερου σκοπευτή Ο Ζάιτσεφ περίμενε να νυχτώσει και αμέσως έθεσε σε ενέργεια το σχέδιό του. Φρόντισε να σφηνώσει χαμηλά στο τείχος του χαρακώματος ένα κενό βλήμα όλμου, μέσα από το οποίο θα σκόπευε με το όπλο του. Όταν ξημέρωσε, όλα ήταν έτοιμα. Επειδή περίμενε πως ο παρατηρητικός Θόρβαλντ θα υποψιαζόταν τη χρησιμότητα αυτού του «καλύμματος», διέταξε τον Κουλίκοφ να πυροβολήσει στα τυφλά και αμέσως μετά να σηκώσει το κράνος του πάνω από το χαράκωμα, για να δει, δήθεν, τα αποτελέσματα της βολής του. Αμέσως ακούσθηκε ένας υπόκωφος πυροβολισμός και μια κραυγή του Κουλίκοφ, την οποία θα ζήλευε και ένας έμπειρος ηθοποιός. Ο Ζάιτσεφ πρόλαβε να δει μια φευγαλέα λάμψη μέσα από την

[97] Mazower Mark, Hitler's New Order, 1939-45. Diplomacy and Statecraft, New York 1982, σελ. 39

κρυψώνα, την οποία είχε υποπτευθεί. Πυροβόλησε και αυτός με τη σειρά του, σκοπεύοντας λίγο υψηλότερα από το σημείο όπου εντόπισε τη λάμψη. Ακολούθησε μια πολύωρη αναμονή. Οι δύο Σοβιετικοί περίμεναν τη νύκτα, μέχρι να τολμήσουν να κινηθούν ως την κρυψώνα του Θόρβαλντ, όπου βρήκαν τον συνταγματάρχη νεκρό. Η βολίδα του Ζάιτσεφ τον είχε κτυπήσει ανάμεσα στα μάτια και του είχε διαλύσει το κρανίο. Ο Γερμανός εκπαιδευτής είχε παραβιάσει τον πρώτο κανόνα, τον οποίο δίδασκε στους μαθητές του: «ένας ελεύθερος σκοπευτής, δεν βάλλει ποτέ πολλές φορές από την ίδια θέση».[98]

[98] Antony Beevor, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004, σ. 268

Γ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

3.1 Η ρωσική κοινωνία και πολιτεία κατά τη διάρκεια αλλά και μετά τη μάχη του Στάλινγκραντ

Η πόλη του Στάλινγκραντ δεν αποτελούσε τίποτε άλλο από ένα νεκροταφείο. Μια πόλη φάντασμα. Ένα σωρό από ερείπια μέσα στα οποία κείτονταν εκατοντάδες χιλιάδες νεκροί πολίτες και στρατιώτες. Ο Grossman περιέγραψε τα σωρούς από τα χαλάσματα σαν κάτι απόκοσμο που ακόμα και κάποιος με την εμπειρία του πολέμου δεν άντεχε να το αντιμετωπίσει. Οι κρατήρες από τις βόμβες πολλές φορές έφταναν σε τέτοιο βάθος που ούτε το φως του ήλιου δεν μπορούσε να φτάσει τον πάτο τους.[99]

Οι νεκροί από τις καθημερινές μάχες απλά στοιβάζονταν όπου μπορούσαν να στοιβαχτούν χωρίς να καλύπτονται με αποτέλεσμα να γίνονται εστία μικροβίων και να μολύνονται και οι υγιείς στρατιώτες και πολίτες. Στα υποτιθέμενα νοσοκομεία που πρόχειρα είχαν στηθεί τα πράγματα έμοιαζαν ακόμα χειρότερα και από το ίδιο το μέτωπο. Η κατάστασή τους ήταν τραγική. Οι γιατροί παρακολουθούσαν ανήμποροι την εξάπλωση μυκήτων πάνω στις σαπισμένες σάρκες. Δεν είχαν ούτε τα απαραίτητα χειρουργικά εργαλεία για να προβούν σε επεμβάσεις. Οι υγειονομικές συνθήκες ήταν ανεκδιήγητες. Το βράδυ δεν είχαν ούτε λάμπες και δεν μπορούσαν αν σηκωθούν τη νύχτα. Οι νοσοκόμοι ήταν λίγοι και δεν επαρκούσαν για τον τεράστιο αριθμό τραυματιών.

[99] Antony Beevor, Στάλινγκραντ, Αθήνα 2004, σ. 528

Οι σοβιετικές αρχές δεν μπορούσαν να βοηθήσουν καθόλου. Δεν υπήρχε συσσίτιο ακόμα και σε σημεία υπό του πλήρους ελέγχου του σοβιετικού στρατού. Πολλοί ήταν αυτοί που μετά το πέρας μια μάχης αναζητούσαν απεγνωσμένα στα πτώματα λίγο φαγητό με κόστος τις περισσότερες φορές της ζωής τους. Οι πιθανότητες για να επιζήσει ο γηγενής πληθυσμός μέσα στα ερείπια της άλλοτε πανέμορφης πόλης του Βόλγα ήταν λιγοστές. Η θέληση για ζωή έπαιζε τον ίδιο σημαντικό ρόλο και για αυτούς που οδηγούνταν στα στρατόπεδα αιχμαλώτων. Ήταν αυτοί που ο Weinert περιέγραψε σαν «φαντάσματα με κουρέλια που κούτσαιναν και έσερναν τα πόδια τους» ακολουθώντας τον μπροστινό τους.[100] Μόλις τα κορμιά τους ζεσταίνονταν και ίδρωναν από τη μακρά πορεία, άρχιζαν να νιώθουν τις ψείρες πιο ενεργητικές. Μερικοί άμαχοι τους άρπαζαν τις κουβέρτες από τις πλάτες, τους έφτυναν στο πρόσωπο ή τους πετούσαν πέτρες. Η πιο ασφαλής θέση ήταν είτε στην αρχή της φάλαγγας ή, ακόμα καλύτερα, κοντά σε κάποιον φρουρό. Κάποιοι στρατιώτες που τους προσπερνούσαν, αντίθετα με τις διαταγές του Κόκκινου Στρατού, έριχναν μερικές τουφεκιές για πλάκα εναντίον των αιχμαλώτων, όπως ακριβώς είχαν κάνει οι Γερμανοί στρατιώτες στις φάλαγγες τα)ν αιχμαλώτων του Κόκκινου Στρατού το 1941.[101]

[100] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 34
[101] Antony Beevor, Στάλινγκραντ, Αθήνα 2004, σ. 528

Οι πιο τυχεροί οδηγούνταν κατευθείαν σε ένα από τα καθορισμένα στρατόπεδα συγκέντρωσης της περιοχής, αν και οι αποστάσεις στις οποίες βρίσκονταν ήταν πολύ διαφορετικές. Αυτοί από το βόρειο θύλακο, για παράδειγμα, πορεύονταν πάνω από δώδεκα μίλια για τη Dubovka, βόρεια του Στάλινγκραντ. Τους έπαιρνε δύο ημέρες. Κατά τη διάρκεια της νύχτας μαντρώνονταν σε ερείπια κτιρίων που δεν είχαν σκεπές τα είχε καταστρέψει η Λουφτβάφε, όπως συνήθιζαν να τους θυμίζουν οι φρουροί.

Χιλιάδες, ωστόσο, αναγκάστηκαν να πραγματοποιήσουν κάτι που μπορεί να χαρακτηριστεί μονάχα ως πορεία θανάτου. Χωρίς φαγητό και νερό, με θερμοκρασίες ανάμεσα στους -25°C και -30°C, ακολουθούσαν μια διαδρομή γεμάτη στροφές από το φαράγγι του Tsaritsa, μέσω του Gumrak και του Gorodishche, για να φτάσουν τελικά την πέμπτη ημέρα στην Beketovka. Ανά διαστήματα άκουγαν πυροβολισμούς στον παγωμένο αέρα. Άλλο ένα θύμα είχε καταρρεύσει πάνω στο χιόνι αφού αδυνατούσε να συνεχίσει. Η δίψα ήταν εξίσου επικίνδυνη όσο και η αδυναμία από την πείνα. Σπάνια έβρισκαν καταφύγιο τη νύχτα, έτσι οι αιχμάλωτοι κοιμούνταν αγκαλιασμένοι πάνω στο χιόνι. Πολλοί ξυπνούσαν και έβρισκαν, εκεί δίπλα, τους συντρόφους τους νεκρούς, παγωμένους και κοκαλωμένους. Προσπαθώντας να εμποδίσουν αυτό το φαινόμενο, κάποιος έμενε άγρυπνος και ξυπνούσε τους υπόλοιπους μετά από μισή ώρα. Ύστερα κινούνταν όλοι, όσο μπορούσαν πιο ζωηρά, για να τονώσουν την κυκλοφορία του αίματος. Ούτε που τολμούσαν να ξαπλώσουν κάτω. Επιχειρώντας να κοιμηθούν σαν τα άλογα, στέκονταν σε ομάδες με μια κουβέρτα πάνω από τα κεφάλια τους για να κατακρατούν λίγη ζέστη από τις αναπνοές τους.[102]

Το πρωί δεν έφερνε ανακούφιση αλλά τρόμο για την επικείμενη πορεία. «Οι Ρώσοι είχαν πολύ απλές μεθόδους» παρατήρησε ένας υπολοχαγός που επέζησε. «Όσοι μπορούσαν να περπατήσουν συνέχιζαν την πορεία. Όσοι δεν μπορούσαν, είτε λόγω των τραυμάτων είτε επειδή ήταν άρρωστοι, τους εκτελούσαν ή τους άφηναν χωρίς τροφή να πεθάνουν». Μόλις αντιλήφθηκε γρήγορα αυτή τη βάρβαρη λογική, ο υπολοχαγός ήταν έτοιμος να ανταλλάξει με μια Ρωσίδα αγρότισσα στη νυχτερινή στάση το μάλλινο πουλόβερ του για γάλα και ψωμί, γιατί ήξερε ότι αλλιώς θα κατέρρεε την επόμενη ημέρα. «Ξεκινήσαμε με 1.200 άνδρες», θυμάται ένας στρατιώτης της 305ης Μεραρχίας Πεζικού, «και μόνο το ένα δέκατο, περίπου εκατόν είκοσι άνδρες, ήταν ακόμα ζωντανοί όταν φτάσαμε στη Beketovka». Η πύλη του κυρίως στρατοπέδου

[102] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 88

στην Beketovka ήταν μια ακόμα είσοδος που θα άξιζε να φέρει την επιγραφή: «Εγκαταλείψτε κάθε ελπίδα όσοι εισέρχεστε εδώ».[103]

Κατά την άφιξή τους οι φύλακες έψαχναν τους αιχμαλώτους για πολύτιμα αντικείμενα, ακόμα μια φορά, και μετά τους κρατούσαν όρθιους για να τους «καταχωρήσουν». Σύντομα οι κρατούμενοι θα διαπίστωναν ότι η ορθοστασία έξω στο κρύο επί ώρες, και η παράταξη σε ομάδες των πέντε για την «παρέλαση καταμέτρησης», θα ήταν η καθημερινή ποινή τους. Αφού η NKVI) είχε πραγματοποιήσει μια πρώτη διαδικασία, τους οδηγούσαν σε ξύλινες καλύβες όπου τους στρίμωχναν, σαράντα ή πενήντα σε ένα δωμάτιο, «σαν σαρδέλες σε βαρέλι» όπως διηγήθηκε ένας επιζών. Στις 4 Φεβρουαρίου, ένας αξιωματικός της NKVD παραπονέθηκε στο Αρχηγείο του Μετώπου Ντον ότι η κατάσταση ήταν «εξαιρετικά κρίσιμη». Τα στρατόπεδα της Beketovka είχαν δεχθεί 50.000 αιχμαλώτους «συμπεριλαμβανομένων τραυματιών και αρρώστων».

Οι αρχές της NKVI) στο στρατόπεδο είχαν χιλιάδες προβλήματα. Καθώς δεν διέθεταν μεταφορικά μέσα, χρειάστηκε να εκλιπαρήσουν το στρατό για ένα φορτηγό. Το νερό έφθανε συνήθως στο στρατόπεδο σε σιδερένια βαρέλια πάνω σε κάρα τα οποία έσερναν καμήλες. Ένας Αυστριακός γιατρός κατέγραψε την πρώτη
του εντύπωση: «Τίποτα να φας, τίποτα να πιείς, το βρωμερό χιόνι και ο πάγος στο χρώμα των ούρων ήταν η μόνη ανακούφιση στην αβάσταχτη αυτή δίψα... Κάθε πρωί περισσότερα πτώματα». Μετά από δύο ημέρες οι Ρώσοι τους πρόσφεραν ένα είδος «σούπας» που δεν ήταν τίποτε άλλο από ένα σακί πίτουρο βουτηγμένο σε ζεστό νερό. Οι αιχμάλωτοι, οργισμένοι με την κατάσταση που επικρατούσε, έξυναν τα σώματά τους και πετούσαν χούφτες από ψείρες στους φύλακες. Αυτού του είδους οι διαμαρτυρίες προκάλεσαν εκτελέσεις μετά από συνοπτικές διαδικασίες.[104]

Ήδη από την αρχή οι σοβιετικές αρχές ξεκίνησαν να χωρίζουν τους αιχμαλώτους πολέμου, αρχικά ανά εθνικότητα και μετά σύμφωνα με τα πολιτικά τους πιστεύω. Στους Ρουμάνους, τους Ιταλούς και στους Κροάτες αιχμαλώτους πολέμου είχε δοθεί το προνόμιο να δουλεύουν στις κουζίνες, εκεί όπου οι Ρουμάνοι, συγκεκριμένα, άρχισαν να παίρνουν εκδίκηση από τους πρώην συμμάχους τους. Πίστευαν πως οι Γερμανοί, όχι μόνο τους είχαν εμπλέξει σε αυτήν την κόλαση αλλά τους είχαν κόψει τις προμήθειες στο Kessel για να σιτίζουν καλύτερα τους δικούς τους στρατιώτες.

---

[103] Antony Beevor, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004, σ. 532

[104] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 91

Συμμορίες Ρουμάνων επιτίθονταν στους Γερμανούς και τους άρπαζαν την τροφή που μετέφεραν για τους υπόλοιπους με τους οποίους μοιράζονταν την καλύβα. Οι Γερμανοί, για να αντιδράσουν, έστελναν συνοδείες έτσι ώστε να φυλάνε όσους μετέφεραν φαγητό. «Μετά ήρθε ένα άλλο πλήγμα» κατέγραψε ένας αρχισμηνίας της Λουφτβάφε. «Οι σύντροφοι μας, οι Αυστριακοί, σταμάτησαν να είναι Γερμανοί. Αποκαλούσαν τους εαυτούς τους «Austritsy», ελπίζοντας σε μια καλύτερη μεταχείριση - όπως και συνέβη»[105]. Οι Γερμανοί ένιωθαν πικρία επειδή «όλη η ενοχή του πολέμου έπεφτε πάνω σε εμάς που παραμέναμε "Γερμανοί"», ειδικά από τη στιγμή που οι Αυστριακοί, με μια ενδιαφέρουσα αλλαγή λογικής, έτειναν να κατηγορούν τους Πρώσους στρατηγούς αντί τον Αυστριακό Χίτλερ για τη δυσάρεστη κατάστασή τους.
Ο αγώνας για επιβίωση παρέμενε κυρίαρχος. «Κάθε πρωί οι νεκροί αφήνονταν έξω από τον καταυλισμό» έγραψε ένας αξιωματικός των τεθωρακισμένων. Ομάδες αιχμαλώτων στοίβαζαν τα γυμνά παγωμένα πτώματα σε μια ατελείωτη γραμμή στη μια πλευρά του στρατοπέδου. Ένας γιατρός υπολόγισε ότι το «βουνό των πτωμάτων» της Beketovka ήταν «περίπου εκατό μέτρα σε μάκρος και δύο σε ύψος».[106] Πέθαιναν το λιγότερο πενήντα με εξήντα άνδρες κάθε ημέρα, υπολόγισε ένας ανθυπασπιστής της Λουφτβάφε. «Είχαμε στερέψει από δάκρυα» έγραφε αργότερα. Ένας άλλος αιχμάλωτος, τον οποίο οι Ρώσοι χρησιμοποιούσαν ως διερμηνέα, κατάφερε αργότερα να ρίξει μια ματιά στον «κατάλογο θανάτων». Σημείωνε τότε ότι μέχρι τις 21 Οκτωβρίου του 1943 είχαν πεθάνει μόνο στην Beketovka 45.200 άνδρες. Μια έκθεση της NKVI) αναγνωρίζει ότι σε όλα τα στρατόπεδα του Στάλινγκραντ είχαν πεθάνει 55.228 αιχμάλωτοι μέχρι τις 15 Απριλίου, αλλά κανείς δεν ξέρει πόσοι είχαν αιχμαλωτιστεί στο χρονικό διάστημα μεταξύ της Επιχείρησης ΟΥΡΑΝΟΣ και της τελικής παράδοσης. «Η πείνα», παρατήρησε ο δρ. Dibold, «άλλαξε την ψυχή και το χαρακτήρα, ορατά στη συμπεριφορά και αόρατα στις σκέψεις των ανδρών». Οι Γερμανοί καθώς και οι Ρουμάνοι στρατιώτες κατέφυγαν στον κανιβαλισμό για να κρατηθούν στη ζωή. Έβραζαν λεπτές φέτες που έκοβαν από τα παγωμένα πτώματα. Το τελικό προϊόν το πρόσφεραν στους άλλους ως «κρέας καμήλας». Αυτοί που το έτρωγαν αναγνωρίζονταν αμέσως επειδή η επιδερμίδα τους έπαιρνε αμέσως λίγο κόκκινο χρώμα, αντί για την γκριζοπράσινη χλομάδα των υπολοίπων. Τέτοια κρούσματα καταγράφηκαν και σε άλλα στρατόπεδα μέσα και γύρα) από το Στάλινγκραντ, ακόμα

[105] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 439
[106] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 123

και σε ένα στρατόπεδο το οποίο στέγαζε αιχμαλώτους που είχαν συλληφθεί κατά τη διάρκεια της Επιχείρησης ΟΥΡΑΝΟΣ[107]. Μια σοβιετική πηγή ισχυρίζεται ότι «μόνο υπό την απειλή των όπλων συγκρατούνταν οι αιχμάλωτοι από αυτή τη βαρβαρότητα». Οι αρχές παρήγγειλαν περισσότερα τρόφιμα αλλά η ανικανότητα και η διαφθορά του συστήματος άμβλυνε κάθε μέτρο.

Οι συσσωρευμένες παρενέργειες από την εξάντληση, το κρύο, τις αρρώστιες και την ασιτία στερούσε την ανθρωπιά από τους αιχμαλώτους και με άλλους τρόπους. Με τη δυσεντερία να κυριαρχεί, αυτοί που κατέρρεαν και έπεφταν μέσα στην κολασμένη τρύπα των αποχωρητηρίων αφήνονταν μέσα να πνιγούν, ακόμα κι αν ήταν ζωντανοί. Λίγοι είχαν τη δύναμη ή τη θέληση να τους τραβήξουν έξω. Η τρομακτική τους μοίρα εκεί κάτω αγνοούνταν. Η ανάγκη των υπολοίπων που υπέφεραν από δυσεντερία να χρησιμοποιήσουν τα αποχωρητήρια ήταν πολύ πιο επείγουσα.

Περιέργως, τα αποχωρητήρια έσωσαν τη ζωή ενός νεαρού υπολοχαγού, ενός Κόμη, του οποίου η οικογένεια είχε αρκετά κάστρα και παλάτια. Άκουσε, κατά τύχη, έναν στρατιώτη να λέει κάτι στην πολύ αναγνωρίσιμη διάλεκτο της περιοχής του και γρήγορα τον φώναξε και τον ρώτησε από πού καταγόταν. Ο στρατιώτης του είπε το όνομα ενός κοντινού χωριού. «Και εσύ ποιος είσαι και από πού;» τον ρώτησε. Ο αξιωματικός του είπε. «Ω, ναι» γέλασε ο στρατιώτης. «Ξέρω. Σε έβλεπα να περνάς με την κόκκινη σπορ Μερσεντές σου, πηγαίνοντας για κυνήγι λαγού. Λοιπόν, εδώ είμαστε μαζί. Αν πεινάς, ίσως μπορώ να βοηθήσω». Είχαν διαλέξει το στρατιώτη για νοσοκόμο του νοσοκομείου της φυλακής και επειδή τόσοι πολλοί τρόφιμοι πέθαιναν πριν μπορέσουν να φάνε τη μερίδα του ψωμιού τους, κατάφερνε να γεμίζει μια σακούλα από απομεινάρια ψωμιού για να τα μοιράζεται με τους άλλους μετά το τέλος κάθε βάρδιας. Αυτή η τελείως αναπάντεχη συνάντηση έσωσε τη ζωή του νεαρού Κόμη.

Η επιβίωση πολλές φορές λειτουργούσε αντίθετα με τις προσδοκίες. Οι πρώτοι που πέθαιναν ήταν γενικά οι πιο εύσωμοι και πιο δυνατοί. Οι μικροκαμωμένοι και αδύνατοι είχαν τις περισσότερες πιθανότητες επιβίωσης. Τόσο στο Kessel όσο και αργότερα στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, το πενιχρό συσσίτιο αποτελούσε εγγύηση επιβίωσης μόνο για τους πιο υγιείς καθώς δεν προ-βλέπονταν αυξομειώσεις στις μερίδες ανάλογα με τη σωματική ανάπτυξη των ατόμων. Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι στα ρωσικά στρατόπεδα εργασίας μόνο τα άλογα ταΐζονταν ανάλογα με το μέγεθος τους.[108]

---

[107] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 439

[108] Antony Beevor, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004, σ. 596

Κατά την άνοιξη, οι σοβιετικές αρχές άρχισαν να αναδιοργανώνουν τον πληθυσμό των αιχμαλώτων πολέμου της περιοχής. Συνολικά σχεδόν 235.000 αιχμάλωτοι κρατούνταν σε περίπου είκοσι στρατόπεδα και νοσοκομεία στην περιοχή. Ανάμεσά τους ήταν πρώην μέλη της 6ης Στρατιάς και της 4ης Μεραρχίας Τεθωρακισμένων αλλά και οι αιχμάλωτοι της δεκεμβριανής επιχείρησης απεγκλωβισμού του Manstein, καθώς επίσης Ρουμάνοι και άλλοι σύμμαχοι στρατιώτες.

Οι στρατηγοί ήταν εκείνοι που έφυγαν πρώτοι. Προορισμός τους ήταν ένα στρατόπεδο κοντά στη Μόσχα. Αναχώρησαν με αυτό που οι νεότεροι αξιωματικοί αποκαλούσαν κυνικά το «Λευκό Τρένο», επειδή τα βαγόνια του ήταν πολύ αναπαυτικά. Μεγάλη πικρία προκάλεσε το γεγονός ότι αυτοί που είχαν δώσει διαταγή για αγώνα μέχρι τέλους, όχι μόνο είχαν παρ' όλ' αυτά επιζήσει, άλλα τώρα ζούσαν κάτω από ασυγκρίτως καλύτερες συνθήκες από τους άνδρες τους. «Είναι καθήκον ενός στρατηγού να παραμείνει με τους άνδρες του», παρατήρησε ένας υπολοχαγός, «όχι να φεύγει με μια κλινάμαξα». Οι πιθανότητες επιβίωσης εξαρτιούνταν αποκλειστικά από το βαθμό. Πέθανε πάνω από το 95% των στρατιωτών και των υπαξιωματικών, το 55% των κατώτερων αξιωματικών και μόλις το 5% των ανώτερων αξιωματικών. Όπως είχαν παρατηρήσει οι ξένοι δημοσιογράφοι, λίγοι από τους ανώτερους αξιωματικούς είχαν δείξει σημάδια ασιτίας μετά την παράδοση, έτσι το ανοσοποιητικό τους σύστημα δεν είχε αποδυναμωθεί όπως των ανδρών τους. Η προνομιακή μεταχείριση των στρατηγών υπήρξε, ωστόσο, μια αποκαλυπτική μαρτυρία για το σεβασμό στην ιεραρχία που επικρατούσε στη Σοβιετική Ένωση.[109]

Λίγοι αξιωματικοί στάλθηκαν σε στρατόπεδα στην περιοχή της Μόσχας, όπως στο Lunovo, το Krasnogorsk και το Suzdal. Όσοι επιλέχτηκαν για «αντιφασιστική εκπαίδευση» στάλθηκαν στο οχυρωμένο μοναστήρι της Yelabuga, ανατολικά του Καζάν. Οι συνθήκες κατά τη μεταφορά σίγουρα δεν ήταν του επιπέδου που παρέχονταν στους στρατηγούς. Από τους 1.800 άνδρες μιας φάλαγγας το Μάρτιο, οι 1.200 πέθαναν. Εκτός από τον τύφο, είχαν κάνει πλέον την εμφάνισή τους και περιστατικά ίκτερου, διφθερίτιδας, σκορβούτου, υδρωπικίας και φυματίωσης. Μέχρι να μπει για τα καλά η άνοιξη, οι περιπτώσεις ελονοσίας είχαν ανέβει κατακόρυφα.[110]

Η διασπορά των στρατιωτών και των κατώτερων αξιωματικών ήταν αξιοσημείωτη: 20.000 στάλθηκαν στο Bekabad, ανατολικά της Τασκένδης, 2.500 στο Volsk,

---

[109]Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 123

[110] Πολεμικό ημερολόγιο της 6ης στρατιάς, BA-MA, RH20-6, 10 Οκτ., 1942, σ. 199

βορειοανατολικά του Saratov, 5.000 κατά μήκος του Βόλγα στο Αστραχάν, 2.000 στο Usman, βόρεια του Βορόνεζ, και άλλοι στο Basyanovsky, βόρεια του Sverdlovsk, στο Oranky κοντά στο Gorky και επίσης στο Karaganda.

Κατά την καταγραφή των αιχμαλώτων πριν την αναχώρησή τους, πολλοί δήλωναν ως επάγγελμα «αγροτικός εργάτης», με την ελπίδα ότι θα τους έστελναν σε φάρμες. Οι μανιακοί καπνιστές μάζευαν κοπριά από τις καμήλες και την αποξήραιναν για να έχουν κάτι να καπνίζουν στο ταξίδι. Μετά την εμπειρία της Beketovka ήταν σίγουροι ότι τα χειρότερα είχαν περάσει και η προοπτική της μετακίνησης και της αλλαγής είχε τη δική της αίγλη. Σύντομα θα ανακάλυπταν ότι έκαναν λάθος. Κάθε βαγόνι του τρένου μέσα στο οποίο στριμώχνονταν μέχρι και εκατό άνδρες είχε για αφοδευτήριο μια και μοναδική τρύπα στο κέντρο του πατώματος.

Το κρύο ήταν ακόμα ανυπόφορο αλλά η δίψα ήταν πάλι η χειρότερη οδύνη. Μπορεί να τους έδιναν ξερό ψωμί και παστά ψάρια για φαΐ, αλλά το νερό που τους μοίραζαν ήταν ελάχιστο. Ήταν τόσο απελπισμένοι, που έγλειφαν την υγρασία από τα παγωμένα μεταλλικά εξαρτήματα του βαγονιού. Στις στάσεις, όταν τους επέτρεπαν να βγουν από το τρένο, οι άνδρες δεν μπορούσαν να αντισταθούν στον πειρασμό και άρπαζαν μια χούφτα χιόνι για να τη βάλουν στο στόμα τους. Πολλοί πέθαναν από αυτό, συνήθως τόσο ήσυχα που οι σύντροφοι τους δεν το έπαιρναν είδηση παρά μόνο αργότερα. Τα πτώματά τους στοιβάζονταν δίπλα στη συρόμενη πόρτα του βαγονιού, έτοιμα για ξεφόρτωμα. "Skolko kaputt?". Οι Σοβιετικοί φύλακες φώναζαν σε κάθε στάση σε σπαστά γερμανικά: «Πόσοι νεκροί;»[111]

Μερικά ταξίδια διαρκούσαν μέχρι και είκοσι πέντε ημέρες. Οι διαδρομές μέσω του Saratov και στη συνέχεια μέσα από το Ουζμπεκιστάν στο Bekabad συγκαταλέγονταν ανάμεσα στις χειρότερες. Σε ένα βαγόνι μόνο οκτώ άνδρες από τους εκατό έμειναν ζωντανοί. Όταν τελικά οι αιχμάλωτοι έφτασαν στο στρατόπεδο υποδοχής, μπροστά στην οροσειρά των Παμίρ, διαπίστωσαν ότι το στρατόπεδο είχε κατασκευαστεί αρχικά για τη δημιουργία ενός υδροηλεκτρικού φράγματος εκεί κοντά. Η ανακούφισή τους όταν άκουσαν ότι θα τους ξεψείριζαν σύντομα μετατράπηκε σε απογοήτευση. Τους ξύρισαν πρόχειρα παντού, κάτι που «μπορούσε να συγκριθεί μόνο με κούρεμα προβάτων» και μετά τους ψέκασαν με σκόνη. Μερικοί πέθαναν από τα πρωτόγονα χημικά που χρησιμοποιούνταν.[112]

---

[111] Πολεμικό ημερολόγιο της 6ης στρατιάς, BA-MA, RH20-6, 10 Οκτ., 1942, σ. 199

[112] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 12

Δεν υπήρχαν καλύβες για να μείνουν, μονάχα υπόγεια καταφύγια. Αλλά η χειρότερη έκπληξη που τους περίμενε ήταν ένας Γερμανός δεκανέας ο οποίος είχε αυτομολήσει στους Σοβιετικούς και εκτελούσε χρέη διοικητή φρουράς. «Κανένας Ρώσος δεν μου είχε φερθεί με τέτοια βαναυσότητα» έγραφε ο ίδιος αιχμάλωτος.[113] Ευτυχώς, η μετακίνηση ανάμεσα στα στρατόπεδα σε αυτό το γκούλαγκ ήταν συχνή. Από το Bekabad πολλοί πήγαν στο Kokarit ή, καλύτερα απ' όλα, στο Chuama, όπου υπήρχαν πολύ καλύτερες ιατρικές εγκαταστάσεις, ακόμα και μια πρόχειρη αυτοσχέδια πισίνα. Οι Ιταλοί αιχμάλωτοι εκεί ήταν ήδη καλά οργανωμένοι, έπιαναν ακόμη και σπουργίτια για συμπλήρωμα στη σούπα.

Αυτοί που έμειναν πίσω στο Στάλινγκραντ έμαθαν ότι το στρατόπεδο συγκέντρωσης στο Krasnoarmeysk είχε μετατραπεί σε στρατόπεδο καταναγκαστικών έργων. Το φαγητό μπορεί να είχε βελτιωθεί με kasha και ψαρόσουπα, αλλά η δουλειά 'ήταν πολλές φορές επικίνδυνη. Όταν έφτασε η άνοιξη, πολλοί από αυτούς βοήθησαν στην ανέλκυση των πλοιαρίων του στολίσκου του Βόλγα που είχαν βυθίσει η Λουφτβάφε και ο γερμανικός στρατός. Ένας Ρώσος διευθυντής ναυπηγείου, συγκλονισμένος από τον αριθμό των αιχμαλώτων που πέθαναν σε αυτό το έργο, πριν το πει στην κόρη του, την έβαλε να ορκιστεί ότι δεν θα έλεγε τίποτα πουθενά.[114]

---

[113] Antony Beevor, Στάλινγκραντ, Αθήνα 2004, σ. 350
[114] Antony Beevor, Στάλινγκραντ, Αθήνα 2004, σ. 460

Ο έλεγχος της NKVD στο Στάλινγκραντ δεν είχε χαλαρώσει. Οι Γερμανοί αιχμάλωτοι οι οποίοι δούλευαν και στις δύο όχθες του Βόλγα είχαν παρατηρήσει ότι το πρώτο κτίριο στην πόλη που επισκευαζόταν ήταν το Αρχηγείο της NKVD. Αμέσως δημιουργήθηκαν απ' έξω ουρές από γυναίκες που κρατούσαν[115] δέματα με φαγητό για τους συγγενείς τους οι οποίοι είχαν συλληφθεί. Οι στρατιώτες της 6ης Στρατιάς μάντεψαν ότι και εκείνοι θα βρίσκονταν φυλακισμένοι εκεί για πολλά χρόνια. Ο Μολότοφ επιβεβαίωσε αργότερα τους φόβους τους, όταν εξήγγειλε ότι κανένας Γερμανός αιχμάλωτος δεν θα έβλεπε το σπίτι του μέχρις ότου το Στάλινγκραντ ανοικοδομούνταν.[116]

[115]Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 131
[116] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 133

3.2 Ο αντίκτυπος της μάχης του Στάλινγκραντ στην ελληνική κοινωνία

Η μάχη του Στάλινγκραντ δεν σταμάτησε μόνο τη γερμανική λαίλαπα. Αναπτέρωσε το ηθικό των συμμάχων, έδειξε σημάδια καταστολής του ναζισμού και μετέφερε ελπιδοφόρα μηνύματα στις γερμανοκατεκτημένες περιοχές. Ένα όμως από τα πιο σημαντικά αποτελέσματα της νίκης του σοβιετικού στρατού στο Στάλινγκραντ ήταν ο αντίκτυπος της μεγάλης αυτής νίκης στην Ελλάδα.[117]

Τον Ιούλιο και Αύγουστο του 1943 φαίνεται ο κόκκινος στρατός να παραδίδει μαθήματα ήθους, αυτοθυσίας και απαράμιλλης δύναμης. Οι νίκες διαδέχονται η μία την άλλη και ο γερμανικός στρατός δεν μπορεί να σταματήσει τους φορτωμένους συναισθηματικά και ηθικά στρατιώτες του σοβιετικού μετώπου.[118] Η νίκη του Στάλινγκραντ, του Κούρσκ άσκησαν ευνοϊκότατη επίδραση στην Ελλάδα. Παρατηρήθηκε μια μεγάλη άνοδος του απελευθερωτικού κινήματος, το οποίο πυροδότησε τον ένοπλο αγώνα. Ο ελληνικός στρατός φαίνεται να ελπίζει και αυτός σε μεγάλες νίκες έναντι του μεγάλου ναζιστικού στρατού, που και στο παρελθόν είχε πληγώσει αρκετές φορές. Το κίνημα λοιπόν περνά σε μια ανώτερη φάση, πολύ πιο οργανωμένη με απώτερο στόχο την απελευθέρωση της χώρας από την μπότα του κατακτητή.

---

[117] Mayers David, The Ambassadors and America's Soviet Policy, Νέα Υόρκη 1995, σελ. 145
[118] Antony Beevor, Στάλινγκραντ, Αθήνα 2004, σ. 561-569

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η μάχη στο Στάλινγκραντ αποτέλεσε αδιαμφισβήτητα μια από τις πιο ιστορικές μάχες όλων των εποχών. Η σημασία της ήταν τόσο καθοριστική για την έκβαση του πολέμου και την τύχη της Ευρώπης που όλα τα μάτια εκείνης της εποχής ήταν στραμμένα πάνω στους γενναίους πολεμιστές της ηρωικής αυτής πόλης.

Πλέον μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα πως ο Χίτλερ δεν περίμενε μια τόσο σθεναρή αντίσταση σε μια τόσο μικρή πόλη του Βόλγα. Μια ερειπωμένη πόλη, που δεν είχε κάτι σύμφωνα με αυτόν που άξιζε να σωθεί. Για το σοβιετικό στρατό όμως, η πόλη του Στάλινγκραντ ήταν μια ευκαιρία να αποδείξουν την ανδρεία τους και πως η μπότα του κατακτητή δεν μπορεί να πατήσει στο ιερό όπως έλεγαν χώμα τους. Η ρωσική προπαγάνδα σε συνδυασμό με τις μεγάλες νίκες του σοβιετικού στρατού έδωσαν φτερά ώθησης σε αυτή την προσπάθεια και οι νίκες διαδέχονταν η μία την άλλη. Ο γερμανικός στρατός φάνηκε ανίκανος να αντιμετωπίσει εκτός από το ρωσικό στρατό και το ρωσικό χειμώνα. Άργησαν πολύ να μπουν μέσα στην πόλη και δεν μπορούσαν να ξεφύγουν από αυτή. Ουσιαστικά ήταν πολιορκημένοι μέσα στην ίδια τους πολιορκία. Όσο και να βομβάρδιζαν, να ασκούσαν την δική τους προπαγάνδα, να βασάνιζαν Ρώσους αιχμαλώτους, να χρησιμοποιούσαν τις εξαιρετικές μηχανές πολέμου που διέθεταν, δεν μπορούσαν σε καμία περίπτωση να πετύχουν το μεγαλόπνοο σχέδιο του Χίτλερ. Πώς θα μπορούσαν άλλωστε όταν έχουν να αντιμετωπίσουν ένα κίνητρο όπως των σοβιετικών στηριγμένο πάνω στην ελευθερία και την αγάπη για την πατρίδα τους.

Βέβαια δεν ήταν όλα καλά και όμορφα για το σοβιετικό στρατό. Είχε τεράστιες απώλειες, σε σημείο που και οι ίδιοι τους ανώτεροι πολλές φορές τους πυροβολούσαν για να μην υποχωρήσουν, γεγονός αποτρεπτικό. Είχαν να αντιμετωπίσουν την οργή ενός ψυχικά διαταραγμένου ηγέτη των Γερμανών με εμμονές, αλλά και του δικού τους ηγέτη του Στάλιν. Φάνηκαν όμως πιο αποφασισμένοι να κερδίσουν αυτή τη μάχη. Το ότι πολεμούσαν στον τόπο τους τους έδωσε ένα μεγάλο πλεονέκτημα για τη νίκη. Ήξεραν το τσουχτερό κρύο του Δεκέμβρη, την έλλειψη πόρων και μπόρεσαν να ελιχθούν καλύτερα και πιο αποτελεσματικά.

Ένα όμως από μεγαλύτερα θετικά αποτελέσματα αυτής της νίκης ήταν και ο αντίκτυπός της στην Ελλάδα. Η ελληνική κοινωνία παρατηρεί ένα έθνος πολύ κοντά στο δικό της να μάχεται, να αντιστέκεται και παρά τις όλες αντιξοότητες να βγαίνει νικητής. Όλες οι πιθανότητες ήταν πάντα με τους Γερμανούς και όχι με τους Ρώσους.

Έτσι κι εδώ όλες οι πιθανότητες ήταν με την τεράστια δύναμη του Χίτλερ. Πριν λοιπόν την μάχη το ελληνικό έθνος και η κοινωνία έμοιαζαν μουδιασμένοι. Σαν να είχε χαθεί η ελπίδα για ελευθερία ή έστω για μια ύστατη προσπάθεια ενάντια σε αυτό το μολυσματικό νόσημα που άκουγε στο όνομα γερμανική κατοχή. Στην είδηση όμως ότι η Ρωσία κέρδισε άρχισαν να εμψυχώνονται οι ελληνικές πολεμικές μονάδες και πιστεύουν όλο και περισσότερο στη νίκη και την αντίσταση. Έτσι πράγματι κι έγινε. Άρχισαν αντιστασιακές οργανώσεις να προκαλούν καθημερινά πλήγματα στη γερμανική δύναμη. Στην αρχή μικρά αλλά αργότερα μεγάλα και με πιο συχνή ένταση.

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Διαδικτυακό υλικό, «αφιέρωμα σαν σήμερα» πρόσβαση στις 6/6/2018 19:18
- https://www.youtube.com/watch?v=z7I-npPypUw πρόσβαση στις 12/8/2018 15:23
- https://www.youtube.com/watch?v=nE1NF4qgefQ πρόσβαση στις 12/8/2018 22:11
- https://www.youtube.com/watch?v=mI1Cji5EhVg 19/11/2018 πρόσβαση στις 08:12

Β. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Beevor Antony, *Στάλινγκραντ*, Αθήνα 2004
- Clarck Alan, «Drive to the Don», στο Barrie Pitt & Sir Basil Liddell Hart (επιμ.),*History of the Second World War*, Part 38, BPC Publishing 1972
- Clarck Alan, Stalingrad. The Onslaught, στο Barrie Pitt & Sir Basil Liddell Hart, *History of the Second World War*, BPC Publishing 1972
- Daekin, F. W., *The Brutal Friendship: Mussolini, Hitler and the Fall of Italian Fascism*, Νέα Υόρκη 1962
- Domarus Max, *Mussolini und Hitler: Zwei Wege – Gleiches Ende.*, Νόυσταt Άις 1977
- Doolin Dennis, *Territorial Claims In The Sino-Soviet ConfilctQ Documents and Analyses. Στάνφορντ Καλιφόρνια* 1965.
- Duffy James, *Hitler Slept Late And Other Blunders That Cost Him The War*, New York Praeger 1991
- Erickson John, Wehrmacht before Barbarossa», στο Barrie Pitt & Sir Basil Liddell Hart, *History of the Second World War*, BPC Publishing 1973
- Glantz David M., *Barbarossa. Hitler's Invasion of Russia 1941,* Tempus Publishing 2001
- Goda Norman, Black Marks: *Hitler's Bribery of His Senior Officers in World War II Journal Of Modern History 72*, Νέα Υόρκη 2000
- Groscurth, *θα γίνει το Στάλινγκραντ*, επιστολή στον αδερφό του

- Hoyt Edwin Palmer, *199 Days: the Battle for Stalingrad*, New York 1993
- Kirchubel Robert & Bujeiro, Ramiro, *Barbarossa*, Concord Publications 2008
- Kirchubel Robert, *Operation Barbarossa, The German Invasion of Soviet Russia*, Osprey Publishing 2013
- Mariya, *AMPSB 7555/13530*, 23 Οκτ. 1942
- Mayers David, *The Ambassadors and America's Soviet Policy*, Νέα Υόρκη 1995
- Mazower Mark, *"Hitler's New Order, 1939-45". Diplomacy and Statecraft*, New York 1982
- Rich, Norman, Hitler War aims: *The establishment Of The New Order*, Νέα Υόρκη 1974.
- Γκέραρντ Γουάϊνμπεργκ , *Οράματα Νίκης* , Αθήνα 2008
- Σταυρόπουλος Δημήτριος, *Η Μάχη του Στάλινγκραντ στο Στάλινγκραντ. Η αρχή του τέλους για το Γ΄ Ράιχ*, Αθήνα 2003
- Φεστ, *Ιωακείμ, Χίτλερ τόμος β΄*, Ελστέιν 1976
- Φόστερ Γιούγκερν, *Στάλινγκραντ 1942/43*, Βερολίνο 1995

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην διπλωματική μου αναφέρομαι στην ιστορική μάχη του Στάλινγκραντ. Η ιστορική αυτή μάχη αποτέλεσε πόλο έλξης πολλών ιστορικών και συγγραφέων λόγω της υψίστης σημασίας της, της πολυπλοκότητάς της και του ζοφερού κλίματος του δύσκολου αγώνα των σοβιετικών. Ξεκινώντας από τις σχέσεις των δυο ηγετών παραθέτω σημαντικές πληροφορίες για το πολιτικό κλίμα μεταξύ των δύο χωρών, την εξωτερική και εσωτερική πολιτική του Χίτλερ και του Στάλιν, την αναγκαιότητα του Χίτλερ να συμμαχήσει αρχικά με τον Στάλιν και στη συνέχεια να διαλύσει αυτή την συμμαχία, αλλά και το πώς προσπαθεί να ελιχθεί πολιτικά και γεωγραφικά ο Στάλιν και τι προσπαθεί να επιτύχει με αυτή την συνθηκολόγηση. Επιπρόσθετα, αναφέρω τις κινήσεις των στρατευμάτων των δυο χωρών πριν προχωρήσει ο Χίτλερ προς το Βόλγα. Ακόμα, αναλύω κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά και στρατιωτικά την επίθεση που ακολούθησε στην πόλη του Στάλινγκραντ και το τρόπο που διεξήχθη. Δίνονται πληροφορίες για τις θέσεις και τους αριθμούς των εχθρικών δυνάμεων, τις κινήσεις και την αμυντική λειτουργία του «κόκκινου στρατού» και το μεγάλο στρατιωτικό επίτευγμα των ρωσικών δυνάμεων με τη χρήση μια καινοτόμου στρατιωτικής δύναμης, τους ελεύθερους σκοπευτές, που έφεραν τεράστια πλήγματα στις γερμανικές δυνάμεις. Σε αυτό το σημείο σημειώνω και την επιρροή των καιρικών συνθηκών στους Γερμανούς αλλά και Ρώσους στρατιώτες και το πώς τους επηρέασε αρνητικά και θετικά αντίστοιχα. Η σημαντικότερη όμως πτυχή της έρευνάς μου είναι η τρανταχτή απήχηση του αποτελέσματος της νίκης των σοβιετικών στο Στάλινγκραντ στην ελληνική επανάσταση και κοινωνία. Αναπτερώθηκε το ηθικό των ελληνικών δυνάμεων καθώς αποδείχτηκε ότι το μεγάλο θηρίο μπορεί να πληγωθεί. Έτσι, δημιουργούνται κινήματα και συντονισμένες ενέργειες για την προσπάθεια εκδιωγμού του Γερμανού κατακτητή, γεγονός που αποδίδει καρπούς.